

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

H.P. Richter: **TENKRÁT TO BYL FRIEDRICH**

Petra Sivčáková

2010/2011

Liberec

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST
Obor SOČ: 15 (teorie kultury, umění a umělecké tvorby)

H.P.Richter: **TENKRÁT TO BYL FRIEDRICH**

Autor: Petra Sivčáková

Škola: Gymnázium F.X.Šaldy v Liberci, Partyzánská 530/3, Liberec 11

Konzultant: Mgr. Eva Málková

Liberec 2010/2011

Prohlašuji, že jsem tuto práci vytvořila sama s využitím uvedené literatury a internetových zdrojů a můj postup při tvorbě práce je v souladu se zákonem č 121/2000 Sb. o autorských právech, o právech souvisejících s právem autorským a o znění některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V..... Dne podpis:

ANOTACE:

Práce obsahuje stručný životopis Hanse Petera Richtera, rozebírá jeho stěžejní dílo *Damals war es Friedrich* (Tenkrát to byl Friedrich) po obsahové stránce, shrnuje události let 1925 - 1942 v Německu, vysvětluje Židovské zvyky a tradice popsané v ději knihy a okrajově se věnuje kritice díla.

Druhá půle práce obsahuje první český překlad knihy *Damals war es Friedrich*.

KLÍČOVÁ SLOVA:

H.P.Richter; *Damals war es Friedrich*; 1925-1940; Norimberské zákony; holocaust; nacismus

Obsah

Obsah.....	5
1. Úvod.....	6
2. O autorovi.....	7
3. Damals war es Friedrich.....	8
3.1. Obsah.....	8
3.2. Norimberské zákony v datech.....	10
3.3. Poznámky k textu.....	13
3.4. Význam knihy.....	19
3.5. Ohlasy.....	21
3.5.1. Pozitivní ohlasy.....	21
3.5.2. Negativní ohlasy.....	22
4. Tenkrát to byl Friedrich.....	23
Úvod.....	25
Bramboráky.....	25
Sníh.....	27
Dědeček.....	29
Páteční odpoledne.....	30
Škola.....	32
Cesta do školy.....	34
Sponka.....	37
Míč.....	39
Rozhovor na schodech.....	41
Pan Schneider.....	42
Soudní přelíčení.....	43
Obchodní dům.....	46
Pan učitel.....	47
Paní uklízečka.....	50
Důvody.....	51
Na plovárně.....	53
Slavnost.....	55
Setkání.....	57
Pogrom.....	59
Smrt.....	62
Lampy.....	64
Film.....	65
Lavičky.....	67
Rabín.....	69
Hvězdy.....	70
Šalomoun.....	71
Návštěva.....	73
Zloděj.....	73
Obrázek.....	74
V krytu.....	76
Konec.....	78
5. Závěr.....	80
6. Poděkování.....	81
7. Zdroje.....	82

1. Úvod

Má seminární práce sestává z překladu knížky pro děti od německého autora Hanse Petera Richtera *Damals war es Friedrich*, která nastiňuje mezidobí let 1925-1942 v Německu. S tím souvisí i bohatý přehled významných událostí, které se v těchto letech odehrály.

Mým cílem bylo vyzkoušet si překlad knihy jakožto uměleckého textu, jehož tematika židovství, holocaustu a křesťanství mě zajímá stejně jako jazyk, kterým je kniha psaná.

Dílo H. P. Richtera je zařazeno mezi německou žákovskou povinnou literaturu. Tím se mi naskytla možnost porovnat reakce německých žáků na přečtení této knihy.

Pro objasnění politické, ekonomické i sociální situace, kterou kniha čtenáři předkládá, jsem se rozhodla využít tzv. „Zeittafel“, sepsanou samotným autorem na konci knihy, která se vyprávění pamětníků i rodinných příslušníků, pramenů z naučné literatury a internetových zdrojů, které budou uvedeny v textu.

Myslím si, že kniha *Damals war es Friedrich*, která se jednoduchým a srozumitelným způsobem zajímá o dobu tak nelehkou, by jednou mohla obohatit i naši literaturu.

2. O autorovi

Hans Peter Richter

- * 28. 4. 1925, Kolín nad Rýnem
- † listopad 1993, Mohuč
- studoval psychologii, sociologii
- od r. 1952 pracoval na samostatném výzkumu v různých rozhlasových ústavech a hospodářských podnicích
- mezitím psal a vydával knihy pro dospělé, dospívající i děti
- v r. 1961 poprvé vyšel jeho nejznámější román *Damals war es Friedrich* (Tenkrát to byl Friedrich), který se jedním jediným nákladem milion kusů zařadil mezi nejznámější a nejrozšířenější knihy s tématem pronásledování Židů v Třetí říši
- v r. 1962 byla kniha nominována na Deutschen Jugendliteraturpreis
- v r. 1973 se stal profesorem na vysoké škole v Darmstadtu a přednášel ekonomii a sociologii
- dvakrát získal díky své výzkumné práci a spisovatelské plodnosti stipendium na univerzitě Cité Internationale des Arts v Paříži
- 1972 - kniha *Damals war es Friedrich* byla uznána cenou Mildred-Batchelder-Award¹ americké knižní asociace jako nejlepší cizojazyčná literatura pro mládež, ve Velké Británii oceněna Woodward-School-Book-Award ze stejného důvodu
- romány a povídky byly přeloženy celkem do 13 jazyků, mimo češtinu
- další díla: *Wir waren dabei* (Byli jsme u toho) (1962), *Die zeit der jungen Soldaten* (Čas mladých vojáků) (1967), *Mohammed* (Mohamed) (1973), *Saint-Just und die Französische Revolution* (St. Just a Francouzská revoluce) (1975)

¹ Mildred Batchelder = zakladatelka ALSC (Association of Library Service to Children) v USA - společnost zabývající se zprostředkováním kvalitních překladů cizojazyčné literatury pro děti, zdroj: http://www.servinghistory.com/topics/Batchelder_Award

3. Damals war es Friedrich

3.1. Obsah

Děj začíná v roce 1925 narozením vypravěče příběhu. Hned v úvodu se dozvídáme o rodinných problémech (nezaměstnanost, vysoká inflace) a seznamujeme se s důležitými obyvateli jednoho činžovního domu. V první řadě je tu domovník, pan Resch, který má problémy s pohybem, je tlustý, nesnášenlivý a jediné, co ho těší, je dvorek přiléhající k domu, na kterém mezi záhony s růžemi stojí jeho milovaný zahradní trpaslík Polykarp.

Do domu se nově nastěhuje židovská rodina Schneiderových, jejichž příchod poznamená nejen rodinu vypravěče, ale i pana Resche. Jeho agresivita vůči Židům během celého děje nezadržitelně stoupá, až tragicky vyvrcholí.

Během prvních pěti kapitol sledujeme, jak vypravěč a syn židovské rodiny Friedrich najdou společnou řeč, skamarádí se a v politicky ještě nevyhrocené situaci se bez problémů navštěvují, zažívají první společnou zimu a radovánky, avšak příchodem vypravěčova dědečka začínáme tušit, že přátelství mezi křesťansky smýšlející rodinou vypravěče a Schneiderovými nebude bez problémů. Předsudky a mýty o Židech jsou stále živější (1930).

Od šesté kapitoly nastupují oba kluci do školy. Chodí do stejné třídy a sedí vedle sebe. Ve městě se něco děje. Cestou ze školy najdou u Friedrichova doktora poničenou ceduli s naškrábaným nápisem „Jude“. Hon na Židy začíná. Hitler nastoupil k moci (1933). Vypravěč se stává členem Hitlerjugend a bere Friedricha (který je nadšen!) s sebou. Při plamenném projevu praporčíka však Friedrich nevydrží narážky na Židy a ze srazu utíká. Konflikty mezi nežidy a Židy jsou na denním pořádku (kapitoly Míč, Rozhovor na schodech). Pan Schneider ztrácí práci a je poslán ve dvaatřiceti letech do důchodu. Následuje soudní přelíčení, které pan Resch vedl proti Schneiderovým, protože je chtěl vystěhovat ze svého domu. Obvinění se stahuje, pan Schneider nachází novou práci v obchodním centru. Na druhou stranu Schneiderovi přicházejí o svou uklízečku a Friedrich je nucen opustit veřejnou školu a navštěvovat školu pro Židy (1935).

Otec vypravěče vstupuje do strany, Friedrich zažívá Bar Mitzwah - přijímací obřad v synagoze pro chlapce, kteří dovrší věku 13 let a mohou poprvé číst z Tóry, město zažívá pogrom, na jehož následky umírá Friedrichova matka (1938).

Zoufalý pan Schneider přišel o práci i o ženu. Skrývá se se svým synem v bytě a živí se opravou a prodejem starých poničených lamp. Friedrich zariskuje při návštěvě kina, do kterého mají Židé vstup zakázaný. Uvaděčky zde kontrolují průkazy, Friedrich chce

zmizet, ale ty ho zastaví, najdou jeho židovský průkaz a vyvedou Friedricha ze sálu. Vzápětí se dozvídáme o Friedrichově nové lásce, kterou je Helga, mladá učitelka ve školce, které neví, že je Žid (1940).

K Schneiderovým přijde s prosbou jejich známý, rabín, jestli by ho neukryli. Ti souhlasí, což pro ně znamená velké nebezpečí. Friedrich se pohádá s otcem, čehož je svědkem vypravěč. Ten je pak donucen mlčet o ukrytém rabínovi. Židé musí být označeni žlutou hvězdou s nápisem „Jude“. Pan Resch udá Schneiderovi gestapu, které v noci vběhne do domu a odvede rabína i pana Schneidera. Zachrání se jen Friedrich, který se toulá v noci městem. Tváří v tvář stane panu Reschovi tehdy, když se vrací v noci do bytu hledat alespoň vzpomínku na rodiče. Pan Resch a jeho žena zatím rabují v jejich bytě. Friedrich zaútočí na pana Resche a zmizí (1941).

Před odchodem do protiletického krytu vyruší rodinu vypravěče Friedrich, který opustil svůj tajný úkryt, aby získal onu fotografii s celou jeho rodinou (první školní odpoledne). Během hledání se rozezní sirény a začíná evakuace. Rodina neví, co s Friedrichem, do krytu Žid nesmí, tak zůstává v bytě. Začíná bombardování. Hlídačem krytu je pan Resch. Friedrich zanedlouho prosí o azyl, ale Resch se mu jen vysměje. Friedrich zůstává tedy venku. Po skončení náletů a bombardování nachází Resch, vypravěč a jeho rodiče mrtvého Friedricha na zápraží jejich domu (1942).

3.2. Norimberské zákony v datech

- 30.1. 1933 - Adolf Hitler se stává říšským kancléřem
- 5.3.1933 - volby do říšského sněmu, jednotlivé útoky proti Židům
- 24.3.1933 - říšský sněm uvolil Hitlerovi vydávat rozkazy (zmocňovací zákon)
- 1.4.1933 - jednodenní bojkot proti židovským obchodníkům; zahájena „rasová očista“
- 7.4.1933 - neárijské úředníci jsou posíláni do důchodu (kromě účastníků války)
- 21.4.1933 - košer rituály jsou zakázány
- 25.4.1933 - nábor studentů neárijského původu je na všech školách omezen
- 16.6.1933 - V Německé říši žije kolem 500 000 Židů
- 14.7.1933 - nepohodlným může být odebrána státní příslušnost
- 2.8.1934 - říšský prezident von Hindenburg umírá, Hitler se prohlašuje Vůdcem a hlavou státu
- 16.3.1935 - znovuzavedení branné povinnosti
- 6.9.1935 - Prodej židovských novin v pouličních trafikách je zakázán
- 15.9.1935 - pouze němečtí příslušníci nebo lidé s čistou krví mohou být říšskými občany, Židé se s nimi nesmějí ženit, Židé si nesmí do domácností najímat zaměstnance pod 45 let (Norimberský zákon)
- 30.9.1935 - všichni židovští úředníci byli zbaveni funkce
- 7.3.1936 - Židé se nemají žádná říšská volební práva; znovuoobsazení Porýní
- 1.8.1936 - zahájení Olympijských her v Berlíně
- 2.7.1937 - další zúžení počtu židovských studentů na německých školách
- 16.11.1937 - Židé dostávají jen ve výjimečných případech zahraniční pasy
- 13.3.1938 - pochod německých vojenských oddílů v Rakousku
- 26.4.1938 - Židé musí ohlašovat svůj majetek
- 6.7.1938 - Židům jsou zakazována povolání jako makléř, oddávající a velvyslanec
- 23.7.1938 - od 1.1.1939 u sebe musí Židé mít poznávací průkaz
- 25.7.1938 - židovští doktoři platí od 30.9.1938 jen jako ošetřující
- 27.7.1938 - všechna židovská označení ulic zmizela
- 17.8.1938 - Židé smějí od 1.1.1939 užívat jen židovských jmen, pokud mají německá jména, musí si k nim přidat dodatková jména Israel nebo Sara
- 5.10.1938 - židovské cestovní doklady jsou označeny velkým J
- 28.10.1938 - okolo 15 000 Židů je posláno do Polska
- 7.11.1938 - atentát na německého vyslance rady vom Ratha v Paříži židovským

studentem Herschelem Grynszpanem

- 8.11.1938 - spáchané první násilnosti na Židech
- 9.11.1938 - vom Rath umírá, začátek pogromů
- 10.11.1938 - Pogrom (noc z 9. na 10.11. - „Křišťálová noc“)
- 11.11.1938 - Židé nesmějí vlastnit ani prodávat zbraně
- 12.11.1938 - Židům byla uložena pokuta ve výši 1 miliarda Říšských marek
 - Židé musí na vlastní náklady ihned odstranit škody způsobené Pogromy
 - Židé nesmějí nikdy více vést vlastní obchody a řemesla
 - Židé nesmějí navštěvovat kina, divadla, koncerty a výstavy
- 15.11.1938 - z německých škol jsou úplně odstraněny židovské děti
- 23.11.1938 - všechny židovské spolky jsou rozpuštěny
- 28.11.1938 - Židé se smějí pohybovat jen v určitých částech a v určitý čas
- 3.12.1938 - Židům jsou odebrána řidičská oprávnění a registrační papíry,
 - musí prodat svůj majetek, odevzdat šperky, převést směnky
- 8.12.1938 - Židům je zakázáno studovat na univerzitách
- 15.3.1939 - přehlídka německých vojsk v Československu
- 30.4.1939 - omezena ochrana nájemníků pro židovské obyvatelstvo
- 17.5.1939 - v Německé říši žije ještě 215 000 Židů
- 4.7.1939 - Židé se musí sdružovat v Říšském spolku Židů
- 1.9.1939 - začátek 2.světové války
 - Židé nesmějí opouštět svá obydlí po 21h v létě a 20h v zimě
- 21.9.1939 - Pogromy v Polsku
- 23.9.1939 - Židé musí odevzdat veškerá rozhlasová zařízení policii
- 12.10.1939 - deportace Židů z Rakouska do Polska
- 19.10.1939 - pokuta Židů se zvýšila na 1,25 miliard marek; poslední datum splatnosti je 15.11.1939
- 23.11.1939 - zavedení židovských hvězd v Polsku
 - 6.2.1940 - Židé nedostávají žádné oblečení na příděl
- 12.2.1940 - první deportace německých Židů
- 29.7.1940 - Židé nesmějí vlastnit žádný telefonní přístroj
- 12.6.1941 - Židé se smějí ještě označovat jako „nevěřící“
- 31.7.1941 - začátek tzv. Konečné otázky
 - 1.9.1941 - Židé musí nosit bezpodmínečně žlutou hvězdu, bez policejního povolení nesmějí opouštět svou oblast

- 14.10.1941 - začínají všeobecné deportace Židů z Německa
- 26.10.1941 - Židé nesmějí používat veřejné telefonní stanice
- 1.1.1942 - v Německé říši žije ještě 130 000 Židů
- 10.1.1942 - Židé musí odevzdat všechno, co je z vlny nebo kůže
- 17.2.1942 - Židům se neprodávají žádné noviny ani časopisy
- 26.3.1942 - židovská obydlí musí být zřetelně označena židovskou hvězdou hned u štítku se jménem
- 24.3.1942 - Židům je zakázáno používat veřejnou dopravu
- 15.5.1942 - Židům je zakázáno chovat psy, kočky, papoušky,...
- 29.5.1942 - návštěva kadeřnictví a holičství je pro Židy zakázána
- 9.6.1942 - všechny přebytečné kusy oblečení musí Židé odevzdat
- 11.6.1942 - Židé nedostávají lístky na cigarety
- 19.6.1942 - všechna elektrická a optická zařízení, jakožto jízdní kola a psací stroje musí všichni Židé odevzdávat
- 20.6.1942 - zavření všech židovských škol
- 17.7.1942 - slepí a hluší Židé nesmějí na ulici používat označení pro postižené
- 18.9.1942 - Židé nedostávají maso, vejce a mléko
- 4.10.1942 - všichni Židé z německých koncentračních táborů jsou posíláni do Osvětimi
- 21.4.1943 - trestně stíhaní Židé jsou na výkon trestu posíláni do Osvětimi nebo do Lublině
- 1.9.1944 - v říši žije ještě 15 000 Židů
- 13.11.1944 - Židům je zakázáno navštěvovat lázně, plovárny, bazény
- 8.5.1945 - konec 2. světové války, rozklad Německé říše

3.3. Poznámky k textu

Židovské náboženství je takzvaně zvykové náboženství. Život Židů vedou spousty nařízení a je řízen mnoha pravidly. Nejdůležitějším pramenem pro tato pravidla je Tóra (= Zákon).

Tóru představuje pět knih Mojžíšových. Obsahují, dle židovského počtu, 613 přikázání (micvot). V podstatě se k Tóře navrácí celé židovské zvykové právo. Nicméně, jednotlivá tvrzení a výroky za sebou mají dlouhou historii a prošly si nelehkým vývojem a tím pádem nejsou bezprostředně sdělitelné.

Už Talmud (= učení), který byl sepsán mezi 5.stol.p.n.l. a 6.stol.n.l., se snažil některá přikázání vysvětlit a podat o nich srozumitelný výklad.

V 16.stol.n.l. sepsal sefardský rabín Josef Karo knihu Šulchan aruch (= prostřený stůl); dílo obsahovalo nejdůležitější pravidla a jednání.

Pro dnešní ortodoxní Židy stále představuje pravý náboženský kodex.

Toto vysvětlení se vztahuje k dějům popsáným v knize.

Strana 25: První znehodnocování peněz, tzv. inflace, začala v srpnu roku 1922.

Do listopadu 1923 ztráta ceny peněz pokračovala. 15.listopadu 1923, díky novému inflačnímu měnovému řádu, se inflace usadila; cena 1 bilionu papírových marek (1 000 000 000 000) byla od tohoto dne 1 Rentenmark.² Kvůli inflaci zchudly spousty Němců. Zároveň se prudce zvedla nezaměstnanost: na konci prosince 1930 bylo v Německu více než 4,4 miliony nezaměstnaných, na konci prosince 1931 to bylo již okolo 5,7 milionů; v roce 1932 přesáhl počet nezaměstnaných 6 milionů a i v lepších měsících neklesl na méně než 5 milionů.

Strana 27: Jako symbol smlouvy, kterou uzavřel Bůh s Židy a uzákonil v Tóře

(1.kniha Mojžíšova 17,12): „*Necht' každý chlapec našich potomků, ve stáří osmi dnů, je obřezán.*“ Jedná se o chirurgické odstranění předkožky na mužském pohl. orgánu, tzv. *Berit mila*.

Strana 27: Jedná se o talit. Pravověrní Židé v čas modlitby přes sebe přehazují šál

obdélníkovitého tvaru s třásněmi. V dobách pronásledování, nebo u Židů, kteří se chtěli stát členy jiného národa, se šál stal hlavním vodítkem pro „práskače“

² Rentenmark (RM) - měna nahrazující říšskou německou marku, aby zastavila hyperinflaci; vydávala je Státní bezpečnostní banka (Rentenbank) se sídlem ve Frankfurtu nad Mohanem
zdroj:http://www.rentenbank.de/cms/beitrag/10013621/322014/Von_der_Rentenmark_zur_Rentenbank_Jahre.ht ml

a udavače. Místo velkého talitu tak začali Židé využívat malý talit, který nosili pod oblečením. Tóra nošení talitu přímo nepřikazuje. Příkázání platí spíše pro uvázání třásní na talit. Tento rituál je popsán ve 4.knize Mojžíšově (15,37/39): „*A Bůh řekl Mojžíšovi: Řekni izraelskému lidu, necht' si oni i jejich potomci udělají střapce na cípech jejich oblečení a střapce obvážou modrou stuhou. Takovéto střapce, necht' vám připomínají má nařízení...*“

Strana 26: Ortodoxní Židé si ani v místnosti nesundávají pokrývku hlavy.

Zejména při modlitbě a bohoslužbě musí mít hlavu zakrytou (Šulchan aruch. Orach Chajim, 91§3).

Strana 30: Dědeček použil jeden z argumentů, který si křesťané proti Židům vykládají nahodile a nesmyslně tak, jak se jim hodí

Strana 31: Mezuzá v příkázání v 5.knize Mojžíšově (5,6): „*...a napište Boží příkázání na trámy svých domů a na vaše branky, dveře, vchody,...*“

Strana 31: Během Šabatu nesměl v domácnosti hořet oheň, jak se předepisuje v Tóře:

„*V den šabatu ve vašich příbytcích nesmí plát oheň.*“ (2.kniha Mojžíšova (35,3)).

Jediným zdrojem světla mohly být 2 svíčky, které se zapalují po východu prvních tří hvězd na noční obloze.

Strana 31: Sabatový svícen (menora): dvě svíce musí být během Šabatu zapáleny, jak se píše v Šulchan aruch. Měly by během svátku dávat světlo, přitom žádné jiné světlo není povoleno (Orach Chajim, 263§1).

Strana 31: Sváteční chléb (sabatový chléb) se pokládal přikrytý na stůl. Jeho odkrytí bylo vždy slavnostní a provázely ho nábožné zpěvy a požehnání.

Strana 31: Šabat (Sabat): (2.kniha Mojžíšova (31, verš 12 až 15)): „*A Bůh řekl Mojžíšovi: „Promluv k Izraelcům: Dbejte na dny mého odpočinku; tj. znamení mezi mnou a vámi po všechna vaše pokolení, abyste věděli, že já Hospodin vás posvěcuji. Budete dbát na den odpočinku; má být pro vás svatý. Kdo jej znesvětil, musí zemřít. Každý, kdo by v něm dělal nějakou práci, bude vyobcován ze společenství svého lidu. V šesti dnech učinil Hospodin nebe i zemi, ale sedmého dne odpočinul.“*“

Strana 31: Kiduš (kiddush): stříbrný posvěcený kalich na hroznovou šťávu, při jeho pití se zpívají chvalozpěvy (kadiš)

Strana 31: Modlitební čapky: jarmulky, nahrazují klobouky při významných příležitostech

Strana 31: Žehnání ženy začíná: „*Komu bude dána ctnostná žena, ten získá mnohem více, než cenné perly. Srdce jejího muže se na ni může spolehnout! Více si nebude stěžovat na nedostatek péče...*“

- Strana 31: Mytí rukou před požíváním chleba patří ke starým pomojžíšovským zvykům (Matouš 15,2)
- Strana 35: Jméno Askenase (Aškenáz) je židovského původu. Němečtí Židé se přejmenovávali na Aschkenasim³ - 1.kniha Mojžíšova (10,3): „*Ale děti Gomera jsou: Aškenáz, Rifat a Togarma.*“ Židé ze Španělska se nazývali Sefaradé/Sefardé. „*...a ti vyhnaní z Jeruzaléma, kteří míří k Sefaradu, necht' obsazují města každý den, kromě středy.*“
- Strana 35: Vousy u pravověrných Židů se nikdy nestříhaly. V 1.knize Mojžíšově (19,27) stojí: „*Nesmíte stříhat ani zkracovat vaše vlasy, natož krátit svoje vousy.*“
- Strana 37: V roce 1933 bylo ještě umožněno všem 7-8 letým navštěvovat „německý mládežnický spolek“ (Deutsche Jungvolk). Přísná organizace se začala prosazovat až později. Poté zůstal spolek přístupný jen 10-14 letým, kteří byli následně převedeni do Hitlerjugend.
- Strana 37: Nejmenší jednotkou uvnitř Deutsche Jungvolk byl Jungenschaft. Bylo to asi 10 chlapců. Tři jungenschafty se spojily v jeden Jungzug (četa). Tři jungzugi získaly korouhev a staly se vojenským oddílem. Více vojenských oddílů tvořilo vojenský základ. Jednotliví vůdci oddílů se jmenovali: Jungenschaftsführer, Jungzugführer, Fähnleinführer a Jungstammführer. Dříve, než začalo platit heslo: „Mládež má být vedena mládeží“, byli vůdci i mnohem starší muži.
- Strana 37: Od roku 1933 se rozmohly krvavé konflikty mezi příslušníky Hitlerjugend a příslušníky ostatních partají, zejména Komunistické strany Německa (KPD).
- Strana 37: Pečetní runa je písmeno S. Bylo to označení německých spolků, jako byl Jungvolks. Jednotky SS (Schutzstaffel, pořádkové jednotky) používaly pro označení runy dvě:
- Strana 37: „Pimpf“ bylo označení řádného příslušníka Jungvolk
- Strana 37: Pozdrav mezi všemi nacistickými oddíly (tzn. i Jungvolk) byl: Sieg Heil!
- Strana 38: Krajská správa byla hned po Říšské správě největší organizovanou jednotkou v Nacionálně socialistické německé straně (Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei, NSDAP). V roce 1938 zahrnovala 41 německých krajů a jeden zahraniční. Po následující říšské reformě se postavení Krajské správy rovnalo postavení Obecní správy.

³ <http://www.politische-bildung-brandenburg.de/juden/judentum.htm>

- Strana 38: Že je něco košer, dávalo už od středověku příležitost k nesnášenlivosti proti Židům. Pravda byla často přetvořená, aby Židy diskriminovala. Ve skutečnosti se odkazuje na 5.knihu Mojžíšovu (12,23/24): „*Pamatuj, že nikdy nepozřeš krve; krev je duše. Nesmíš pojíst duše s masem, nýbrž zalít jí zemi jako vodou.*“ Košer stravování vyžaduje po jeho zastáncích důkladné odborné a náboženské znalosti.
- Strana 45: „Stürmer“, týdeník, který byl silně protižidovsky zaměřen
- Strana 48: Taková běsnění jsou známá především z dob pronásledování Židů ve Španělsku ve středověku. Také pronásledování během Křížových výprav ve Francii, Rusku a na horním toku Rýna. Hlavním důvodem těchto výtržností a sledování nebyly jen náboženské rozdílnosti, ale i systematicky promyšlené politické vyhecování. Z toho je zřejmé, že celá řada biskupů a knížat poskytovala pronásledovaným naoko úkryt a bezpečí.
- Strana 49: Vyučování na školách se začínalo a končilo pozdravem „Heil Hitler!“
- Strana 55: „Bar micva“ znamená „Syn přikázání“. Dověšením třinácti let se z mladého Žida stává muž, člen Židovské obce, a je plně odpovědný za své činy. Obřad odpovídá křesťanskému biřmování. Před dnem přijetí do obce je mladý Žid plně odpovědný za své činy a jednání i v náboženské rovině.
- Strana 55: Synagoga je v jidiš brána jako „škola“. V podstatě je to jak škola, tak náboženská místnost. Pokud nebyla škola přímo v synagoze, stávala často poblíž synagogy.
- Strana 55: „Šábés“ je v jidiš označení pro Šabat/Sabbath. Nejčastější pozdrav během šabesu zněl „Šalom šabat“ (Pokojný šabat).
- Strana 55: Rabín: německá forma = Rabbiner, znamená „Mistr“. Rabín není kněz, ale přednášeč Tóry. Původní židovští kněží zanikli po zničení Jeruzaléma v r. 70 n.l, kdy je nahradili tzv. Koheni.
- Strana 56: Pohupování se při modlitbě je bráno u Židů jako vyjádření horoucího se modlení: Žid se modlí tělem i duší. Pro každou modlitbu existuje určitý sled pohybů - určitá symbolika.
- Strana 56: Přehoz před schránkou: 2.kniha Mojžíšova (26,31): „*Zhotovíš oponu z látky purpurově fialové, nachové a karmínové a z jemně tkaného plátna, zhotovíš ji s umně tkanými cheruby.*“
- Strana 56: Místnost není přezdobená, jak se praví v 2.knize Mojžíšově (20,4): „*Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí.*“

- Strana 56: Ženy seděly v synagoze stranou, buď na balkonech, nebo v oddělené části na konci místnosti. Židovky jsou kvůli domácím povinnostem zproštěny náboženských tradic a jejich přísnému dodržování.
- Strana 56: Židé jsou vyvoláváni během čtení, na každý odstavec Tóry zvlášť, protože bohoslužba není prováděna rabínem, ale několika vybranými členy Židovské obce.
- Strana 57: Sto dvacet let stáří by si měl člověk přát, protože i Mojžíš se dožil sto dvaceti let. 5.kniha Mojžíšova (37,4): „*Mojžíš byl sto dvaceti let star, když zemřel.*“
- Strana 57: Toto shrnutí druhé sloky písně Arna Parduna stojí dodnes ve zpěvnících z roku 1931. Stala se nejznámější slokou na světě. Jiné znění písně přišlo v roce 1933: „*Spoustu let táhli zemí, zotročili lid a podvedli. Krev našich bratrů barví písek, aby i Svatá práva podvedli. V lidu narozen povstal nám náš Vůdce, vrátil zpět Německu naději a víru, Lid do zbraně! Lid do zbraně!*“
Ovšem toto znění se vůbec neujalo.
- Strana 59: „Pogrom“ je ruské slovo a znamená: zničení, zpusťování, plenění. Nejzávažnější pogrom byl tzv. Šoa (vyhlazování Židů)
- Strana 63: Náboženské vyznání oběti může v posmrtné hodině být navzdory nařízením laické. Tento zvyk je popsán v předmluvě v Šulchan Aruch.
- Strana 63: Modlitby za mrtvého jsou různé. Důležitá je ale fráze „Sch´ma Jisroel: Adonaj elohénu, Adonaj echod!“ - „*Slyš Izraeli...*“ 5.kniha Mojžíšova (6,4).
- Strana 63: Roztrhání části oděvu jednoho z členů rodiny během něčí smrti se nazývá „Keria/Keriah“ a znamená smuteční gesto. 1.kniha Mojžíšova (6,4): „*Když přišel Ruben opět k jámě a nenašel zde Josefa, roztrhl svůj šat.*“
- Strana 63: Svíčky pro mrtvého symbolizují jeho život. „*Světlo Pána je duch člověka; necht' prochází všemi komorami jeho těla.*“
- Strana 65: Film „Žid Süs“ představuje Židy v nejhorším světle, aby byla Němcům představena židovská politika. Film nechal na objednávku natočit říšský ministr propagandy Joseph Goebbels⁴
- Strana 66: Spravedlnost patří k nejvyšším svátostem židovského náboženství

⁴ <http://www.csfd.cz/film/109547-zid-suss/>

Strana 70: Davidova hvězda, skládající se z dvou rovnostranných trojúhelníků přeložených přes sebe, platí za symbol Židovství, aniž by to bylo nutně uvedeno v Písmu svatém.

Strana 71: Žalm 22, verš 2 až 7

Strana 72: Tzv. „Šive“ - sezení, při ztrátě bližního, se nachází v Tóře a v Jobovi (2,13):

„A seděli s ním na zemi sedm dní a sedm nocí a slova neřekli; pak teprve spatřili, jak je jeho bolest veliká.“

Strana 76: Tzv. „Vánoční stromeček“ byly světlice, které vymezovaly oblast cíle pro útočné bomby.

3.4. Význam knihy

„*This book isn't meant to be enjoyed. It's a lesson which we must all learn.*“⁵ - Volně přeloženo jako: „Tato kniha není určená k tomu, abychom si ji užívali, je to lekce, kterou se musíme všichni naučit.“ Myšleno je tím vnímání židovské otázky během 2.světové války. Války, která poznamenala nejméně tři generace. Konkrétně pro knihu *Damals war es Friedrich* to je generace prarodičů vypravěče (kapitola Dědeček), jeho rodičů a samotného vypravěče. Konfrontace rozdílů mezi křesťany a Židy je patrná téměř na každé stránce:

S Friedrichem jsme dostali velké špičaté kornouty plné sladkostí a potřeb do školy; Friedrich červený, já modrý. Ten můj modrý byl o něco menší než Friedrichův.

Friedrich hned kornout otevřel. Nabídl mi nějaké sladkosti a rozbalil tabulku čokolády, aby se se všemi podělil.

Když jsem chtěl ze svého kornoutu strhnout mašli, sklopila maminka hlavu a vzala mě stranou a řekla mi, že bych s rozbalováním měl počkat až na doma. Nerozuměl jsem proč - ale poslechl jsem. (...)

Vcházeli jsme domů, když jsem zrovna klopýtl únavou na chodbě. Mrskl jsem novým ruksakem do rohu a spěchal rozvázat mašli na kornoutu. Neobsahovala nic kromě pytlíku pocukrovaných sušenek a hodně, hodně zmuchlaného novinového papíru.

Maminka mi projela vlasy. „Viš přeci, chlapče, že jsme chudí.“

A nejedná se jen o rozdíly finanční, nýbrž i náboženské. Velkou roli v knize hraje detailní popis židovských svátků a tradic, které sledujeme očima vypravěče (Slavnost). Ten postupně stárne a začíná si uvědomovat prohlubující se propast mezi ním a jeho kamarádem Friedrichem. Kdyby nebylo rodiny Schneiderových, žila by si rodina vypravěče celkem v poklidu. Víme, že vypravěčův otec vstoupil do strany (myšlena Hitlerova NSDAP), aby ochránil svou rodinu, ale hlavně, aby nebyli podezřelí. Díky členství ve straně se u nich během začínajících pogromů a tzv. „lovů na Židy“ nezastavovalo gestapo a nikdo je nenutil vypovídat. Spíše naopak:

⁵ <http://www.readingmatters.co.uk/book.php?id=82>

*Nastalo ticho. Nad hlavami jsme slyšeli jen pomalé těžké šoupání.
„Jdeme tam!“ rozkázal táta. Ve třech jsme se postavili na schody.
Krátce na to vyšel první. Nesl lesnickou čepici a lodenový kabát. „Pryč, vypadněte!“
nadával nám. Táta vzal mamku a mě kolem ramen.*

Díky přímému styku nežidovského vypravěče s židovskou kulturou tak objevuje čtenář nenásilnou formou fakta, která se týkají úpadku německé morálky (ve smyslu lidství; morálka jako taková v této době díky stoupajícímu nacionalismu a falešné víry v jedinou silnou rasu silně stoupala). Tím, že je vypravěčem nejprve dítě, později dospívající chlapec, se kvalita vyprávění nemění - stále se autor spíše zajímá o psychiku lidí v daných momentech, snaží se působit na naši představivost jednotlivými popisy postav, jak právě stojí, kam založí ruce, jak pokývají hlavou, jak oddechují atd. Hlubší filozofické úvahy v knize nejsou třeba - realita je zde nastolena jasně a člověk se s ní MUSÍ vypořádat, často ihned.

Díky chlapeckému pohledu na svět se i smrt řeší bez hlubších úvah a srdceryvných opisů, protože přišla také znenadání a člověk se s tím - ať chce nebo nechce - musí vypořádat. Spíše než samotný proces umírání vypravěče zajímají rituály, které Židé praktikují. Čtenář tak sleduje očima vypravěče něco neskutečného, co vyvrcholí v silnou scénu, kterou se pak autor záměrně již nezabývá.

*V tomto okamžiku se pan Schneider zhroutil před lůžkem své paní a padl na kolena.
Oběma rukama se chytil za límec a roztrhl svou košili. Zajímavě sebou trhal.
Také Friedrich roztrhl svou košili. S pláčem ji hodil přes svou matku.
Doktor Levy vytáhl svíčku ze své brašny a zapálil ji vedle mrtvé.*

Autor nám tedy předkládá několik významných momentů ze začínajícího holocaustu v Německu, zabývá se materiálními rozdíly obyvatel, politickou ideologií, politickou machinací, mladickou nerozvážností a nevědomostí, a konečně i prvním milostným vzplanutím, které však - jako přátelství hlavních postav - rozdělila náboženská rozdílnost.

Těmito náměty na diskuse, fakty, stravitelností a čtivostí se kniha zařadila mezi povinnou německou školní literaturu 7.-10. třídy (12-15 let).

3.5. Ohlasy

3.5.1. Pozitivní ohlasy

Je až s podivem, jakého významu se dostalo knize Damals war es Friedrich. V kapitole 2. Hans Peter Richter jsou uvedena tři ocenění, kterých se knize dostalo. Svědčí o celosvětovém zájmu poučit mladou generaci o jedné z nejhorších etap německé historie. Zároveň si je své minulosti vědoma i německá společnost, která, rok po vydání, „Friedricha“ nominovala na Cenu za literaturu pro mládež.

I samotnými studenty je kniha přijímána kladně, o čemž svědčí jejich výroky⁶:

Mirjeta,13 (14.10.2010)

Ich finde dieses Buch sehr schön und traurig geschrieben. In unsere Klasse durfte man wählen, was für ein Buch man lesen möchte. Ich wählte dieses Buch, weil eine wahre Geschichte ist und man was Neues mehr über Juden erfährt. Damals war wirklich sehr schwer für die Juden. Ich selber würde das Buch für Kinder ab 11 Jahre einstufen, weil man eine Ahnung hat, dass die Juden, damals ein schweres Leben hatten (oder geleidet hatten). Tolles und spannendes Buch!!!

Mirjeta,13

Myslím si, že tato kniha je moc pěkně a smutně napsaná. U nás ve třídě jsme si mohli vybrat, jakou knížku chceme číst. Vybrala jsem si tuhle, protože je pravdivou historií a člověk se doví něco nového o Židech. Tenkrát to pro ně bylo hrozně těžké. Osobně bych tuhle knihu doporučila dětem od 11 let, protože už o Židech vědí, že tenkrát měli těžký život (nebo spíš protrpěli život). Skvělá a napínavá knížka!

Kiki,14 (16.07.2010)

Ich halte es für unbedingt notwendig dieses Buch im Schulunterricht zu lesen. Einige schreiben, dass das Buch viel zu grausam war. Natürlich ist eine z.B Komödie netter zum lesen. Aber ich finde, dass es Pflicht ist zumindest genau zu wissen was in unserem Land andere selbst miterlebt haben.

Kiki,14

Myslím, že je bezpodmínečně nutné číst tuhle knížku ve škole. Někteří píší, že ta kniha byla moc krutá. Jasně, např. komedie je ke čtení milejší. Ale myslím si, že je povinnost přinejmenším vědět, co v naší zemi prožili ostatní.

⁶ ze zdroje: <http://www.hanisauland.de/buchtipps/biografie/damalswaresfriedrich.html>

3.5.2. Negativní ohlasy

S kritikou díla jsem se setkala jen v ohlasech mladých čtenářů. Je to proto, že někteří shledávají příběh příliš tragický, nedokáží si představit hrůzy páchané na Židech a někteří jen mají odpor k veškeré povinné literatuře. V Německu se na školách stále debatuje o tom, kdy by knihy týkající se holocaustu, pronásledování Židů a soudních procesů s nimi měly číst. Jak jsem zjistila, věk 12-13 (7.-8.třída) je naprosto vyhovující - děti si díky kvalitním autorům mohou barvitě představovat všechno, co se v knize děje a zabývat se tak ne detaily, ale jádrem věci. Vyzozorovala jsem to z uvedených internetových stránek, kam psaly děti bezprostředně po dočtení „Friedricha“.

Marie,13 (19.04.2009)

Hm, was ist an diesem Buch cool? Ich finde es einfach nur schrecklich!! Es war eine schreckliche Zeit, die Juden wurden grausam behandelt und so was muss man für die Schule lesen!! Das finde ich nicht schön. Aber andernseits ist es gut, denn man bekommt einen eindruck, wie schlimm es damals war, was passiert ist und das dies dieser blöde Hitler gemacht hat, der alle getötet hat! Ich finde, darüber sollte man keine Witze machen. Die Juden sind auch nur Menschen!!

Marie,13

Hm, co je na téhle knížce cool? Myslím, že je prostě strašná!! Byla to strašná doba, s Židy se zacházelo hrozně, a proto se o tom má číst ve škole? Nemyslím si, že to je pěkný. Na druhou stranu je dobrý, že má člověk ponětí o tom, jak špatný to tenkrát bylo, co se dělo a co ten blbej Hitler dělal, že všechny pozabíjel! Myslím, že by se o tom nemělo vtipkovat. Židi jsou taky lidi.

Oficiální kritičkou Richterova díla se stala Ulrike Schrader, mluvčí Staré synagogy ve Wuppertalu. V časopise Praxis Deutsch (195, 2005, str. 57-58) se vyjádřila PROTI takovéto literatuře na školách. Uvedla, že kniha má jistě nepopíratelnou zásluhu na tom, že se začíná otevřeně na školách mluvit o nacistické persekuci Židů, nicméně by měla především disponovat pravdivými historickými fakty. „*Ta kniha je dítětem své doby, kterou byste si mohli přečíst jako časosběrný dokument o konání a přepracování nacionálně-socialistické strany. Vzhledem k tomu, jak je nacionální socialismus podán v knize, jaké máme dnes výsledky vědeckého historického bádání a látce, která se učí na školách, by neměla tato kniha být dále doporučována jako školní četba.*“⁷

⁷ http://de.wikipedia.org/wiki/Damals_war_es_Friedrich#Kritik

4. Tenkrát to byl Friedrich

Obsah

Úvod.....	25
Bramboráky.....	25
Sníh	27
Dědeček.....	29
Páteční odpoledne	30
Škola	32
Cesta do školy	34
Sponka.....	37
Míč	39
Rozhovor na schodech	41
Pan Schneider.....	42
Soudní přelíčení	43
Obchodní dům.....	46
Pan učitel.....	47
Paní uklízečka	50
Důvody.....	51
Na plovárně.....	53
Slavnost.....	55
Setkání.....	57
Pogrom.....	59
Smrt.....	62
Lampy	64
Film	65
Lavičky	67
Rabín.....	69
Hvězdy	70
Šalomoun	71
Návštěva.....	73
Zloděj	73
Obrázek.....	74
V krytu	76
Konec	78

*Tenkrát to byli Židé...
Dnes to jsou černí tam,
studenti tady...
Zítřka to možná budou bílí,
křesťané nebo úředníci...*

Úvod

Kdysi ho někdo pojmenoval Polykarp a on toho jména užíval, dokud panoval na naší zahradě.

K zeleným kalhotám a červené vestě nosil modrou čepici se střapcem. Levou rukou neustále v kapse, pravou objímal dlouhou fajfku. Tak tam stál klidně uprostřed trávníku a pozoroval dvůr jako někdo, kdo si užívá svůj odpolední klid.

Polykarp nikdy neopustil své místo. Když tráva vyrostla tak, že mu byl kvůli ní odepřen pohled na plot, u kterého rostly jiřiny, musela paní domu lézt po kolenou s nůžkami v ruce po trávníku a sestřihávat stonky na délku sirky.

Pana Resche, samotného vlastníka domu, bylo vidět jen ve sváteční dny, a to muselo být ještě pěkné počasí. Pomalu došel doprostřed dvora. Jeho paní mu rychle přinesla židli a on, celý zadýchaný, si sedl hned vedle Polykarpa, zahradního trpaslíka.

Přesně hodinu zůstal tlustý pan Resch sedět na židli. Pozoroval dění na ulici a měřil si kolemjdoucí. Po chvíli se zvedl, jednou obešel trpaslíka a odebral se s funěním zpět do domu. Do dalšího svátku sledoval Polykarpa, dvůr a dění na ulici pouze z okna.

Pan Resch nebyl jen domovník. Začínal jako obchodní zástupce. Prodával plavky. Po pár letech povýšil na velkoobchodního zástupce. Odted' nepracoval, nechával pro sebe pracovat jiné. Sám seděl u telefonu a odtud řídil své obchody. Konečně mohl vládnout - a dával to vědět každému: jeho dům byl jeho panství, zaměstnanci a obyvatelé domu jeho poddaní.

My jsme bydleli v prvním patře. Vlastně ne, moji rodiče tehdy bydleli v prvním patře. Můj otec byl bez práce a chtěl od pana Resche vyměnit byt za menší, když v tom jsem se přihlásil.

V roce 1925 neměla většina Němců žádné úspory; ani poté, co ustala inflace. I v dobře placeném zaměstnání nyní nastávaly špatné vyhlídky. Chudoba a nezaměstnanost byly všude.

Moji rodiče si tak dělali ještě větší starosti, když jsem přišel na svět: Musel jsem přeci jíst a být v něčem oblečen.

Přesně týden po mně se narodil Friedrich Schneider. Schneiderovi bydleli ve stejném domě jako my, ale o patro výš. Pan Schneider byl poštovní úředník. Mí rodiče ho znali jen málo. Přátelsky pozdravil ráno, když šel do práce, a přátelsky pozdravil také večer, když se z práce vracel. Ale málokdy se zastavil na kus řeči.

Paní Schneiderovou, malou tmavovlasou paní, znali ještě méně než jejího muže. Nakupovala nebo myla schody a poté okamžitě zmizela v bytě. Když někoho potkala, usmála se, ale nikdy nezůstala na pár slov. Teprve poté, co jsem se skamarádil s Friedrichem, poznali se lépe i naši rodiče.

Bramboráky

Seděl jsem s maminkou ještě u snídaně, když zazvonila paní Schneiderová. Musela jít na radnici a Friedricha nechtěla nechat samotného doma, stejně tak ho vzít s sebou. Zeptala se, jestli by mohl přijít k nám.

„Jen ho sem přiveďte,“ řekla moje matka, „aspoň si budou moci hrát ti dva spolu.“

Za půl hodiny stál Friedrich ve dveřích. Znali jsme se, hádali jsme se, ale ještě nikdy u nás na návštěvě nebyl, ačkoli žije již čtyři roky nad námi.

S rozkročenýma nohama jsem se postavil před svůj pokoj, ve kterém mám spoustu hraček. Matka mě napomínala, ale nebylo to co platné. Nehnul jsem se z místa a nevraživým pohledem jsem si prohlédl Friedricha: S ním se o své hračky dělit nebudu!

Friedrich se na mě podíval, dřep si zády ke vchodovým dveřím a z kapsy vytáhl krátkou větvičku. „Můj táta byl ve Schwarzwaldským lese a přinesl mi tuhle píšťalku. Je to kukačková píšťalka!“ Nasadil ji do pusy a vyfoukl jednou „Ku-ku“. Když ji vyndal, usmál se na mě. Hru opakoval.

Pokaždé, když Friedrich vyfoukl „Ku-ku,“ přiblížil jsem se jedním krokem, až jsem stál těsně u něho. Smál se a vtiskl mi kukaččí píšťalku do ruky.

Zprvu jsem nechápal, tupě a hloupě jsem na něho zíral. Pak jsem se probral a pochopil. Beze slova jsem ho chytil za rukáv a táhl ho chodbou k mým dveřím, mezi mé hračky. „Můžeš si s nima hrát“. Akorát měďu jsem schoval. Zalezl jsem s ním do rohu vedle postele a zkusil kukaččí píšťalku. „Ku-ku,“ a znovu „Ku-ku“.

Friedrich mezitím vybalil nejprve stavebnici. Snažil se pomocí všech dílků postavit co největší věž, ale ta mu pokaždé spadla. Ze začátku se tomu ještě smál; po chvíli už byl nervní a začal malými dřevěnými kostkami házet; nakonec všechny díly rozházel, a proto si hledal novou hračku. Objevil můj nákladňák. Rozházené kostky sesbíral a naložil nákladňáku na přívěs. S plně naloženým autem mi pak křížoval pokoj sem tam.

Mezitím jsem foukl do kukaččí píšťalky takovým způsobem, že mě rozbolela spodní čelist, a tak jsem píšťalku raději odložil a vytáhl ze skříně vláčky.

Friedrich vyndával koleje, já je srovnával dohromady a nakonec jsme přistavili vagónky.

Dovolil jsem Friedrichovi natáhnout lokomotivu; byla se setrvačnickem.

Vlak odjel.

Když chtěl zastavit, muselo se lehnout až na břicho a přeřadit páčku ve výpravčím domku. Ale většinou zůstával vláček stát sám od sebe, protože nikdo znovu nenatáhl mechaniku. Hráli jsme si na nákladní vlak, ve kterém se převážely sušené kaštiny, pak jsem ukázal Friedrichovi, jak může takový vlak vykolejit, až jsme zůstali u hry na vlakové neštěstí.

Hra nás naprosto vyčerpala. Roztažení na koberci jsme tupě pozorovali světlo lampy. Okolo nás byly rozmazané světelné prstýnky, odkrytá stavebnice, vytažené kolejnice, poházené kaštiny, vagóny, staré hadry a kusy papíru. Jen můj měďa seděl vzpřímeně v rohu a shlížel tiše na tenhle nepořádek.

Přišla maminka, aby nás požádala, jestli bychom jí nechtěli pomoci s bramboráky.

Ty se u nás dělají jen při výjimečných příležitostech. Také je to nejoblíbenější jídlo mého otce. Když maminka oznámí, že se dělají bramboráky, smějí všichni pomáhat; tatínek strouhá brambory a já cibuli, až mi slzí oči.

Protože teď tatínek nebyl doma, nacpal jsem tentokrát oloupané brambory do mlýnku a Friedrich točil. Cibuli krájela sama maminka, bála se, že bychom si sekáčkem akorát ublížili. Bramborovou kaši jsme podsypali moukou a přidali špetku soli. Byli jsme opravdu hrdí na náš výkon! Maminka postavila na plotnu pánev potřenou olejem. Popošel jsem s Friedrichem blíž k plotně, abychom lépe viděli, co se na ní děje. Vařící olej prskal a sotva dokápla trocha bramborového těsta na pánev, olej zasyčel. Kuchyní se valil kouř a olej byl cítit všude. Maminka obrátila těsto, aby se osmažila i druhá strana. Po straně byla placka tmavě hnědá oproti středu, který byl světlejší. Placka byla hotová, když střed přešel z šedozelené do červenohnědé. Hotovo!

První bramborák obdržel Friedrich.

„Pozor, je horký!“ řekla maminka.

Friedrich placku přehazoval z ruky do ruky.

Chňapnul jsem mu po ní.

On ji nadhodil opět k sobě.

Přetahovali jsme se o ni.

Maminka hubovala.

Olej na pánvi praskal.

A bramborák spadl na zem.

Museli jsme se dohodnout. Friedrich bude jíst z jedné strany, já z druhé. V tomto pořadí jsme nakonec snědli všechny bramboráky.

Byl to svátek! Unavení a sytí jsme se museli s Friedrichem opřít o zeď u plotny.

„A pro tatínka jste žádný nenechali,“ řekla maminka. „Škoda!“ A uklidila pánev. Prohlédla si nás: „Vy teda vypadáte, potřebovali byste pořádnou vanu.“ Co říkala dál, nevíme. Přes náš radostný jásot jsme ji neslyšeli.

Šplouchání, pištění, kloktání, křičení, žbluňkání, skákání a chechtání - to vše v naší vaně.

Maminka běhala s osuškami tam a zpátky, aby stačila vysoušet vodu, kterou jsme v koupelně nacákali.

Uklidnili jsme se, až když se ozvalo zaklepání z pod stropu.

Toho využila hned maminka, aby nás pořádně vydrbala. Obyčejné mýdlo ale nestačilo. Až napotřetí, co jsme se omyli z pěny, byla rozeznatelná naše pravá barva.

Zatímco jsem se ještě plácal ve vodě, osušila maminka Friedricha a s úsměvem mu řekla: „Friedrišku, vždyť ty vypadáš jako malé Židě!“

Sníh

„Mami! Ono sněží! A sněží tak pěkně. Chtěl bych jít ven!“

Maminka odpověděla z kuchyně: „To ti věřím, ale nejdřív práce, potom zábava.“

Celý dvůr byl zahalen sněhem, jen špička Polykarpovy čepice čněla nad tu bílou deku. Na dlážděné cestičce od domovních dveří k zahradní brance se sníh třpytil zcela neporušen.

Venku stále padaly vločky a rovnoměrně se rozprostíraly po zahradě. Paní Reschová vyšla z domu, lopatou odhrabávala sníh z pěšiny a odhazovala jej ke straně, přímo tam, kde stávaly ostříhané růže. Postupně odházela všechen sníh z cesty právě na záhonky podél pěšiny a vytvořila tak hromadu táhnoucí se od domovních dveří k brance. Poté se odebrala opět zpět do svého bytu.

„Mami? Paní Reschová odházela všechen sníh!“

Maminka se smála: „Buď v klidu, sníh padat ještě bude, a mnohem více!“

Domovní dveře bouchly. Friedrich utíkal k brance, skočil oběma nohama naráz do sněhu, opatrně udělal velký krok, otočil se, sklonil se a prohlížel si vlastní stopy. Pak se napřímil. Zaklonil hlavu tak moc, jak mohl, otevřel ústa a nechal si padat sníh do pusy. Dokonce vyplázl jazyk, aby se vločky lépe chytaly. Nějakou dobu tak stál a sníh polykal. Pak se podíval zpátky na své stopy. Přitom přišel na novou myšlenku. Začal ve sněhu vyšlapávat cestu. Když chodil, sníh tak nádherně prášil. Friedrich pobíhal po dvoře a šoural nohama a kolem něj se zvedaly mraky bílých vloček.

„Tak mami, Friedrich si už hraje ve sněhu, kdy už půjdeme my?“

„Měj strpení, chvilku ještě počkáš.“

Paní Schneiderová lehce otevřela domovní dveře. Jakmile viděla Friedricha před domem, plížila se k němu zezadu. Aby si ji Friedrich všiml, hodila mu na hlavu sněhovou kuličku.

Ten vykřikl a oklepal se. Rozhlédl se a viděl svoji maminku, jak se chystá mrsknout další koulí. Začal se smát a obličej si kryl dlaněmi. Zásah! Přiběhl k mamince, hlavu schoval pod její kabát a tiskl se co nejbliže k ní, aby se schoval před další chumelenicí.

Paní Schneiderová oprášila Friedricha od sněhu, popadla ho za rameno a společně začali v haldách sněhu tancovat.

„Mamko, už i paní Schneiderová si hraje ve sněhu. Můžeme už jít konečně ven?“

Maminka vzdychla: „Nehoň mě, ty kluku. Spěchám, jak jen můžu.“

Paní Schneiderová se rozhlížela u obrubníku přes silnici, jestli je volná. Krátce se rozeběhla a sklouzla se přes vozovku. Opakovala to třikrát nebo čtyřikrát, dokud nebyla vidět proklouzaná dráha. Udělala pár krůčků, hupsla na kolej, rozmáchla se rukama a sklouzla se tam, kde byl pevný sníh. Bylo na ní jasně vidět, jakou radost z klouzání má. Ještě jednou se sklouzla, zavravorala, ztratila rovnováhu; nohy jí vyletěly do vzduchu. Hups! Se smíchem zůstala sedět na sněhu, dokud nepřišel Friedrich a nepomohl jí vstát. Chtěl se také sklouznout, jako jeho maminka, ale neuměl to tak dobře, jako ona. Po rozběhu nechal nohy u sebe, místo aby je rozkročil. Rukama vesloval ve vzduchu a než spadl, paní Schneiderová ho stačila chytnout.

„Mami, Schneiderovi se kloužou. Pojd' už přeci!“

Maminka už rozhořčeně odpověděla, že to nádobí umyje do konce, pak že půjdeme ven. Skluzavka že prý mi neroztaje.

Friedrich vytvářel malé kuličky z čistého sněhu. Mačkal je, jak nejvíce mohl. Hotové koule stavěl před branku.

Také paní Schneiderová stavěla kuličky. Nosila je na protilehlý chodník, a protože byla rychlejší, pomáhala Friedrichovi.

Zahájili sněhovou bitvu. Friedrich stál na naší straně ulice, a protože neuměl dohodit moc daleko, paní Schneiderová zaujala pozici uprostřed silnice. Kuličky létaly sem a tam. Friedrich zasáhl první. Když se jeho maminka shýbala pro další hod, schytala ránu koulí do zad. Vzápětí se ale bílý flek objevil i na Friedrichově břichu. Oba měli tváře červené z neustálého ohýbání, uskakování a házení. Byli šťastní a vyčerpaní.

„Mami, už se i koulují. Moc rád bych byl u toho.“

„No jo. Za chvilinku budu hotová, pak konečně půjdeme.“

Paní Schneiderová hledala místo, kde byl ještě vysoký sníh. A znovu vyrobila sněhové kuličky. Ale tentokrát je nikam neodkládala, kutálela je ve sněhu, a z malé kuličky se stávala větší a větší koule. Na chvíli koulení přerušila a z hroudy splácala pěknou kouli a očistila od zbytků přilepeného sněhu.

Ze začátku stál Friedrich vedle matky a zvědavě přihlížel. Pak najednou odběhl. Také on hledal místo s čerstvým neponičeným sněhem. Pak, jako jeho matka, začal koulet z menší kuličky větší a větší.

Paní Schneiderová byla hotova první. Měla největší a nejtlustší kouli. Vší silou ji zvedla a odnesla od našeho domu k chodníku. Pak vzala Friedrichovu kouli a vyzvedla na svou. Mezery mezi oběma koulemi oblepili sněhem a všechno zahladili a zakulatili.

„Mami,“ křičel jsem, „už staví i sněhuláka!“

„Ano, ano, vždyť už jdu!“ Maminka mi vzala tlusté sněhule a teplý kabát. Zatímco mi pomáhala s oblékáním, společně jsme se koukali z okna...

Schneiderovi teď venku váleli dva válečky, ruce pro sněhuláka. Hotové ruce přenechal Friedrich mamince, ta je pak přilepila na hrudník sněhuláka. Zdá se, že to nebylo jednoduché, neboť ruce chtě nechtě pořád padaly.

„Vidíš, stále ještě sněží,“ řekla mi maminka. Zavázala mi šálu okolo krku a silou narazila huňatou čepici přes uši. Poprvé jsem si směl vzít i nové rukavice, které mi maminka upletla. Prohlédla si mě od shora dolů a řekla: „Tak, teď se nachystám já, a pak? Hurá do sněhu!“

Friedrich mezitím válel kouli pro sněhulákovu hlavu. Paní Schneiderová se prohrabovala v našich popelnících. Našla kus strusky, bednu na brambory a rozbitou láhev od piva. Friedrich dokulil hlavu k jejím nohám. Vyzvedla kouli a nasadila sněhulákovi jako hlavu. Hrdlem lahve vyvrtala sněhulákovi v obličejí nos, jako oči použila kousky popela a z bedny na brambory vytvarovala uši, legrační, hnědá ušiska.

Moje maminka přiběhla oblečená, připravená vyrazit. „Tak a můžeme jít! Ó, pěkný sněhulák, akorát mu chybí klobouk!“

Také paní Schneiderová byla očividně se svým sněhulákem nespokojená. Prohlížela si o ze všech stran, pak zavrtěla hlavou, nahmatala klíč v kapse a odešla domů.

Friedrich ještě vylepšoval tu a tam sněhuláka, uhlazoval hrbolky a připevnil pravou ruku. Mrkl ke dveřím a pomalu se coural za maminkou.

Na dvorku spatřil hromadu sněhu po straně chodníčku, vylezl nahoru, zapadl a se smíchem se prodíral skrz hromadu ke dveřím.

Pak jsme slyšeli, jak se dole otevřelo okno. Pan Resch křičel, křičel z plných plic: „Chceš mi zničit všechny růže? Okamžitě je nech být, ty Židovský spratku, ty...!“

Moje maminka ustoupila krok vzad. „Pojď, pojd' pryč od okna.“

Dědeček

Můj dědeček, maminky otec, byl železničář. Hodně cestoval. Někdy, když jel přes naše město a mohl přerušit jízdu, stávil se u nás doma. Ale většinou se odněkud přihlásil poslanou pohlednicí.

Jakmile děda ohlásil svou návštěvu, začala maminka být nervózní, protože se bála, že do té doby nestihneme uklidit byt. Vytírala prach i tam, kde dlouho žádný nebyl, a utratila poslední peníze za zrnkovou kávu, kterou měl dědeček velmi rád.

Mně drhla ruce kartáčem. Bolely mě tak, že jsem jimi dlouho nemohl nic uchopit. Vlasy mi smočila vodou z kohoutku a sčesala do pěšinky, jinak jsem je měl rozčuchané.

Takto jsem ve svátečním obleku v očekávané hodině vyhlížel dědečka zpoza chodby. Zvonek, otvírám dveře. S hlubokou poklonou pozdravím: „Dobrý den, dědečku! Srdečně tě u nás vítám!“

Beze slova projde kolem mě. Rychle si projde celým bytem a vše si prohlédne. Zastaví se až v obýváku.

Smíme mu podat ruce. Ode mě si je nechal ukázat. Byly čisté. Musel jsem se pak otočit a jednu po druhé zvednout obě nohy. Děda chtěl vědět, jestli mám navoskovanou přepážku mezi podrážkou a podpatkem. Už známe tento jeho rozmar; tentokrát ale nemusel nic kritizovat.

Potom si sedl na své obvyklé místo u stolu. Seděl napřímený. Tatínek si sedl naproti; maminka zůstala vedle dědečkovy židle, aby nepřeslechla žádné jeho přání.

Já si mlčky dřepł do kouta, do ruda vypucované ruce založené do vymydlených kolen. Jakmile jsem se pohnul, zmerčila mě maminka a prstem přiloženým ke rtům mi připomněla, že mám mlčet.

Dědeček mluvil jako vždy k tatínkovi; vytýkal mu, že se dostatečně nesnaží najít si práci. A tatínek to poslouchá s poníženě sklopenou hlavou; ví, jak tento rozhovor skončí. Probíhá vždy stejně. Na konci říká dědeček pravidelně: „Kdybys šel k dráze jako já, nikdy bys svou rodinu nepřivedl do takové chudoby!“

Tatínek poslušně pokývá hlavou.

„Ale ten mladý, ten půjde k dráze. O to se postarám. Potřebuje mít jistotu do budoucna a nárok na důchod, až bude starý.“

Tatínek s dědečkem souhlasil, vlastně s ním vždycky souhlasil; protože pak nás podpořil. Dlouho jsme nic kromě tatínkovy podpory v nezaměstnanosti neměli, tak nám dědeček posílal každý měsíc nějaké peníze. Obnos zmizel vždy v domácí kase. Bez tohoto příspěvku bychom byli ještě více hladoví. Proto dával tatínek dědečkovi vždy za pravdu.

Najednou to nahoře bouchlo, až se zachvěl lustr.

„To byl Friedrich!“ křikl jsem.

Dědeček si mě přísně změřil, pak se zeptal tatínka: „Kdo je Friedrich?“

Ten pohotově objasnil: „Nad námi bydlí jedna židovská rodina, Schneiderovi. Jejich syn se jmenuje Friedrich, jsou stejně staří... a kamarádi se.“

Dědeček si odkašlal: „Židovská rodina?“

„Ano,“ řekl otec, „milí lidé.“

Dědeček chvíli mlčel, rty silně stisknuté. Pak spustil: „Měl jsem jednoho šéfa, Geheimrat Cohn, byl to Žid. Nikdo od nás ho nechtěl. Pořád se usmíval, zvláště když nás napomínal. Kdo udělal chybu, toho si Geheimrat pozval do pracovny. Tam přátelsky vysvětloval, co bylo uděláno špatně, jako kdyby to byli malí kluci. A vždy s tím úsměvem. Jednou v létě jsem viděl, že pod košilí nosí čtyřhranný hadr, omotaný kolem břicha a zad, byla to modlitební dečka s třásněmi. Nikdy si v místnosti nesundával klobouk. Nerad vzpomínám na Geheimrata Cohna.“

Ani tatínek, ani maminka se k dědečkovu vyprávění nevyjadřovali.

Pohlédl na nás a řekl: „My jsme křesťané. Pamatujte, že Židé přibíli Pána na kříž.“

„Ale přeci ne Schneiderovi!“ neudržel se tatínek. Maminka zrudla.

Dědeček vyletěl ze židle. Pěstí bouchl do stolu tak zostra, až zasyčel. „Nepřeju si, aby se náš chlapec tahal s tím židovským pacholkem!“ A jak rychle vstal, tak si rychle sedl zpátky.

Maminka s tatínkem byli zděšení. Nastalo ticho, strašlivé ticho v celém pokoji.

Do tohoto ticha zazvonil zvonek.

Maminka šla ke dveřím.

Zvenčí jsem slyšel Friedrichův hlas: „...směl by, prosím, jít k nám nahoru?“

Maminka šeptla: „...teď ne... máme tu dědečka.“

Zavřela dveře a vrátila se zpět do pokoje.

„Kdo to byl?“ ptal se hned starý.

„Jedno dítě ze sousedství,“ odpověděla maminka, „dáte si ještě jedno kafe?“

Páteční odpoledne

Moje maminka prala cizím lidem. Ale nikdo nesměl vědět, proč se za to stydí. Tatínek si hledal práci a já jsem si hrál s Friedrichem u Schneiderových v bytě.

„Co je to za trubku, která visí tam nad těmi futry?“ ptal jsem se Friedricha.

Paní Schneiderová přišla k nám do pokoje a odpověděla za Friedricha. „To je náš mezuzah, domovní požehnání. Pomáhá nám a připomíná našeho Boha s jeho skutky.“

Vzala mě za ruku a když jsme opouštěli pokoj, pravou rukou se dotkla mezuzah a políbila prsty, kterými tu trubičku pohladila.

„Dívej se chvílku na ulici,“ poprosila mě, „Friedrich se musí převléci; za chvíli přijde náš tatínek.“

Než odešla, naplnila vrchovatě kamna uhlím a nastavila tak, aby uhlí hořelo jen zlehka.

Stál jsem sám v obývacím pokoji. Moje maminka by začínala s úklidem až příští den, paní Schneiderová měla již hotovo. Stoly se blýskaly; žádný prach na nábytku; tabulky skříní se leskly.

Zatímco jsem se koukal na ulici, nakračel do pokoje Friedrich. Měl bílou košili a svůj nejlepší oblek. Paní Schneiderová nám přistavila židle k oknu; a my mlčky zírali ven.

Venku se stmívalo. Polykarpova čepice byla stěží rozeznatelná. V jednotlivých bytech se začínalo svítit, na ulicích zapalovali lampáři plynové lucerny. Jen málo lidí šlo po ulici. A všude bylo takové ticho.

Obývací pokoj u Schneiderů mi přišel svátečně klidný. Paní Schneiderová rozprostřela na stůl bílou dečku, tak bílou, že v šerém bytě doslova zářila. Ze skříně vyndala dva svícny s úplně novými svíčkami. Svícny postavila na stůl. Z kuchyně donesla dva malé vlastnoručně dělané chleby. Ty rovněž položila na stůl, mezi svícny a místo pana Schneidera.

Nekoukal jsem se již z okna, protože jsem pozoroval přípravu paní Schneiderové.

„Co se to u vás děje?“ ptal jsem se Friedricha.

„Šabat přeci.“ odpověděl mi Friedrich líně.

Již jen tenký načervenalý proužek nad střechami na konci ulice prozrazoval, kde zapadá sluníčko. Vše se barvilo do červena.

Paní Schneiderová si svlékla zástěru, vzala ze skřínky velký pohár a umístila jej na místo pana Schneidera. Vedle položila modlitební knížku. Zapálila obě svíčky a přistoupila ke zdi, na kterou dopadala červená záře zvenčí, něco si šeptala sama pro sebe.

Zatímco se modlila, uslyšeli jsme odemykání dveří. Pan Schneider

Krátce nato vstoupil do pokoje, oblečen v černém obleku a s malou vyšívanou čepičkou na hlavě.

Friedrich šel otcí naproti. Pan Schneider mu položil ruku na hlavu a říkal: „Ať Bůh, jako i Efrajim a Manases, žehná ti a ochraňuje; Pán, jenž na tě nechá zářit svou tvář a učí milostiv být; Pán, jenž nastavuje svou tvář a propůjčuje mír.“

Potom pozvedl svatou knížku a předčítal něco hebrejsky své ženě.

Tiše, se sklopenou hlavou naslouchala paní Schneiderová svému muži.

Strnule jsem stál stále ještě udiven ve světle svíček a nevěděl jsem, s tím vším, co jsem teď zažil, jak se chovat. Pan Schneider uchoпил pohár a naplnil jej vínem. Oběma rukama jej svíral a modlil se.

Potom jsme si všichni dali malý doušek. Nejdřív pan Schneider, jeho žena, Friedrich a jako poslední já.

Pan Schneider opustil pokoj, aby si omyl ruce.

Jakmile se vrátil, začal mluvit o oněch dvou chlebech: „Milován jsi Ty, Pán, náš Bůh, Král světa, který nám ze země přinesl tento chléb.“

Každému z nás kousíček ukrojil. Tiše jsme přežvykovali.

Dole v našem bytě někdo zaťukal na potrubí. „Přijde tvoje maminka,“ řekla paní Schneiderová tiše, „jestli chceš, vezmi jí pár hrušek. Pro nás jsou už moc měkké. Košík stojí na chodbě.“

Rozloučil jsem se, poděkoval se a odkráčel s hruškami domů.

Než jsem usnul, slyšel jsem, jak Schneiderovi společně pomalu a smutně zpívají.

Škola

V lavici jsme mohli sedět spolu. Já a Friedrich. Pan učitel nám vyprávěl jeden příběh. Potom jsme všichni společně zpívali „Jeníčku malý...“ a tím bylo první vyučování u konce.

Před školní branou čekali naši rodiče. Mohli, můj tatínek byl beztak bez práce, a pan Schneider si vzal kvůli prvnímu školnímu dni volno.

S Friedrichem jsme dostali velké špičaté kornouty plné sladkostí a potřeb do školy; Friedrich červený, já modrý. Ten můj modrý byl o něco menší než Friedrichův.

Friedrich hned kornout otevřel. Nabídl mi nějaké sladkosti a rozbalil tabulku čokolády, aby se se všemi podělil.

Když jsem chtěl ze svého kornoutu strhnout mašli, sklopila maminka hlavu a vzala mě stranou a řekla mi, že bych s rozbalováním měl počkat až na doma. Nerozuměl jsem proč - ale poslechl jsem.

Na konci ulice se pan Schneider zeptal hlasitě: „A kampak to půjdeme teď?“ Usmíval se.

Tatínek se podíval vystrašeně na maminku.

Friedrich jásavě odpověděl za všechny: „Do zábavního parku!“

Tentokrát se tatínek na maminku podíval starostlivě.

„Škoda, veliká škoda, že s vámi nemůžeme jít. Ale - víte - mám doma ještě hodně práce a ještě jsem ani nepřipravila oběd,“ povídá maminka panu Schneiderovi.

Snažně jsem ji prosil, abych mohl na hřiště, ó, jak rád bych tam šel!

„Nemůžeme, synu. Mysli na maminku,“ řekl mi tatínek.

„Dnes neplatí žádné výmluvy!“ oznámil pan Schneider a vzal maminku za ruku. Paní Schneiderová se na oplátku zavěsila do tatínka. „První školní den se tedy půjde do parku!“

Tatínek s maminkou vypadali stísněně, ale přeci šli.

Friedrich mi nacpal do pusy najednou tři kousky čokolády, trochu jsme se zasekli a pak jsme s kornouty pobíhali bláznivě mezi rodiči.

Do parku nás tatínkové dovedli za ruce. Můj tatínek šeptl nenápadně mamince do ucha: „Potřeboval bych půjčit pět marek.“

„Já ale u sebe nemám žádné peníze, jen dvě marky, co zbyly na nákup.“

Tatínek zasténa. Pak řekl, že má ještě v kapse sedmdesát feniků a ať mu maminka dá ty dvě marky.

Ta začala šněrovat kabelku, jako by hledala kapesníčky, přitom potají vtiskla tatínkovi ony marky.

Tatínek se nešťastně rozhlédl. Bylo mi líto, že jsem tak moc chtěl do parku. Schneiderovi odmaširovali napřed, my se táhli nevesele za nimi.

U kolotoče s koníky jsme zůstali stát. Pozoroval jsem, jak se točí. Najednou mi vrazil Friedrich žeton do ruky. Jakmile kolotoč zastavil, přenechali jsme kornouty maminkám a vyšplhali se na koně. Můj se jmenoval Bella; na Friedrichově sedle bylo napsáno Fuchs. Bylo skvělé jezdit pořád dokola; mávali jsme, skákali, volali, pobízeli koníky, dokud kolotoč nezastavil.

Pan Schneider přinesl nové žetony a my jsme tak mohli jet ještě jednou.

Když i druhá jízda skončila, přistoupili ke kolotoči naši rodiče, sedli si na koně vedle nás a všichni společně jsme se povozili.

Po kolotoči koupila paní Schneiderová každému tyčku s obřím chomáčem cukrové vaty.

Zatímco jsme se prokousávali vatou, počítal tatínek se zoufalým výrazem před každým stánkem peníze. Báł se, aby mu vystačily, když chtěl každému přání vyhovět. „Co mám dělat?“ pošeptal mamince.

Ta jen pokrčila bezradně rameny.

Pan Schneider koupil každému dlouhou klobásu s hořčicí a chlebem.

Tatínek si ji ve své situaci dlouho nemohl dovolit.

A maminka má pouťové klobásy velice ráda, ale dnes jsem viděl, že jí tahle nechutná, protože si dělá starosti.

Najednou náš tatínek zmizel. Když se vrátil, držel v ruce šest lékořicových tyčinek.

Paní Schneiderová se z nich tak těšila, jako by nikdy předtím nedostala nic lepšího. Tyčky jsme lízali s chutí všichni, i rodiče.

Tatínek si spokojeně oddechl.

My, děti, jsme směly jít ještě na požární kolotoč. Po něm jsme přihlížely, jak se rodiče, pan Schneider s mojí maminkou a tatínek s paní Schneiderovou, baví na houpačkách.

Friedrich zívá. Já byl také notně unavený.

„Pro dnešek stačilo!“ povídá pan Schneider a žene nás k východu.

Tam, na konci parku, potkal tatínek konečně správný stánek.

„Báječná vzpomínka! 1 foto 1 marka, 2 foto 1,50 marek.“

Tatínek hned odchytil majitele stánku. „Udělejte nám obrázek! Vezmeme si dvě pohlednice,“ navrhl.

Stánkař se poklonil: „Ale s radostí, panstvo, jen pojd'te blíž!“

Na zadní stěně uvnitř stánku byla namalována horská krajinka. Před ní stál dřevěný strakatý koník.

„Zaujměte místa, panstvo!“

„Kde?“ zeptal se tatínek.

„No na koni, přeci,“ řekl muž.

„Tam se ale vejdu nanejvýš dva!“ mínil tatínek.

„Aha! Tak momentíček!“ Muž vzal koně za ocas, jako by ho chtěl odtáhnout. Položil si oháňku na rameno, opřel se o koně a vši silou táhl.

Pak - pak se kůň táhl, byl delší a delší, až byl tak dlouhý, že by se na něj vešlo nejméně deset dospěláků.

Když to pan Schneider viděl, smál se tak, jak jsem ho ještě smát se neslyšel.

Můj otec hrdě nasedl na předlouhého koně. Stánkař přinesl stoličku a pomohl maminkám nahoru. Jako poslední vysadil na hřbet strakáče nás.

Než se na koně vyšplhal pan Schneider, několikrát málem spadl nebo se převalil na druhou stranu, neboť se ještě stále smál.

Konečně sedíme na koni všichni. Maminky nás pevně přidržovaly, jinak bychom - s našimi kornouty - únavou jistě spadli. Jen tatínek se rukou zvládl opírat o bok, pyšně sedící uprostřed a vysoko, vidíc daleko. A pan Schneider se smál; smál se vytahovacímu koni tak, že nás všechny nakazil. Ba i tatínek se smál, i když jen málo, to aby neztratil svou jezdeckou důstojnost.

Stánkař zmizel pod černým plátnem, halícím jeho fotoaparát. Jen jeho ruce máchaly před objektivem. K tomu rozdával pokyny, kterým ale nikdo nerozuměl. Konečně vysunul matnici, postavil se vedle fotoaparátu, zabrumlal „Pozor!“ a stiskl červený balónek.

Jako zamrzlí, i s našimi úšklebky, jsme zůstali zírat do aparátu, dokud muž neřekl „Děkuji!“

Opět zmizel pod plátno, zatímco my seskakovali z koně. Pan Schneider ihned zkoušel tahat koně za ocas. A hle! On se ještě protáhl. Pan Schneider ho prodloužil až na druhou stranu stánku. Když jsme viděli takto dlouhatánského koně před malebnou horskou krajinkou, musel se smát už i tatínek.

Stánkař nám podal obě fotografie. Tatínek velkoryse vytáhl peníze z kapsy u bundy a zaplatil. Jednu fotku podal s poklonou pani Schneiderové.

Na obrázku jsem seděl první. Můj kornout nesl koník přesně mezi ušima. Za mnou jela maminka. Dělal obličej, jako by jí v puse seděla žába, která nemůže vyskočit ven. Tatínek trůnil uprostřed. Každý, kdo fotku viděl, musel uznat, že ten kůň tatínkovi snad patří. Friedrich se pevně držel tatínkovy bundy. Jeho kornout přesahoval všechny horské vrcholky a zdálo se, jako by se o něj opíraly i mraky. Malá paní Schneiderová držela Friedricha kolem krku. Vypadala mile. Pan Schneider ji objímal srdečně zezadu.

Cestou domů jsme se ještě smáli při každém pohledu na vzpomínkové foto. Jenom tatínek se trochu styděl, protože bral celou věc s koněm velice vážně.

Vcházeli jsme domů, když jsem zrovna klopytl únavou na chodbě. Mrskl jsem novým ruksakem do rohu a spěchal rozvázat mašli na kornoutu. Neobsahovala nic kromě pytlíku pocukrovaných sušenek a hodně, hodně zmuchlaného novinového papíru.

Maminka mi projela vlasy. „Víš přeci, chlapče, že jsme chudí.“

Tatínek si umyl ruce a zeptal se, co bude dnes k večeři.

Maminka vzlykla. „Fotky!“

Cesta do školy

Byla sobota, 1. dubna 1933. Přišli jsme ze školy. „Ty,“ povídá Friedrich, „mamka mě zítra odpoledne objedná k doktorovi; má mi vypláchnout uši. Ale ještě nikdy to nedělal!“

„Jak to, že ne?“ zeptal jsem se.

Friedrich se smál: „Říkal, že to ještě není nutné. Místo toho jsem měl užívat nějaký posilovací prostředek. Jeden mi předepsal, chutnal docela sladce. Kdybych ho prý vypil tři lžice, musel bych si z uší nechat vyndat úplný náklad.“

Zvědavě jsem se podíval na Friedricha: „A?“

Friedrich pokrčil rameny: „No, vypil jsem pět lžic, protože mi to chutnalo.“

Protože mi pořád ještě neodpověděl, ptal jsem se znovu: „No, a co uši?“

Friedrich skousl spodní ret a povídá: „Maminka mi uši čistila včera.“

Stále jsem nebyl spokojen: „A křičel jsi?“

Friedrich sklopil oči: „No, jen trochu.“

Mlčky jsme bok po boku došli domů. Byla sobota, jako každá jiná: jezdilo málo aut; ženské nakupovaly na neděli; ve škole jsme měli málo úkolů.

„K jakému doktorovi chodíte vy?“ Ptal jsem se Friedricha.

„Zrovna ho budeme míjet.“ Prstem ukázal na patrový dům. „Tam,“ povídá, „tam je jeho štít.“

Vedle domovních dveří visel bílý doktorský štítek. Černým zakřiveným písmem na něm stálo: „Dr. Jakob Askenase, pediatr, přijímáme všechny pojišťovny, poradna denně od 9-12 a od 15-17 hodin kromě soboty.“ Přes celou ceduli pak někdo červeně načmáral „Jude“.

Friedrich zavrtěl hlavou: „Kdo to mohl udělat?“ Přejel prstem po barvě, která byla ještě čerstvá.

Friedrich se rozhlédl. „Pojď se mnou!“ pobídl mě. Stoupl si ke dveřím a stiskl zvonek vedle štítku „Dr. Askenase“.

Čekali jsme.

„Dneska ale nemá ordinační hodiny, nebo není doma,“ řekl jsem.

Už jsme chtěli odejít, když v tom se ozval bzučák. Friedrich se vrhl zády ke dveřím, aby se otevřely. Vyšli jsme jen pár schodů, pak jsme se postavili znovu před dveře s cedulkou Dr. Askenase.

Najednou s objevil starší pán v tmavém obleku. Na temeni hlavy měl malou čepičku. Když uviděl Friedricha, usmál se: „Copak Friedrichu, už ti v uších rostou kytky?“

Friedrich se začervenal. Tiše, skoro neslyšně oponoval: „Ne, maminka mi je myla včera!“

Doktor pokýval hlavou: „Vidíš, věděl jsem, že ti ta dobrá medicína prospěje. Nebo ti snad nechutná?“

„Chutná, chutná,“ přikývl Friedrich a olízl si rty. „Toto je můj kamarád,“ ukázal na mě. „Měl byste mu také jednou předepsat ty výborné kapky.“

Doktor mi podal ruku. „Tak to budeš muset, hochu, přijít se svou maminkou!“ řekl mi. Pak se zeptal: „Kluci, ale kvůli tomu jste nepřišli. Friedrichu, ty přeci víš, že dnes neordinuji?“

Friedrich vypadal zmateně. „My vám chceme říct...s lítostí vyjádřit...“ začal, ale větu nedokončil.

„Někdo vám dole na ceduli načmáral ‚Jude‘!“ vyjel jsem.

„Já vím!“ řekl doktor. „Četl jsem to. Ale nedělejte si žádné starosti, do rána to zmizí.“

Dr. Askenase zvažněl. Podal nám ruku. „Děkuji, kluci, že jste přišli. Ale teď běžte rychle domů.“ Pokynul znovu hlavou, ale už se neusmíval. Pak zavřel dveře.

Když jsme vyšli z domu, viděli jsme utíkat lidi k protějšímu rohu.

„Asi nehoda!“ myslel si Friedrich.

Odepnuli jsme si aktovky ze zad a vzali je pod paži.

Vyskočil jsem. Na rohu byl malý krámk s psacími potřebami. Když jste chtěli vstoupit do toho krámku, museli jste vystoupit jeden jediný schůdek. Kromě inkoustu, zápisníků a barevného papíru jste tu mohli koupit i sladkosti, čokoládové bonbony za pět feniků nebo sladké tyčinky za dva feniky. Krámk patřil jednomu malému pánovu se špičatou bradkou. Kupovali jsme u něho hlavně sešity. Ten stařík byl vždycky milý. Při placení nám často slevil jeden Fenik a ještě nám dal dva sešity zadarmo.

Často jsme si ze staříka a jeho kozího hlasu dělali legraci. Mečeli jsme už na prvním schůdku, ale ten stařík nám to nikdy nezazlíval. Párkrát nás i předběhl, mečel schválně nahlas, aby nám udělal radost.

Právě před jeho obchodem se nyní scházeli lidé. Stáli tak těsně u sebe, že žádný nemohl rozeznat, co se vlastně stalo. Jedni se usklíbili, druzí měli vážné obličej.

Prodrali jsme se přes tu masu lidí až do první řady, abychom viděli více. Dalo se tam prodrat bez překážky; jedna paní nás dokonce prostrčila před sebe.

Pod cedulkou „Abraham Rosenthal, Papírnictví“ zatarasil rozkročenýma nohama muž v šedých rajtkách vchod. Podkolenky měl neupraveně ohrnuté kolem lýtek. Přes levý rukáv žluté košile měl ovinutou přezku s hákovým křížem; v pravé ruce držel násadu od košty, úplně jednoduchou násadu. Na té visel přilepený štítek a na něm bylo napsáno nepřehlédnutelným písmem: „Nenakupovat u Židů!“

Jedna starší paní se záplatovanou nákupní taškou přistoupila těsně před ceduli. Vyndala si z kabátu brýle, kterým chyběl tříněk. I tak si přiložila brýle k očím a snažila se číst.

Ten, co držel štít, dělal, jako by ženu neviděl. Nezúčastněně zíral přes ženu na další zvědavce opodál. Stařenka schovala brýle do kapsy. Pátravě přešlapovala před mužem s páskou sem a tam; až konečně zůstala stát před ním a slabě se zeptala: „Můžete mě nechat projít?“

Aniž by se hnul nebo se podíval na ženu, odsekl strážník: „Nenakupovat u Židů!“

„Ale já chci!“ odpověděla žena; a když se hlídač stále nehýbal, proklouzla mezi ním a stěnou domu a už se míhala na schodech do krámu.

Kolemjoucí se šklebili. V zadních řadách se smáli dokonce nahlas.

Muž s cedulí se ani nepohnul. Jenom levou ruku, kterou se držel za opasek, sevřel v pěst.

Krátce nato se stařenka snažila prodat z obchodu ven. Z její tašky vyčnívala role modrých balicích papírů na učebnice. Ramenem napřed se protlačila škvírou mezi zády strážníka a zdí krámu.

S poklonou řekla muži v rajtkách: „Děkuji pěkně, mladý muži!“ Smála se. Potom prošla mezi přihlížejícími a procházela davem. Tašku držela tak, že každý mohl vidět, co nakoupila. Na každého se krátce usmála a zmizela.

Po staré ženě se ve dveřích obchodu objevil Abraham Rosenthal. Vážným pohledem se díval skrz srolované punčochy na lidi před obchodem. Spatřil i nás.

Friedrich zdvořile pozdravil mužička s kozí bradkou. A to tak nápadně, že si toho musel každý všimnout.

Já jen pokýval hlavou.

Pán odpověděl ze svého „vězení“ jediným klidným pokynutím.

Strážník na nás procedil mezi zuby: „Koukejte odsud vystřelit!“

Friedrich si ho změřil od hlavy k patě a řekl: „Tak dlouho, jak tu budete stát vy, tu budeme stát i my.“

Muž s lepenou cedulí vysunul bradu; ztěžka dýchal; levou ruku sundal z opasku; postoupil o krok vpřed. Výhrůžně sykl: „Tak ty budeš drzejší, usmrkanče?“

Někteří přihlížející odcházeli. Zbývající udělali krok dozadu. Bylo naprosté ticho; nikdo nemluvil, nikdo se nesmál.

Stáli jsme tam sami. Muž těžce oddechoval. Cedule se mu chvěla v ruce.

Viděl jsem, jak pokládá Friedrichovi ruku na rameno. Pak jsem ucítil, jak bere za rameno někdo mě.

Táhlo nás to pryč.

„Jdeme, kluci!“

Friedrichův tatínek nás odtáhl domů.

Sponka

Seběhl jsem rychle schody. Dole u domovních dveří jsem zazvonil na Schneiderových zvonek. Tříkrát krátce, jednou dlouze. To byl náš signál. Pak jsem se odcoural ze dvora, kolem Polykarpa, až na roh ulice.

Tam mě dohonil Friedrich. „Děkuju pěkně!“ říkal zadýchaně. „Děkuju pěkně, žes mě vyzvedl!“

Vedle sebe jsme šli směrem k sadům. Bylo ještě brzy, nepotřebovali jsme spěchat.

„Já se tak těším!“ začal najednou Friedrich. „Já se tak těším! - ale mému tátovi nesmíš nic prozradit. Nemá rád, když tam chodím. Víš, viděl jsem, jak jste šli městem s praporkem a zpívali u toho. Myslím, že je to pěkné. Chtěl bych se toho někdy účastnit, ale táta mi to nedovolí! Ještě počkám, třeba příště změni názor.“

Chodili jsme parkem. Vzadu za stromy jsme rozeznávali hnědé cihlové střechy staré tvrže. „Co máte dneska v plánu?“ ptal se Friedrich. „Máte zase terénní hry?“

Zavrtěl jsem hlavou: „Ne! Každou středu máme společné večery. Na ně si můžeme vzít někoho nového. - Ale raději hned nemluv o tom, že jsi Žid.“

Friedrich mi položil ruku na rameno a zašeptal si jen tak pro sebe: „Já se tak těším!“

„Náš vedoucí je fajnovej kluk,“ vyprávěl jsem, „chodí do spolku už dlouho. V klubu na zdi můžeš vidět jeho šálu; uprostřed má jeden steh. Roztrhl si ji při jednom přepadení. Nějaký komunista ho chtěl probodnout nožem; ale měl štěstí, nůž projel jenom tou šálou. Náš vedoucí neměl ani škrábnutí.“

Najednou se začal Friedrich hrabat v kapse. „Málem bych zapomněl!“ křikl. Vytáhl černý třícípý šátek. „Vzal jsem si ho z mamínčiny lékárníčky,“ smál se.

U další lavičky jsme se zastavili. Ukázal jsem Friedrichovi, jak se správně trojcípý šátek uvazuje. Položil jsem mu šátek pod límec košile tak, aby mu vzadu koukal jeden cíp. Už jsem chtěl šátek zavázat, když Friedrich vytáhl z kapsy koženou sponu. Byla to hnědá kožená sponka s našitým hákovým křížem. Taková sponka nejednou pobláznila i našeho velitele.

Hrdě jí Friedrich přicvakl na zavázané konce šátku. Když viděl, že mu sponu závidím, těšil se na náš klub ještě víc. Udeřil se do prsou, srovnal krok s mým a vyrazili jsme parkem k bráně té pevnosti. Za ní bylo nástupiště.

Nějací kluci už tu dováděli; o nás se nestarali. Většina z nich nosila krátké kalhoty a pruhovanou nebo kostkovanou košili; jen málo z nich mělo pravou hnědou košili, a vlastně nikdo nebyl oblečen podle předpisu.

To jediné, co měli všichni, byl trojcípý šátek, s cípem vykukujícím za krkem pod límcem.

S rozzářenýma očima se Friedrich opřel vedle mě o zeď. „Jsem tak šťastný, že tu můžu být!“ říkal. Zároveň byl hrdý na svou sponku.

Konečně přišel můj velitel. Bylo mu asi patnáct a nosil pravou nefalšovanou uniformu, jakou jsme si všichni přáli.

Přihlásil jsem se mu, že vedu nováčka. „V pořádku!“ řekl. „Teď ale nemám čas, uděláme to později.“ Pak od nás odešel.

Stáli jsme v pozoru.

Friedrich se se mnou sunul do zadnější řady.

„Vpravo v bok! Zařadit!“

Zavládl chaos, protože Friedrich přesně nevěděl, kam se má zařadit. Dostal herdu do žeber, ale pak se stejně připojil ke mně, mířili jsme na úzké točité schodiště.

Naše klubovna byla místnost bez oken v té staré tvrzi. Pod stropem visela na dvou drátech silná hruška. Jakmile člověk vstoupil, spatřil na zdi naproti dveřím nápadný obraz Adolfa Hitlera. Přimo pod obrazem byl v plné šíři vystaven onen známý šátek našeho praporčíka. Jak si každý připomínal jeho hrdinství a prsty přejížděl slavné proříznuté místo, stávalo se větší a větší, takže teď se tou dírou dala prostrčit skoro i hlava.

Na stěně vpravo visely dvě zkřížené tyče. Ke koncům byly připevněny černé praporky. Uprostřed těch černých korouhví se skvěl bílý vyšívaný znak vítězství.

Na stěně vedle dveří se vyřádl náš vůdce. Vodovými barvami tam namaloval nějaké výroky. „Více než se zdá“ a „Kdo chce žít, bojuje!“

Než se vůdce posadil vedle mě na dřevěnou lavici, šeptl Friedrich: „Panečku! Jsem tak rád; bude ze mě Pimpf.“ Sotva jsme se usadili, když vůdce zařval „Pozor!“. Všechno vyskočilo a postavilo se čelem k Hitlerovu obrazu. Vůdce se ohlásil praporčíkovi.

Těžkými kroky dopochodoval praporčík pod obraz. Zvedl ruku. „Sieg Heil, chlapci!“ zvolal k nám. „Sieg Heil, praporčíku!“ odpověděli jsme.

Friedrich křičel s takovým nadšením, až mu přeskočilo v hlase.

„Sedněte si!“ rozkázal praporčík. A zatímco jsme si s hlukem sedali na lavice, začal: „Chlapci, na dnešní setkání jsem vám někoho přivedl. Je to zvláštní kontrola z vedení kraje. Chtěl by vám něco důležitého říct.“

Teprve teď jsem si všiml hrbáče, který přišel. Jelikož byl malý, mezi chlapci byl nenápadný. Byl oblečený od hlavy k patě v hnědém mundúru; měl dokonce i hnědé boty. Kšilt hnědé čepice mu zakrýval tvář.

Malý vystoupil. Ale jak byl malý, nedohlédl na konec místnosti. Vůdce mu přinesl prázdnou bednu, na níž se mohl postavit. Hrbáč se na ní vyškrábal a začal proslov.

„Vůdcovi poddaní!“ Hlas zněl nepříjemně ostře. „Byl jsem pověřen, abych vám dnes pověděl něco o Židech. Všichni znáte Židy. Ale všichni, co jste tady, víte o Židech jen málo. To se ale v jedné hodině může změnit! Během hodiny budete vědět, jaké nebezpečí pro nás a pro náš lid Židé jsou!“

Friedrich seděl lehce znepokojen vedle mě na lavici. Jeho pohled byl upřený na řečníka. Lehce otevřenou pusou polykal každé slovo, co řekl.

Ten hrbatec to cítil a brzy to vypadalo, jako by mluvil jen k Friedrichovi. Hltali jsme jeho slova. Podával je tak, abychom mu rozuměli, vše vykresloval, až jsme si živě představovali, co říká.

„Širokým nožem, tak dlouhým, jako je má ruka, přistoupí židovský kněz ke krávi. Pomalinku zvedá nůž a nebohé zvíře ve vzduchu cítí táhlou smrt; bučí, snaží se utéct, ale Žid nezná slitování. Bleskově vrazí nůž krávi do krku. Krev stříká všude kolem; zamazává všechno. Zvíře běsní; má vyděšené oči. Ale Žid nezná milost; naopak, utrpení nezkrátí; kochá se pohledem na krvácející zvíře; chce krev. Stojí tak u zvířete, přihlíží, jak zvíře krvácí a nakonec zbídačené chcípne. - To se nazývá, prosím, košer! - To, prosím, chce židovský Bůh!“

Friedrich se hluboce naklonil, až jsem se bál, aby nesletěl z lavice. Obličej mu zbělal; ztěžka oddechoval; ruce měl křečovitě složené v klíně.

Hrbatec vyprávěl o zamordovaných křesťanských dětech, o židovských zločinech a o válkách.

Z jeho vyprávění mě mrazilo.

Konečně končil proslov: „Jednu větu, jednu jedinou větu vám chci vtlouct do mozku; chci, abyste do omrzení opakovali: Židé jsou naše zkáza! Židé jsou naše zkáza!“ a ještě jednou: „Židé jsou naše zkáza!“

Zpocený a vyčerpaný stál krajský pověřenec na bedně a mlčel.
V celé místnosti bylo naprosté ticho.
Pak ukázal hrbáč na Friedricha: „Jak byla ta věta?“
Friedrich se ani nepohnul.
„No jak byla ta věta?“ křičel na něj ostře.
Friedrich byl celý ztuhlý vedle mě na lavici.
„Jak zněla ta věta?“ Hlas pověřence už přeskakoval. Seskočil z bedny a šel s vystrčeným prstem k Friedrichovi.
Friedrich polkl.
Hrbáč stál přímo před ním. Jeho oči byly namířené proti Friedrichovi. Popadl ho za šátek a povytáhl pomalu do výše tu slavnou sponku.
„Jak zní ta věta?“ syčel.
Friedrich zašeptal: „Židé jsou naše zkáza.“ Jedním trhnutím shodil hrbatec Friedricha z lavice. „Postav se, když s tebou mluvím!“ řval mu do obličeje. „A odpověz laskavě nahlas!“
Friedrich se napřímil. Byl stále bledý. Jasným hlasem procedil: „Židé jsou - vaše zkáza!“
Všechno ztichlo. Friedrich se otočil. Sponka, ta nová sponka, zůstala v ruce hrbatce. A Friedrich bez problémů opustil místnost. I náš spolek.
Já zůstal sedět.

Míč

Běhali jsme napříč ulicí. Friedrich se držel u zdi domů; já zůstal na chodníku. Hodil jsem mu malý gumový míček, který jsem dostal jako dárek v obuvnictví. Odrazil se od obrubníku a přistál Friedrichovi přímo v ruku. Ten si ho nadhodil a přihrál mně zpátky.
„Brzo přijde můj táta domů,“ křičel Friedrich, „musím už domů. Dneska jdeme nakupovat, tak snad taky dostanu někde dárkem takový míček.“
Pokýval jsem hlavou a přeskočil kanál. Proti mně šel nějaký chodec, tak jsem s házením musel na chvíli přestat. Když už přešel, hodil jsem míč znovu na Friedricha.
Nečekal to.
Něco zařinčelo. Všude byly střepy.
Míč se přikutálem ledabyle přes ulici přímo ke mně.
Friedrich zůstal stát s otevřenou pusou a zíral na roztříštěnou vitrínu.
Sehnul jsem se pro míč a pořád jsem moc nechápal, co se stalo.
Naneštěstí před námi stála nějaká paní. Popadla Friedricha za ruku a táhla ho pryč.
Po jejím křiku se otvíraly všechny dveře a okna v okolí. Zvědavci se už sbíhali.
„Darebáci! Ničemové!“ křičela žena.
Její muž stál s rukama v kapsách před obchodem. Nezúčastněně pokuřoval svou dýmku.
„Tenhle židovskej klacek mi vysklil výlohu!“ vyřvávala paní všem seběhnuvším.
„Určitě mi chtěl ukrást nějaké zboží! Chtěl mě vyloupit!“ Pak se otočila k Friedrichovi: „To ti podruhé jen tak neprojde! Dám si na tebe větší pozor! Poznám tě, takže mi už neutečeš.. Vás, židovskou bandu, by měli vyhubit! Nejprve jednomu vykoupíte krám, abyste měli co největší zásoby, a pak druhý chcete vykrást! Jen počkejte, Hitler vám ještě ukáže!“ Divoce u toho smýkala Friedrichem sem a tam.
„Ale on to přece ani neudělal!“ řval jsem do toho. „Hodil jsem po něm míč; to já jsem rozbil tu výlohu. My jsme nechtěli nic ukrást!“

Velkýma hloupýma očima si mě ta paní prohlédla. Nechápatě otevřela ústa.

Mezitím zametal její muž střepy z ulice. Z vitríny pak odnášel dovnitř do krámu velké a malé cívky, hvězdičky s černými a bílými nitěmi a vřetena s barevnými bavlnkami. Náhle se oči té ženy zmenšily. „Co ty se do toho pleteš? Co tady vůbec pohledáváš? Zmiz odsud! Myslíš si, že když bydlíte v jednom domě, musíš toho židáka ochraňovat? Zmizni!“ supěla na mě.

„Ale to já hodil ten míč do vitríny!“ opakoval jsem.

Paní se napřáhla, aby vlepila jednu Friedrichovi. Plakal. Snažil se utřít si slzy ramenem, přitom si je rozmazal po celém obličejí. Mlčel jsem.

Někdo zavolal policii.

Potichu dorazil strážník. Od té ženy si nechal všechno vypovědět.

Znovu vyprávěla příběh o nezdařeném vloupání. Zatahal jsem strážníka za rukáv. „Pane strážmistře, on nic neudělal! Já jsem hodil ten míč do vitríny!“

Paní na mě táhle pohlédla. „Nevěřte mu, pane strážníku, chce jen ochránit toho židovského lumpa. Nevěřte mu! Myslí si, že ten Žid je jeho kamarád, protože bydlí ve stejném domě!“

Strážmistr se ke mně sehnul. „Tomu ještě nerozumíš, na to jsi ještě moc malý.“ ujasnil mi. „Věříš, že jste přátelé a pomáháte si, ale to jen proto, že on tě nechá se s sebou přátelit. Víš přeci, že je Žid. A věř mi, my, dospělí, máme s Židy nějaké zkušenosti. Nemůžeš jim nic věřit; jsou lstiví a klamaví. Nikdo, kromě té paní, neviděl, co tam doopravdy ten Žid dělá...“

„Ale ona ho taky neviděla!“ přerušil jsem ho. „Jenom já jsem byl u toho; protože já jsem to udělal!“

Strážník se zamračil: „Snad nechceš říct, že tato paní je lhářka!“

Chtěl jsem ještě něco říct, ale strážmistr mě už dál nepustil ke slovu.

Převzal Friedricha v zápěstí. Veden ženou a dlouhým zástupem zvědavců, zamířili k našemu domu.

Já ten zástup uzavíral.

Na půli cesty jsme potkali pana Schneidera.

„Tati!“ zajíkal se Friedrich.

Pan Schneider si průvod udiveně prohlížel. Přišel blíže, pozdravil a na každého se podíval.

„Je to váš syn?“ začal strážmistr.

Ale ta žena ho nenechala pokračovat. Spustila na tatínka opět ten příběh o vyloupení. Tentokrát se ale narážkám na Židy vyhýbala.

Pan Schneider pečlivě naslouchal. Když už byla u konce, vzal Friedrichovu bradu a zvedl mu hlavu, aby si viděli do očí. „Friedrichu, zničil si tu vitrínu úmyslně?“ ptal se ho vážně.

Friedrich zavrtěl hlavou.

„Já jsem to udělal, pane Schneider. Hodil jsem tam svůj míč, ale neúmyslně!“ křičel jsem a ukázal mu gumový míček.

Friedrich přitakával.

Pan Schneider se zhluboka nadechl. „Pokud mi můžete odpřísáhnout, co jste mi prve řekla,“ řekl pan Schneider k dámě, „pak vystavte prosím oznámení o udání. Znáte mě; znáte i mou adresu.“

Paní neodpověděla.

Pan Schneider vytasil peněženku. „Nechte už, prosím, mého syna jít, pane strážmistře. Tu škodu zaplatím ihned.“

Rozhovor na schodech

Pan Schneider s Friedrichem šli po schodech dolů .

Pan Resch se táhl zadýchaně podél zábradlí zezdola. Na odpočívadle před našimi dveřmi nabral opět dechu.

Zde se ti tři potkali.

Pan Schneider ho pozdravil a chtěl pokračovat dál.

Pan Resch pozdrav neoplatil. Zatarasil panu Schneiderovi cestu. Těžce oddechoval; obličej mu zrudl. Pak dal najevo, že by chtěl s panem Schneiderem mluvit.

„Ale jistě!“ řekl pan Schneider a lehce se uklonil. Vytáhl z kapsy klíč: „Smím vás pozvat do našeho bytu? Myslím, že tam se nám bude hovořit lépe, než tady na schodech.“ Pokynutím ruky dal panu Reschovi přednost.

Pan Resch odvětil: „Doufám, že váš byt nikdy nenavštívím. Stačí mi, že se potkáváme na schodech. Co vám potřebuji říct, můžeme i tady na schodech.“

Pan Schneider si odkašlal, znovu se lehce poklonil a odvětil: „Když myslíte, pane Resch.“

Pan Resch chvíli počkal a pak se přesunul k našim dveřím a zmáčkl zvonek.

Tatínek otevřel.

Koukal jsem za ním na dění na schodišti.

„Můžete, prosím, naslouchat? Potřebuji vás jako svědka.“ řekl pan Resch mému tatínkovi.

Tatínek zůstal bez jediného slova stát mezi dveřmi. Udiveně míhal pohledem z pana Resche na pana Schneidera.

Pan Schneider se podíval na tatínka a pokrčil rameny.

Friedrich se bojácně držel zábradlí.

Pan Resch ztěžka nasál vzduch; kašlal; znovu nasál vzduch: „K prvnímu vás musím vystěhovat!“ pronesl konečně.

Nikdo nic neříkal. Bylo slyšet jen rozčileně oddychovat pana Resche. Oči pana Schneidera a mého tatínka se potkaly; pohled pana Resche směřoval k zemi. Friedrich objevil světlo na schodišti, já ničemu nerozuměl.

„Prosím?“ ptal se pan Schneider.

„Prvního se stěhujete!“ ujasnil pan Resch.

Pan Schneider se smál, když říkal: „To snad nemůžete myslet vážně, pane Resch!“

Poprvé se do hovoru vmísil i můj tatínek. „To opravdu nejde, pane Resch, musíte brát v úvahu ochranu nájemníků!“

Pan Resch hodil na tatínka zlý pohled. „Nikdo se vás neptal na názor, nemusíte nikoho chránit. Jste jenom svědek, víc nic.“

Tatínek si odkašlal: „Nenechám si od vás poroučet, pane Resch. Také se beze mě, jako svědka, můžete klidně obejít!“ Po těchto slovech mě zahnal do bytu a zavřel dveře.

Zůstali jsme za dveřmi, zvědaví, co pan Resch panu Schneiderovi chce ještě sdělit.

Pan Schneider začal zdvořile rozhovor: „Pane Resch, to opravdu nejde, takhle znenadáni někoho vystěhovat.“

Chrchlavým hlasem odpověděl pan Resch: „No, jak vidíte, jde!“

Pan Schneider se ještě zeptal: „A mohu se zeptat, z jakého důvodu nás vlastně vyhazujete?“

Pan Resch to zakřičel tak silně, až duněl celý dům: „Protože jste Židi!“ Pak se otočil a už jsme jen slyšeli, jak dupe dolů po schodech.

Pan Schneider

Seděli jsme na chodníku před naším domem.

Friedrich mi vysvětlovat početní příklady.

Nedával jsem ve škole pozor, ani teď jsem nevnímal Friedricha. Botami jsem si koulel sem a tam malým kamínkem, ležícím na dlažbě.

Friedrich počítal velice horlivě, nevšiml si ani, že ho vůbec neposlouchám. Teprve když jsem do kamínku prudce kopl, vylekalo ho to a kámen spatřil.

„Promiň!“ řekl jsem.

Friedrich však neprominul.

Přiložil dlaně k očím a namáhavě sledoval směr, kterým kámen letěl.

Nebylo nic vidět. Ulice zela prázdnotou. Jen od konce se pomalu přibližoval jeden jediný muž.

„Je to můj táta?“ ptal se opatrně Friedrich.

Prohlídl jsem si muže ve výhledu ještě jednou. „Ne,“ řekl jsem, „tvůj táta chodí rychleji. A i tak, je ještě brzo; nemůže už mít po práci.“

Friedrich mlčel. Jeho oči sledovaly každý pohyb toho kolemjdoucího.

Muž držel aktovku, hlavu svěšenou, klobouk mu zakrýval obličej. Unaveně střídal nohy. Občas znejistěl, tak se chytil mřížek u našeho dvora. Na půl kroku zavrával a pak se odpotácel zpět na silnici.

„Ten je opilej,“ řekl jsem.

„A taky je to můj táta!“ křičel Friedrich. Vyskočil z chodníku a běžel motajícím se otci naproti.

Já zůstal sedět; nevěřil jsem vlastními očím. Viděl jsem, jak Friedrich před opilý mužem zastavil. Potom ho podepřel, aniž by si toho ten muž všiml. Friedrich ho táhl. Jakmile oba byli blíž, rozpoznal jsem doopravdy pana Schneidera.

Friedrich opřel otce o zábradlí. Otočil ho zády ke mně, aby mi na něj odepřel pohled. I Friedrich se ke mně otočil zády a odvěkl tatínka přes dvůr domů.

Pan Schneider nezapomněl nikdy pozdravit. Tentokrát měl oči sklopené. Na jeho tvář vyrazily slzy. Pan Schneider plakal. Slzy si nestíral, padaly na jeho bundu a vytvářely zde vlhké koleje. Pan Schneider plakal jemně, ale nahlas.

Pan Schneider plakal! Ještě nikdy jsem neviděl nějakého muže plakat.

Friedrich s otcem zmizel v domě.

Já stál stále na ulici. Až když jsem tušil, že za nimi zabouchly dveře, šel jsem nahoru za maminkou.

Vyprávěl jsem jí o brečícím panu Schneiderovi.

Maminka řekla: „Teď se musíme zachovat klidně. Pan Schneider zažil určitě něco moc nepěkného, neměli bychom ho teď rušit.“

Seděl jsem v kuchyni a zkoušel si něco číst. Ve skutečnosti jsem pořád myslel na pana Schneidera.

Navečer k nám přišla paní Schneiderová. Byla zsinálá více než kdy předtím a byla neučesaná. Bojácně se rozhlížela po naší kuchyni.

Maminka stála u plotny a tiše, aniž by se na paní Schneiderovou podívala, se zeptala: „Co je s vaším mužem, paní Schneiderová? Trápí ho něco?“

Paní Schneiderová beze slova sklopila hlavu. Najednou se sesunula na jednu z našich židlí. Opřela se rukama o stůl, položila na něj i hlavu a začala plakat. Nahlas a dojatě. Její tělo se chvělo od vzlykání. Nešlo to přeslechnout. Vždy, když na chvíli přestala, opakovala: „Mám strach! Já mám takový strach!“ Nerozuměli jsme tomu.

Maminka se prudce otočila, když se paní Schneiderová zoufale sesunula pod stůl. Na nic víc se jí neptala, ani nic neříkala. Ze zadní police kuchyňské linky vyndala pečlivě střeženou krabici se zrnky kávy. Umlela je v šest vrchovatých lžic a postavila vodu na tři hrnky.

Paní Schneiderová položila ruce zpět na stůl, popotahovala, plakala, zoufala. Na stole se z jejích slz tvořily malé kaluže.

Maminka podávala vařící kávu. Než ji položila na stůl, donesla láhev vína. Toto víno bylo podle tatínka jen pro vážné zdravotní účely. Maminka ho otevřela. Nabídla kávu a malý doušek vína k tomu.

Paní Schneiderová si nevzala ani jedno. Pod jejím nářkem se chvěl celý stůl. Skrže to opakovala nerozeznatelná slova a nářikavé výkřiky.

Maminka si vzala židli a sedla si těsně vedle paní Schneiderové. Zvedla její hlavu a osušila slzy na tváři. Pak jí opatrně přistrčila horkou kávu se skleničkou vína.

Trvalo dlouho, než se Paní Schneiderová uklidnila. Konečně se vzpamatovala, vlhkým kapesníkem, který jí nechala maminka, si osušovala uplakané oči. „Odpusťte,“ šeptla, „já už nemohu.“

Maminka pokývala chápavě hlavou. Lehce pohladila paní Schneiderovou po vlasech. „Řekněte něco, prosím! Mluvte, pomůže vám to.“

Paní Schneiderová zavrtěla hlavou. Znovu a znovu se jí hrnuly slzy do očí. Opět vzlykala. Po chvíli řekla tiše, že jí stěží mohl někdo slyšet: „Můj manžel byl propuštěn.“

Nechápavě se maminka podívala na paní Schneiderovou.

Ta jí pohled neoplatila. Stále koukala před sebe na povoskovanou dečku na stole.

„Váš muž je přeci úředník?“ Paní Schneiderová přikývla. „Myslela jsem, že úředníci nemohou být jen tak propuštěni.“

Paní Schneiderová neodpovídala.

„Udělal snad - víte, jak to myslím - něco špatného?“ tázala se maminka.

Paní Schneiderová zavrtěla hlavou. Opět vyrazily slzy. „Bezodůvodně ho poslali do důchodu!“ řekla konečně. „Ve čtyřiceti letech!“

„Ale jak je to možné?“ ptala se maminka.

Paní Schneiderová zvedla hlavu. Uplakanýma očima se dlouze zadívala na maminku. Mlčela. Po dlouhé době odpověděla a zdůraznila každé slovo: „My jsme totiž Židé!“

Soudní přelíčení

Předsedající vzal do ruky novou složku. „Resch proti Schneiderovi!“ křičel přes celou soudní síň. Poté se opět ponořil do listů, které ležely před ním.

Soudní advokát v dlouhém taláru vešel kyvadlovými dveřmi k lavici svědků. Mrkl na pana Resche, který byl dosud jen u přihlížejících, a vyzval ho na lavici svědků.

Pan Schneider stál sám u lavice obžalovaných a čekal. Kdybyste se nepodívali na jeho nervózně si hrající prsty, přišel by vám klidný.

Advokát pana Resche se postavil naproti panu Schneiderovi.

Předsedající soudu shlížel z vysoka a pomalu diktoval soudnímu zapisovateli, co psát. Přizval k sobě advokáta. „Prosím obhájce pana Resche. Postrádám v podané žalobě zdůvodnění. Požadujete vyklizení bytu, který obývá obviněný, kvůli obtěžování žalujícího. Ovšem neuvedli jste, v čem to obtěžování spočívá.“

Obhájce se poklonil soudci. Rukama si pomalu přešel přes hrudník, svírajíc u toho talár. Otočil se k soudci zády a začal mluvit: „Vážený soude! V naší obžalobě se jedná o výjimečný případ - ale právní předpis zní jednoznačně. Žalobce se domáhá práva, které dnes musí být dopřáno každému Němci. My, žalobce a já, který zastupuji jeho věci, víme, že vstupujeme do nového světa. Už ve starém římském zákoně se pravidlo...“

Předseda soudu si odkašlal. To vyvolalo malou pauzu. Během té chvíle si soudce zavolal obhájce pana Resche. „Na moment, pane obhájce. Podle civilního soudního řádu jsme povinni vyjasnit případ co nejrychleji. Pokud budete pokračovat vašim vyprávěním dále, obávám se, že budeme potřebovat mnoho jednacích dní. Proto vás chci poprosit, řekněte obsah případu ve zkratce. Děkuji.“

Vědom si své chyby, poklonil se advokát soudci hluboko, až se bradou dotýkal prsou. Pak se narovnal, upravil talár a spustil nanovo.

Vzrušeně jsem pozoroval toto přelíčení. Ještě nikdy jsem u žádného případu neseděl. Maminka mi pevně svírala ruku. U soudu byla totiž také poprvé. Pan Schneider nás poprosil, abychom „pro všechny případy“ přišli.

Na místě vedle nás se krčila paní Schneiderová. Třásla se po celém těle a vzrušením škytala. Friedrich se k ní tulil. Vystrašenýma očima se koukl na tatínka, na advokáta a na pana soudce.

„Můj klient, žalobce, je rok členem Národně socialistické německé pracovní strany - NSDAP, strany našeho velectěného říšského kancléře Adolfa Hitlera.“ Při těchto slovech obhájce ztuhl a srazil paty. Za chvíli opět povadl do staré pozice a pokračoval v proslovu.

„Žalobce věří z hloubi duše myšlenkám této strany - chce pro stranu jen dobro a je přesvědčen o pravdivosti jejího učení.“

Obhájce ustoupil krok vzad, spustil talár a vztyčil výhružně ukazováček ke stropu soudní síně. Jako pes svým ocasem mával rukama ve vzduchu.

„Důležitou a podstatnou částí nacionálně socialistické myšlenky je ale odmítnutí židovství, pane předsedo!“

Advokát nakročil jako při šermu a ukázal na pana Schneidera. Zvedl hlas: „Pane soudce, obviněný je Žid!“

Advokát se odmlčel.

Předseda soudu se tázavě podíval nejprve na obhájce, pak na pana Schneidera a nakonec na svědky.

Po této pauze pokračoval advokát v řeči. Dábelsky provolával síní, jako by chtěl každého přesvědčit: „Může snad být mému klientovi přičítána vina, že u sebe v domě nechal bydlet někoho, kdo je od základu podle řádu strany veřejným nepřítelem a jistým hrozícím nebezpečím? Můj klient cítí přítomnost Židů v jeho domě jako jisté obtěžování vyplývající ze Zákona ochrany nájemníků. Z tohoto důvodu navrhuje obžalovanému...“

„Obviněnému!“ zvedl varovně prst soudce.

Se zoufalým výrazem se advokát omluvil: „Samozřejmě, pane soudce, obviněnému. Prosím, promiňte.“ Zhluboka se nadechl a hlasitě pokračoval: „Navrhujeme obviněnému vystěhovat se z bytu a žádáme o náhradu nákladů za toto řízení.“

Soudce pokynul zapisovateli. Pak se obrátil na pana Schneidera: „Co k tomu můžete říci?“ Paní Schneiderová se nervózně houpala v lavici. Vedle ní čněl do výšky našponovaný Friedrich. Někteří přihlížející si mezi sebou šeptali. Maminka mi stiskla ruku pevněji.

Pan Schneider odpověděl jistým hlasem: „Oznamuji, že obžalobu odmítám. Žalobce věděl již dávno, že jsem Žid. Ještě před časem neměl nic proti, abychom se do domu nastěhovali.“

Soudce lehce znejistěl. „Jak dlouho vlastně bydlíte u žalujícího?“

„Už téměř deset let!“ odpověděl pan Schneider.

Soudce se zadíval na advokáta pana Resche, chtíc se informovat: „Souhlasí, co nám předložil obviněný?“

Obhájce hledal oči pana Resche. „Souhlasí?“

S funěním se pan Resch zvedl z lavice. Sotva dýchal, došel pomalu k předsedovi soudu. „Resch,“ řekl, „jsem žalobce.“

Zapisovatel si hned poznamenal jméno do spisu.

„Co nám můžete říci k případu?“ zajímal se soudce.

Pan Resch sepal ruce před břichem hltaje vzduch a spustil: „Jsem přesvědčený nacionalista. Mým osobním nasazením bych chtěl přispět nacionalistickému předobrazu světa k jeho uskutečnění. Žid Schneider mi v tom překáží. Jeho přítomnost u mě bude zajímat mé partnery ve straně. Ti se ode mě posléze odvrátí, a nejen oni. I obchodní partneři. Pane soudce, tento Žid jako posel židovství může naprosto zničit můj obchod. Každý čtenář Stürmeru ví o ničivém plenění zemědělského života, za které můžeme poděkovat právě Židům.“

Soudce přerušil pana Resche: „Moment, prosím. Neved'te nám tu žádné politické řeči, vyjadřujte se laskavě jen k věci. Má otázka nebyla dosud zodpovězena: Bydlí obviněný již deset let ve vašem domě? A věděl jste již před tím, že je to Žid?“

Pan Resch přistoupil blíže k soudcovské lavici: „Ano, ale to bylo dříve, to bylo něco jiného. Mezitím se časy změnily. Nyní nestrpím žádného Žida v mém vlastním domě!“

Soudce pokýval hlavou a řekl k panu Reschovi: „Od doby, co jste členem NSDAP, nemůžete vystát jediného Žida ve vašem domě. Chcete mi tvrdit, že kdybyste po čase vstoupil do jiné politické strany, která by byla například proti katolíkům nebo vegetariánům, že byste tu za rok nebo příští rok opět stál a obviňoval další nájemníky jen proto, že jsou katolíci, nebo že nejedí maso?“

Pan Resch sklopil hlavu. „Ale to je přeci něco jiného...“

Advokát ho poplácal po rameni a stáhl k sobě na stranu. Oba spolu potichu debatovali. Pan Resch u toho šerموval rukama, až ho musil obhájce uklidňovat.

Soudce koukal z okna.

Přihlízející začali být hlasitější. Paní Schneiderová si otírala kapičky potu z čela. Friedrich se mačkal u její ruky.

Konečně předstoupil obhájce, zatímco pan Resch opustil soudní síň. „Můj klient mi uložil vzít obžalobu zpět.“

Hlasitým cvaknutím zaklapl soudce desky našeho případu. Z hromádky ležících před ním vzal nový list, kterým přivoloval další rozhádané strany.

Pan Schneider se uklonil soudu.

Najednou Friedrich strašně vyjekl a začal brečet. Paní Schneiderová mu dala ruku přes pusou.

Všichni v síni se otočili naším směrem. Soudce hledal původce zvuku v hledišti. „Kdo je to?“

„To je můj syn!“

„Pojď jen ke mně, chlapče!“ zavolal na Friedricha soudce.

Pan Schneider vyzvedl syna z hlediště a vedl ho k soudcovské lavici.

„Pročpak brečíš?“ ptal se soudce milým hlasem, „nemusíš si dělat žádné starosti. Nic se vám nestane. Proto tu také sedím, aby bylo vše správné.“

Friedrich si otřel oči a řekl: „Dobře.“

Obchodní dům

Friedrich dostal nový oblek. Jako nějaká tanečnice se točil okolo mě, aby se mi ze všech stran ukázal.

Tak skvěle nevypadal ani zdaleka můj sváteční oblek. „Odkud ho, prosím tě, máš?“ zeptal jsem se.

Friedrich se smál, pak mě popadl za ruku a táhl mě přes ulici někam pryč.

„Kam to jdeš?“ strachoval jsem se a vytáhl svou ruku z jeho.

„Jen pojď!“ nabádal mě Friedrich. „Něco ti ukážu. Budeš zírat!“

Zvědavě jsem ho následoval.

Přešli jsme Ringstrasse, proplížili se přes jeden úzký průchod a vyšli na tržišti. Friedrich táhl dál; ani mě nenechal prohlédnout si všechny výlohy. Na straně náměstí, kde bylo podloubí, jsme opustili trh a zahruli na hlavní třídu.

Friedrich s úšklebkem pozdravil muže, který stál před budovou krajského úřadu na stráži: „Heil Hitler!“

Muž mu bryskně pozdrav oplatil.

Najednou jsme byli v hlavním vchodu nákupního domu Herschel Meyer.

Nějaký velký muž v modré čapce s kšiltíkem a v modrém kabátu, ze kterého mu spadávaly na rameno stříbrné provázky, před námi otevřel dveře a hluboce se uklonil.

Obrovský křišťálový lustr v přízemí se třpytil kolem dokola v zrcadlech na stěnách. Kdekoli jsme procházeli, zvedaly se prodavačky od svých prodejních stolů, očekávajíc zákazníka.

Friedricha to nezajímalo, cíleně mířil na pohyblivé schody. Jediným krokem naskočil na vylézající stupínek a mávnul na mě, abych také naskočil.

Na schody jsem vkročil hodně opatrně. Teprve když jsem našel tu správnou rovnováhu, šplhal jsem po schodech za Friedrichem. Ale ještě než jsem byl u něho, naskočil na další schody.

Pod cedulí „2.poschodí - Hračky“ už mě očekával. Vzal mě za ruku a vedl mě k jednomu místu, ze kterého můžete vidět celé oddělení.

„A teď. Co vidíš?“ ptal se mě hrdě.

Rozhlédl jsem se. Okolo byly postavené stánky s hračkami, stavebnicemi, houpacími koníky, bubínky, panenkami, bruslemi a koly. Mezi tím vším stály prodavačky. Jednotliví zákazníci procházeli mezi regály nebo čekali na obslužení. Jeden muž v černém redingotu s šedými pruhovanými kalhotami se coural sem a tam. Tu napomenul prodavačku, tam porovnal hračky.

„Nevim.“ odpověděl jsem Friedrichovi.

Povzbudil mě: „Pojď, pomůžu ti.“ Popadl mě za ramena. Vzadu za kočárky pro panenky, obručemi a plechovými loďkami mě dovedl zezadu až k tomu muži v černém redingotu.

Něco na tom muži mi najednou přišlo povědomé.

Najednou Friedrich nápadně nahlas zakašlal.

Muž se klidně otočil.

Pan Schneider se usmál, čapnul Friedricha a dloubl ho do lokte. Pak mě pozdravil. „No, kdo se ti líbí víc? Poštovní úředník Schneider nebo vedoucí oddělení?“

Váhavě jsem řekl jen: „Vypadáte dost dobře!“

Pan Schneider se opět usmál. „Ano, cítím se každopádně lépe.“ Promnul si ruce, položil nám je na záda, pravou na mně, levou na Friedrichovi, a takto nás protáhl mezi regály k obrovské ploše.

Na této ploše byla vybudovaná trať s vláčky. Koleje tu vedly skrz hory a údolí. Mohlo zde jezdit hodně vláčeků naráz anebo se držet v těsné blízkosti za sebou.

Pan Schneider nám vysvětloval řazení. Pak nás nechal si s vláčky pohrát. Stoupl si vedle a přihlížel. Friedrich obsluhoval nákladní vlaky a já si vzal rychlíky a dálkové vlaky. Málem se nám ty vlaky srazily, ale pan Schneider srážku odvrátil.

Zatímco jsem připojoval k vlaku vagóny, zeptal se mě pan Schneider znenadání: „Co dělá váš mládežnický spolek?“

Koukl jsem se na Friedricha.

„Friedrich mi všechno řekl,“ uklidnil mě.

„Je to tam dobré. Příště budeme dělat pravou výpravu. Snad budu moct jít s nimi. Už si na to šetřím peníze. Bude to fajn. Budeme spát ve stanech a budeme si muset sami vařit. Škoda, že u toho nebude Friedrich.“ Pan Schneider se zadíval někam do dálky. Nepatrně kývl hlavou: „Ano, škoda,“ a pak neslyšně dodal, „ale je to tak lepší.“

mlčeli jsme a dál si hráli s vláčky.

Pan Schneider za námi přecházel tam a zpátky. Pak se zeptal: „Co si vlastně myslí tvůj otec o mládežnickém spolku?“

Otočil jsem se: „Tatínek je rád, že se mi tam líbí. Hlídá mě, abych chodil včas a pravidelně na služby, zejména od té doby, co je ve straně.“

Pan Schneider na mě vyvalil oči: „Takže, tvůj tatínek je taky už ve straně?“

Přikývl jsem: „Jo, myslí si, že nám to bude užitečný.“

Pan Schneider vzdychl. Na chvíli se otočil a zavolal: „Slečno Erwertová, pojd'te, prosím, sem!“

Mladá prodavačka rychle přispěchala.

„Tito dva mladí pánové.“ řekl pan Schneider, „tito dva zákazníci, slečno Erwertová, si chtějí prohlédnout naši celou nabídku hraček. Ukažte jim, prosím, všechno, co chtějí vidět a se vším je seznamte a vše jim vysvětlíte. A po prohlídce si může každý z chlapců vybrat jednu hračku v hodnotě jedna marka, rozumíte, za jednu marku. Platím já. Prosím, pani Erwertová, proved'te chlapce!“

Prodavačka se usmála a kývla na nás.

Pan Schneider nám na rozloučenou podal ruku a popřál hodně zážitků. Pomalu odešel. Za čtvrtým stolem se ještě otočil a zamával, ale už se nesmál.

Pan učitel

Zazvonilo.

S posledním tónem zvonku zaklapl pan učitel Neudorf učebnici a zvedl se. Pomalu, přemýšlivě, přišel k nám. Nejprve si odkašlal, a pak povídal: „Vyučování skončilo. - Ale počkejte tu ještě chvíli, prosím; chtěl bych vám něco říci. - Jestli na to někdo nemá náladu, může jít domů.“

Tázavě jsme se po sobě rozhlédli.

Pan učitel si stoupl k oknu, otočený zády k nám. Z kapsy vytáhl svou fajfku a začal ji plnit. U toho pozoroval stromy na školním dvoře.

Hlučně jsme srovnávali věci na lavicích. Tašky a batůžky jsme si položili na stůl. Ovšem nikdo třídu neopustil. I ti, kdo měli sbaleno, čekali.

Pan učitel ztěžka rozkuřoval dýmku. Požitkářsky bafal z dýmky kouř a vypouštěl ho v jednotlivých kruzích. Pak se otočil. Prohlédl si, kdo zůstal, a když zjistil, že všechna místa byla stále obsazená, s úsměvem pokýval hlavou.

Všechny zraky byly upřeny na pana učitele Neudorfa. Mlčeli jsme. Z chodeb jsme slyšeli rámus jiných tříd. V jedné ze zadních lavic někdo šoupal nohama.

Pan učitel přešel k nejpřednější lavici. S doutnající dýmkou se posadil na jeden z psacích stolků. Zatímco tahal kouř z fajfky, jednoho po druhém si nás prohlížel. Kouř vypouštěl nad naše hlavy ven k oknu.

Napětím a očekáváním celí ztuhlí jsme my, školáci, zírali na pana učitele.

Konečně začal tiše a pomalu povídat: „V poslední době jste slyšeli mnoho o Židech, že? Dnes i já mám důvod vám o nich něco povědět.“

Pokývali jsme hlavami a přikrčili se k lavici, abychom lépe slyšeli. Někdo si položil bradu na aktovku. Nic víc nebylo slyšet.

Pan učitel Neudorf vypustil ke stropu další modrý voňavý obláček. Po chvilce znovu povídal: „Před dvěma tisíci lety žili všichni Židé v zemi, která se dnes jmenuje Palestina, Židé ji pojmenovali Izrael.“

Římané toto území ovládli díky místodržícím a zabíráním pozemků vysloužilými legionáři. Ale Židé si nechtěli nechat cizí nadvládu líbit. Postavili se tedy proti Římanům. Římané povstání potlačili a zničili v roce 70 po Kristu chrám v Jeruzalémě. Povstalce vyhnali do Španělska nebo k Rýnu. O generaci později vedli Židé opět další povstání. Římané tentokrát srovnali Jeruzalém se zemí. Židé museli utéci, nebo byli vyhnáni. Byli rozptýleni do celého světa.

Mnohým to přineslo blahobyt a těšili se úctě, dokud nebyly vyhlášeny křížové výpravy.

Nevěřící zabrali Svatou zemi a zabránili tak vstupu na památné místo křesťanům. Chvástaví kazatelé žádali otevření Svatých hrobů; tisíce stoupenců se připojilo ke křížové výpravě.

Někteří to objasňovali tak: „K čemu by bylo vést pochod proti nevěřícím ve Svaté zemi, když nevěřící žijí stále ještě pod námi!“

Tím začalo pronásledování Židů. Na mnoha místech je naháněli dohromady, upalovali je a mordovali. Pod tlakem byli donuceni přijmout křest; kdo se nenechal pokřtít, byl umučen.

Až stovky Židů si raději vzaly samy život, jen aby unikli tomu krveprolití. Kdo mohl utéci, utekl.

Po skončení persekuce nechala zchudlá knížata uvěznit a bez soudního rozsudku popraviti své židovské poddané, aby obsadila jejich pozemky.

Židé znovu utíkali. Tentokrát na východ. Nový život začínali v Polsku a v Rusku. Zanedlouho je ale i zde začali pronásledovat a mučit.

Židé museli žít v takzvaných Ghettech, v židovských uličkách. Nesměli se chopit žádných „pořádných“ zaměstnání; nemohli být ani řemeslníci. Vlastnit dům nebo pozemek jim bylo zakázáno. Činní mohli být jen v obchodování a v půjčování peněz.“

Pan učitel Neudorf odložil vyhaslou dýmkou do žlábků na pera a tužky. Mlčenlivě sestoupil z katedry. Přemýšlivě chodil třídou sem a tam. Než začal znovu vyprávět, vyčistil si brýle.

„Starý zákon křesťanů je také Písmo svaté Židů; říkají mu Tóra, to znamená ‚Nauka‘. V Tóře je napsáno, co Bůh přikázal Mojžíšovi. Židé o Tóře a jejích přikázáních přemýšleli. Jak mají být zákony v Tóře chápány, je sepsané v jiném, dalším velkém díle - v Talmudu, to znamená ‚Učení‘.“

Pravověrní Židé ještě dnes ctí pravidla Tóry. A to není lehké; zakazují například během Šabatu zapalovat oheň, nebo jíst maso z nečistého zvířete, jako je například prase.

Židům je v Tóře předpovězen jejich osud: pokud poruší Boží přikázání, budou pronásledováni a musejí utéct. Přesto doufají, že je zpátky do zaslíbené země přivede Mesiáš a tam založí vlastní říši.

Protože nevěřili, že je Ježíš skutečný Mesiáš, protože ho podezřívali, že je podvodník, jako mnoho dalších, ukřižovali ho. A to jim dodnes spoustu lidí nemůže odpustit; věří nejnesmyslnější věci, která byla o Židech rozšířena. Někteří čekají jen na to, až budou Židé opět pronásledováni a týráni.

Je hodně lidí, kteří nemají Židy rádi: Židé jim přijdou cizí a nebezpeční; přičítá se jim všechno špatné, jen proto, že je nechťejí dostatečně poznat!“

Pozorně jsme poslouchali. Bylo takové ticho, že jsme slyšeli vrzat podrážky bot pana učitele. Všichni jsme se na něho podívali; jen Friedrich se podíval před sebe na své ruce.

„Člověk obviňuje Židy, že jsou nevyzpytatelní a lstiví!

Jak by nemohli být?

Každý, kdo se pořád musel bát mučení a stíhání, musel být také velmi silný ve své duši, pokud chtěl být statečným člověkem.

Tvrdí se, že jsou Židé chamtiví a podvodníci! Nemuseli by takoví být?

Neustále je někdo okrádal, vyvlastňoval jejich majetek, neustále museli nechávat své věci napospas, když prchali, včetně obydlí. Zjistili, že peníze jsou jediným prostředkem, kterým si, bude-li třeba, mohou zaplatit život a nedotknutelnost.

Jedno se ale musí těm zlým židovským nepřátelům uznat: Židé jsou velice schopní!

Jen schopní lidé jsou schopní přežít pronásledování trvající přes dva tisíce let.

A zatím si dobyli mnohem více, než lidé, pod kterými žili, dobyli si pokaždé svou autoritu a uplatnění. Mnoho velkých učenců a umělců byli nebo jsou Židé.

Kdybyste dnes nebo zítra zažili, jak někdo ignoruje Židy, pamatujte na jedno: Židé jsou lidé, lidé jako my!“

Aniž by se na nás podíval, vzal si pan učitel svou fajfku. Vyškrábal z ní popel a znovu zapálil zbývající tabák. Jednou si šlukl a zeptal se: „Teď asi chcete vědět, proč jsem vám to tu celé vyprávěl?“

Postavil se vedle Friedrichova místa a položil mu své ruce na ramena.

„Jeden z nás brzy opustí naši školu. Friedrich Schneider nesmí nikdy více naši školu navštěvovat; musí přesídlit do židovské školy, protože je židovského vyznání.

Když musí Friedrich do židovské školy, není to žádné potrestání, je to jen změna. Doufám, že tomu rozumíte a zůstanete Friedrichovi kamarádi, tak jako já jím zůstanu, i když už nebude navštěvovat moji třídu. Friedrich bude dobré kamarády potřebovat.“

Pan učitel popadl Friedricha kolem ramen a točil s ním tak, že se mu Friedrich musel podívat do očí.

„Přeji ti vše nejlepší, Friedrichu,“ řekl pan učitel, „a nashledanou.“

Friedrich sklopil hlavu. Tiše odpověděl: „Nashledanou.“

Pan učitel spěchal rychlými kroky napřed. Otočen čelem ke třídě, zvedl pravou paži do výšky očí a pozdravil: „Heil Hitler!“ Vyskočili jsme z lavic a odpověděli na pozdrav stejným způsobem.

Paní uklízečka

Od té doby, co se pan Schneider stal vedoucím v nákupním centru ‚Herschel Meyer‘, docházela ke Schneiderům paní Penková. Dvakrát do týdne pomáhala paní Schneiderové s uklízením a domácími pracemi.

Poté, co získal práci i můj tatínek a díky členství ve straně byl brzy povýšen, pomáhala paní Penková s úklidem i u nás.

Paní Penková byla velmi pilná, pracovala řádně; kdokoli by vám ji mohl doporučit. Brala si tolik míst, kolik jen mohla zvládnout poklidit. Nejraději docházela do rodin s dětmi, poněvadž sama žádné děti neměla. Její muž přijížděl pozdě večer z továrny, ona sama se doma nudila, a především si ráda kupovala všechno možné i nemožné. Proto uklízela druhým lidem.

Bylo to jedné středy ke konci podzimu roku 1935. Seděl jsem nad úkoly do školy a paní Penková myla okno. Zazvonil zvonek. Slyšel jsem, jak šla maminka ke dveřím. Venku stála paní Schneiderová a ptala se po paní Penkové.

Ta to také slyšela. Položila mycí prostředky vedle okna a chtěla jít ke dveřím, když vtom už vstupovala paní Schneiderová s Friedrichem dovnitř.

„Jdu za vámi,“ řekla paní Schneiderová a potřásla paní Penkové rukou. „Chtěla bych vás poprosit, jestli byste v pátek nepřišla o něco později. Musím s Friedrichem k doktorovi,“ řekla a nakonec dodala: „Hodí se vám to, paní Penková?“

Paní Penková se zaraženě zatvářila. Ze zástěry vyndala kapesník a muchlala ho mezi prsty. Pohled jí sklouzl na kapesník. Po chvílce začala rozpačtitě: „Já jsem k vám chtěla přijít, beztak s vámi musím mluvit, paní Schneiderová.“ Na chvíli se odmlčela a pak se podívala na paní Schneiderovou. „Víte, paní Schneiderová, musíte to pochopit... Můj manžel si myslí... Já u vás skutečně ráda pracuji... Mám také moc ráda vašeho Friedricha...“

Paní Schneiderová zrudla. Pokývala hlavou. Neklidně si hrála s knoflíkem u kabátu. Dýchala zostra a krátce.

Moje maminka se tázavě podívala nejdřív na paní Penkovou a pak na paní Schneiderovou.

Paní Penková si k sobě přitáhla Friedricha. Objala ho kolem krku. Pevně ho tiskla k sobě, přitom si levou rukou neustále narovnávala pomačkanou zástěru. Friedrich se nechápavě podíval na svou maminku a konečně i na paní Penkovou.

Paní Schneiderová pozvedla hlavu. Nadechla se, odkašlala si a řekla: „To je v pořádku, paní Penková. Rozumím vám a nezlobím se na vás. Děkuji, že jste nám tak dlouho pomáhala. Přeji vám hodně štěstí do budoucna.“ Bryskně podala paní Penkové ruku, popadla Friedricha a kvapně opustili náš byt.

Když se maminka vrátila od dveří, pokrčila rameny. „Já už vážně ničemu nerozumím!“ řekla.

Paní Penková stála pořád na tom samém místě a žmoulala kapesník.

„Vy jste se se Schneiderovými pohádala?“ zajímala se hned maminka. „Copak se stalo? Jak můžete takovou rodinu opustit?“

Paní Penková se otočila k mamince zády. Chopila se svého mycího náčiní a začala omývat parapety. Přitom tiše říkala: „A co jsem měla dělat? Myslíte si, že jsem to udělala ráda? Je mi teprve osmatřicet!“

Maminka se zatvářila zaraženě, jako by jí paní Penková dala nějakou hádanku. „Co to s tím má co společného, že je vám třicet osm let?“

Paní Penková se užasle podívala na maminku přes rameno.

Maminka měla stále ten udivený výraz.

Paní Penková přerušila práci. „Vy nevíte o tom novém zákoně, co vydali nacisti?“ zeptala se překvapeně.

„Ne!“

„Židé a nežidé se nesmějí už nikdy více brát, všechna manželství mezi Židy a nežidy budou zrušena. Nežidovské ženy, které jsou mladší než pětáctýřicet let, nesmějí pracovat v židovské domácnosti.“

„Můj Bože!“ vykřikla maminka.

„Před týdnem jsem viděla, jak přes město táhli nějakou ženu. Okolo krku měla pověšenou cedulku s pořekadlem:

„Zasluhuju ostudu,
neboť Žida miluju!“

Maminka spráskla ruce. „To je strašné...“

„Myslíte, že bych chtěla být podobně vlečená městem nebo dokonce skončit v nějaké káznici?“ řekla paní Penková a zavrtěla hlavou.

Maminka šla pomalu ke dveřím. Ještě než opustila pokoj, zůstala chvíli stát. „A co k tomu říkal váš muž?“

Paní Penková sbalila čisticí prostředky. „Víte, už jsem věděla, že to takhle dopadne. Můj muž byl kdysi komunista; myslí si, že bychom měli být opatrní a vyvarovat se všemu nebezpečnému.“

Důvody

Tatínek přišel domů pozdě ze schůze jeho strany. Unavený pohlédl na hodiny. Mamince řekl: „Teď už nebudu nic jíst.“

Maminka zavrtěla udiveně hlavou a odstavila hrnec z plotny. Otec vzal židli a postavil ji na chodbu vedle dveří do obývacího pokoje. Ve svitu chodbového osvětlení si četl noviny.

Maminka na něho koukala z kuchyně. S povzdechem se vrátila opět ke své práci.

Ale tatínek noviny přelétl jen zběžně. Kdykoli, když se v domě něco děje, pootevře dveře na chodbu a štěrbínou poslouchá, co se kde šustne.

Hraní jsem měl už dávno zakázané. Z obýváku jsem sledoval podivné chování mého otce a přemýšlel jsem, co by to mohlo znamenat.

Jakmile slyšel na schodech kroky pana Schneidera, rozevřel dveře. Hodil noviny na zem a stoupl si na odpočívadlo na schodišti, aby ho zastihl.

Pan Schneider pomalu stoupal po schodech. Friedrich ho následoval; nesl jeho kabelu.

Oba udiveně pohlédli na mého tatínka, který jim zkřížil cestu.

„Pane Schneider,“ řekl tatínek zcela tiše, „mohl bych vás na okamžik pozvat k nám?“

„A můžu s sebou vzít i Friedricha?“ zeptal se pan Schneider.

Tatínek nebyl proti. Zavedl oba do bytu. Panu Schneiderovi nabídl místo hned u okna; Friedricha poslal za mnou.

V rohu u trouby jsme potichu hráli Domino.

Tatínek nabídl panu Schneiderovi jednu ze svátečních nedělních cigaret; sám si jednu cigaretku zapálil. Oba klidně pokuřovali, aby po chvíli začali.

„Je mi těžko, pane Schneider,“ zabručel tatínek. Pak řekl hlasitěji: „Můžu s vámi mluvit zcela otevřeně?“ Zadíval se na pana Schneidera.

Obličej pana Schneidera velice zvažněl. Zprvu otálel, ale pak odpověděl: „Prosím vás o to.“ Ruka s cigaretou se mu lehce třásla; popílek z cigarety zvolna padal na kalhoty a na podlahu.

Tatínek se provinile díval k zemi. Zašeptal: „Vstoupil jsem do strany, pane Schneider.“

Potichu a trochu zklamaně odvětil pan Schneider: „Já vím.“

Tatínek překvapeně zvedl hlavu.

„Váš syn mi to prozradil!“ ujasnil pan Schneider. Jeho hlas byl však smutný. „A mohl jsem si to taky myslet.“

Otec se na mě káravě podíval a rozčileně si potáhl z cigarety. Pokračoval: „Musíte to pochopit. Byl jsem dlouho nezaměstnaný. Od té doby, co je Hitler u moci, mám zase práci. Lepší práci, jakou jsem si přál. Daří se nám teď dobře.“

Pan Schneider se snažil tatínka uchlácholit: „Nemáte proč se omlouvat, skutečně!“

Tatínek ukázal na mě: „Letos můžeme poprvé všichni dohromady jet na dovolenou se ‚Síla skrze radost‘. Mezitím mi bylo nabídnuto další a lepší pracovní místo, protože jsem člen strany. Pane Schneider, stal jsem se členem NSDAP, protože jsem věřil, že to pomůže vpřed mně i mé rodině.“

Pan Schneider otce přerušil: „Já vám rozumím velice, velice dobře. Možná - kdybych nebyl Žid, zachoval bych se stejně. Ale - já jsem Žid.“

Otec si vzal novou cigaretu: „V žádném případě nesouhlasím se vším, co strana navrhuje a dělá. Ale, pane Schneider, nemá snad každá strana a každé vedení své stinné stránky?“

Pan Schneider se bolestně pousmál: „A bohužel tentokrát stojím já v tom stínu.“

„A proto jsem vás sem pozval, pane Schneider,“ převzal slovo opět otec, „o tom jsem s vámi potřeboval mluvit.“

Pan Schneider mlčel. Upíral zrak na tatínka; ze strachu na něm nebylo rozpoznat více. Jen že teď už se mu ruka s cigaretou neklepala. Dýchal zhluboka a klidně. S požitkem si potáhl z cigarety.

Friedrich měl Domino už dávno poskládané. Naslouchal rozhovoru dospělých. Oči měl ohromně vykulené, ale mohlo se zdát, že kouká jen kamsi do dálky. O mě Friedrich více nedbal. Také jsem totiž poslouchal rozhovor mezi těmi dvěma muži. A i když jsem ne všemu rozuměl, zaujala mě vážnost, s jakou mluvili.

„Víte, pane Schneider,“ začal zase můj otec, „navštívil jsem dnes odpoledne shromáždění naší strany. Na každé takové schůzi se člověk dozví všelicos; probírají se plány a záměry vedení, a když všemu správně porozumíte, může si jeden hodně myslet.“

Chtěl bych se vás zeptat, pane Schneider: Proč tu ještě s rodinou zůstáváte?“

Pan Schneider se udiveně pousmál.

Otec zvýšil hlas: „Spoustu vašich věřících bratrů je připraveno opustit Německo, protože pro ně život tady začal být neúnosný. Ale to tady nikoho nezajímá a bude to ještě horší. Myslete na svou rodinu, pane Schneider, odejděte odsud!“

Pan Schneider podal tatínkovi ruku. „Děkuji vám za vaši otevřenost,“ řekl, „a vím, že se o nás chcete postarat. Upřímně, také jsem už o tom přemýšlel, jestli by nebylo lepší z Německa utéct. Jsou tu ale dva důvody, které mluví proti odchodu.“

Tatínek ho rozčileně přerušil: „Všechno, všechno mluví pro to, že jít dnes je lepší než zítra. Pochopte to, pane Schneider!“ Otec si zapálil třetí cigaretu. Obvykle vykouří za den tak pět cigaret.

„Poslechněte si mé důvody,“ začal pan Schneider, „já jsem Němec, moje paní je Němka, můj syn je Němec, všichni mí příbuzní jsou Němci. Co bychom měli dělat v zahraničí? Jak by nás přijali? Myslíte, že by nás jinde jako Židy viděli radši? - A přesto: za nějakou dobu se ta situace uklidní. Od doby, co začal olympijský rok, nechali nás docela v klidu. Nemyslíte?“

Při odklepávání popelu zlomil tatínek svou cigaretu. Ihned tahal z krabičky novou. Nad slovy pana Schneidera jen zavrtěl hlavou: „Nevěřte, že bude mír, pane Schneider.“

„Už přes dva tisíce let jsou tu proti nám všelijaké předsudky,“ zesílil pan Schneider. „Nikdo nemůže čekat, že tyto předsudky zmizí během půl století a změny se v mírové soužití. My, Židé, se s tím musíme vyrovnat. Ve středověku, tam byly tyto předsudky životu nebezpečné. Mezitím snad lidé trochu zmoudřeli.“

Otec sražil čelo: „Vy mluvíte, jako byste se měli obávat nějaké skupinky nabroušených nenávistníků. Váš nenávistník je ale celý stát!“ Otec stiskl cigaretu mezi prsty a rychle potáhl.

„Ale to je přeci naše štěstí!“ odvětil pan Schneider. „Mohou nám vzít svobodu, mohou s námi nespravedlivě nakládat, ale aspoň se nemusíme bát, že nás bez milosti zamordují rozzuřené davy lidí.“

Otec trhl rameny: „Chcete se jednoduše vzdát svobody a spravedlnosti?“

Pan Schneider se naklonil. Mluvil klidně a jistě: „Bůh nám, Židům, dal jeden úkol. Musíme ho splnit. Vždy budeme pronásledováni, pokud opustíme svoje domovy. V poslední době jsem o tom hodně přemýšlel. Třeba se nám podaří udělat konec neustálému stěhování se, kdy už nikdy více nebudeme muset utíkat, právě když se naučíme tolerovat a snášet podmínky tam, kde jsme usazeni.“

Tatínek zamáčkl cigaretu: „Obdivuji vaši víru, pane Schneider,“ řekl, „ale nemohu ji s vámi sdílet. Nemohu vám víc než jen poradit: Běžte odsud!“

Pan Schneider se zvedl. „Co si myslíte vy, nemusí být pravda, ve dvacátém století ne! - Ale děkuji vám za vaši otevřenost a starost o nás.“ A znovu potřásl tatínkovi rukou.

Tatínek dovedl pana Schneidera ke dveřím.

Zavolali Friedricha. Na chodbě zůstali ještě na chvíli stát. „Kdybyste měl náhodou pravdu,“ řekl potichu pan Schneider, „mohl bych vás o něco poprosit?“

Tatínek přitakal.

„Kdyby se mi cokoliv přihodilo, vezměte k sobě, prosím, mou ženu a kluka,“ řekl tiše.

Tatínek vzal pana Schneidera ruku a pevně ji stiskl.

Na plovárně

Bylo horko. Kdo nemusel, nevycházel na ulici. Pár upocených lidí se plížilo rychle do stínu.

Byli jsme domluvení. Venku za městem, kde začíná les, se setkáme, abychom společně jeli na lesní plovárnu. Maminka mi půjčila své kolo. Už nevypadalo tak pěkně jako kdysi, ale jezdilo stále dobře. Friedrich přijel na svém novém modrém kole. Navíc ho ještě naleštil, takže se blýskalo do dálky.

Na cestě k plovárně jsme zpívali: „Lesní potěšení...“ a „Vandrování je mlynářovo potěšení...“ Friedrich se pustil řídit a jezdil velkými oblouky od krajnice ke krajnici.

Najednou se k nám přibližoval nějaký muž se stříbrným nablýskaným kolem. To kolo se úplně lesklo ve slunečních paprscích. Nedalo se s tím srovnat ani Friedrichovo naleštěné kolo.

I přes horko měl protijedoucí muž nejspíš naspěch. Už z dálky na nás zvonil, protože Friedrich pořád kroužil mezi krajnicemi.

Friedrich se chopil řídítek, ale nijak se nestaral o protijedoucího muže. Naopak, donutil ho brzdit.

Ten pak hodně nahlas nadával.

Až na poslední chvíli Friedrich uvolnil cestu. Muž musel znovu potupně šlápnout do pedálů. Friedrich si písknul na prsty, když ho cyklista předjížděl. Jezdec, místo aby se na Friedricha sotva podíval, co nejrychleji ujížděl po cestě dál.

Za čtvrt hodiny jsme dorazili na místo. Kola jsme si zamkli k jednomu stromu. Svlékli jsme se, odevzdali naše věci v šatně a obdrželi gumičku s číslem. Friedrich si ji natáhl na kotník a skočil do vody. Uměl mnohem lépe plavat než já, také byl lepší potápěč.

Až do pozdního odpoledne jsme řádili ve vodě nebo se opalovali. Podíval jsem se náhodou na velké hodiny nad vstupem a zděsil jsem se. Už dávno jsme měli být venku! Chtěli jsme si vyzvednout naše věci - jenže Friedrich ztratil tu gumičku.

Utíkal zpátky k bazénu, potopil se a hledal číslo na dně, ale po gumičce ani vidu, ani slechu. Pokrčil rameny a stoupl si do řady k ostatním, kteří čekali na své oblečení.

U výdeje to šlo velice pomalu. Plavčík měl moc práce.

Jako první jsem své věci dostal já - pytlík s botami, kalhoty. Bleskem jsem se převlékl. Když jsem vycházel už upravený z převlékárny, Friedrich stál pořád ve frontě. Plavky jsem měl sundané a zabalené v ručníku.

Konečně se plavčík začal věnovat Friedrichovi. Strašně nadával, když slyšel, co se stalo. Nakonec přeci jen nechal Friedricha prolézt do šatny. Pomateně hledal, doprovázen mrzutým plavčíkem, svoje oblečení mezi věšáky a háčky v šatně.

Plavčík chtěl Friedricha někam posadit, než obslouží ostatní zákazníky, ale Friedrich zajásal: „Tady to je!“ Plavčík sundal ramínko a oblečení položil na zábradlí.

„Jak se jmenuješ?“ ptal se plavčík.

„Friedrich Schneider,“ odpověděl Friedrich.

„A kde máš nějaký průkaz?“

„V pravé horní kapse u kalhot. Knoflík je už otevřený.“

Plavčík hledal kapsu, otevřel ji a vytáhl taštičku s průkazkou. Prohlédl si ji. Friedrich stál stále stranou u zábradlí. Koukal provinile do země.

Najednou plavčík zapískal.

Odnaproti, kde se převlékají dámy a holky, přišla plavčice.

„Podívej na to!“ řekl plavčík. „Něco takového se jen tak nevidí!“ Všichni poslouchali. „Není to snad jeden z těch židovských průkazů? Tenhle panáček mě obelhal! Řekl, že se jmenuje Friedrich Schneider - Friedrich Izrael Schneider se měl představit! - Je to Žid? Fuj! - Žid v našem zařízení!“ Křičel a tvářil se u toho dost štitivě.

Všichni, kdo čekali na své oblečení, pohlédli na Friedricha. Plavčík podrážděně hodil Friedrichovi zpátky průkazku a taštičku přes zábradlí. „Židovské věci mezi věcmi řádných lidí!“ křičel. U toho shodil na zem ramínko s Friedrichovými věcmi, které se rozletěly všude kolem.

Zatímco Friedrich sbíral své svršky ze země, provolával plavčík: „Pche! Teď abych si znova omyl ruce, než začnu znova obsluhovat!“ Odcházel ze šatny a naschvál kopl jednu z Friedrichových bot do ucpané výlevky.

Ještě než Friedrich sebral všechno oblečení, vrátil se plavčík zpět: „Dej si pozor, kde se budeš oblíkat,“ obořil se, „v našich převlékárnách rozhodně ne!“

Bezmocný a celý mokrý, sesbíral si Friedrich konečně všechny věci. Začal hledat místo, kde by se mohl osušit a převléci. Jelikož žádný nechráněný roh nenašel, otřel se do nuzného a již vlhkého ručníčku a kalhoty přetáhl přes mokré plavky. S ukapávajícími nohavicemi opustil plovárnu.

Plavčík za ním ještě dlouho hulákal, ale tomu už jsme nerozuměli.

Kolo jsem měl už odemčené.

Friedrich připevnil své věci na držák. Ani se neodvážil podívat se mi do očí. Potichu šeptl: „Někde v lese se musím pořádně převlíknout.“

Za námi se najednou ozvalo: „Tady stálo!“ ječel nějaký vysoký kluk. „Vím to přesně! Tady na to místo jsem ho přivázal! Všude kolem jsem se koukal, nikde tady není. Bylo celý stříbrný, čerstvě vyleštěný.“

Spousta zvědavců se seběhla kolem něho. Dávali mu různé rady: „Musíš sledovat koleje!“ nebo „Zavolej hned policii!“

Friedrich to celé poslouchal. Nechal své kolo stát a šel k místu, kde se celý zločin odehrál. „Hele?“ řekl Friedrich, „já vím, kdo ti to kolo ukrad. Viděl jsem ho; můžu ho hned popsat.“

Všichni se ohlédli za Friedrichem. Mezi ním a okradeným se udělala ulička.

Kluk přistoupil na krok k Friedrichovi. „Poslyš, ty jsi přeci ten Žid tam zevnitř?“

Friedrich zrudl a sklopil oči k zemi. „Myslíš,“ pokračoval mladík, „že když to oznámíš na policii, že ti někdo uvěří?“

Slavnost

Šel jsem také, ačkoli mě už před týdnem tatínek prosil: „Neukazuj se, prosím tě, na ulici moc často se Schneiderovic synem; už jsem kvůli tomu měl nějaké těžkosti.“ Nyní jsme ale stáli v obrovské místnosti synagogy. Friedrich, pan Schneider a já. Schneiderovi na sobě měli své nejlepší obleky, já jsem měl svůj každodenní úbor.

Lavice před námi se pozvolna zaplňovaly. Muži, na hlavách klobouky, nám třásli rukou a přáli: „Šábes“. Pak hlavně k Friedrichovi pronesli nějaké to přátelské slovíčko nebo mu poklepali na rameno.

Všichni přítomní pomalu nadzvedávali svá sedátka výš. Byl pod nimi maličký prostor. Friedrich vyňal velký bílý šál, modlitební knížku a čepičku. Svoji čepici schoval do sedadla. Šálu s dlouhými třásněmi políbil a přehodil přes sebe.

„Můj talit! Můj svatý přehoz!“ šeptl mi. Někaký muž se sestříženým kloboukem, kterému dosahoval černý plášť až k nohám, sestoupil o schod níže v prohlubni té velké místnosti. Vstoupil do vymezeného prostoru pokrytého kobercem, nalistoval tlustou knihu odzadu a začal zpěvavým tónem přednášet modlitbu. „Náš rabbi!“ objasnil mi Friedrich. Pak čapl svou modlitební knížku a modlil se, jak jinak - v hebrejštině. Sem tam přerušil rabínův zpěv zvoláním, nebo zanotoval patrně úplně jinou modlitbu.

Žasl jsem. Odkud umí Friedrich tak dobře hebrejsky. Nikdy předtím jsem ho hebrejsky mluvit neslyšel. Připadalo mi, že je jako jeden z těch mnoha dospělých kolem. Stále zvedal oči od modlitební knížky a kynul mi.

Rabín se modlil otočen na východní stranu. Před východní stěnou, na které visel červený závěs, dělal malinké poklony tak, že to vypadalo, jako by se neustále pohupoval.

Ten červený závěs byl pokrytý zlatými hebrejskými písmeny. Mimo ten závěs v místnosti nebyl žádný obraz, žádné šperky, jen veliký víceramenný svícen se svíčkami. Z postranního balkonku přihlížely bohoslužbě hlavně ženy.

Zatímco jsem si prohlížel vnitřek synagogy, sjednotily se hlasy přítomných a rabína.

Zpěv byl hlasitější a jednotnější.

Rabín na krok přesně přistoupil k závěsu.

Sloužící v synagoze strhl červený samet.

Pod ním se ve zdi objevily malá dvířka.

Rabín je otevřel. Poodstoupil, aby umožnil pohled dovnitř.

„Tóra!“ ujasnil mi Friedrich.

Ta Tóra byla zabalená v nějakém plátně, ozdobená stříbrnou korunou a stříbrným štítkem.

Rabín ji vyndal ze skříňky. V oslavném průvodu nesl těžké role přes celou místnost. Věřící opouštěli svá místa, aby se dostali co nejbliže k místu, kudy rabín s Tórou prošel. Pokládali své tality na Tóru a pak je přikládali ke rtům.

„Teď bude překvapení!“ prozradil mi Friedrich. Vypadal hodně vzrušeně.

Pan Schneider si ho přitáhl k sobě. Poklepal mu na ramena a prohrábl vlasy.

Před oltářem se z Tóry sundávala korunka, štítek a odmotalo se plátno. Obrovské, ručně popsané pergamenové role se položily na oltář. Jednoho po druhém přivolal si rabín k pultu sedm mužů z přítomných. Jako posledního vyzval Friedricha.

Pan Schneider položil obě ruce Friedrichovi na ramena. Hrdě pohlédl svému synovi do očí a pak ho poslal k rabínovi.

Také rabín přivítal Friedricha slavnostněji, než zbývající muže.

„On je poprvé v životě vyvolán k ukončení týdne.“ řekl pan Schneider pyšně ke mně. „Potom už může číst i prorocké odstavce.“

Jako ostatní, i Friedrich se dotkl Tóry talitem, který na to políbil. Pak zazpíval úvodní modlitbu. Zatímco ostatní věřící zpívali sami pro sebe jednotlivé odstavce Tóry, převzal Friedrich stříbrné pero, vedl ho zprava do leva podél řádků v knize a zpíval svůj odstavec úplně sám.

Poté, co odzpíval svůj odstavec živě a s jistotou, dotkl se posledního místa Tóry svým talitem, který opět políbil.

Zatímco byly role Tóry znovu opatřovány ozdobami, četl Friedrich z jedné tlusté knížky prorocké texty. Potom se vrátil k nám na své místo. Jako na začátku, převzal rabín oba svitky Tóry a nesl je celou místností. A opět se věřící tlačili co nejbliže k té svátosti.

Rabín položil cívky opět do skříňky, pomodlil se před ní a zamkl malá dvířka.

S malým kázáním předstoupil před věřící. Poprvé, co jsem byl v synagoze, jsem ho slyšel mluvit německy. Toto kázání patřilo Friedrichovi; vyznamenávalo ho před všemi přítomnými.

Jednotliví muži neustále pokukovali po Friedrichovi. Usmívali se na něj a přáli hodně štěstí.

„Dnes, týden po tvých třináctých narozeninách,“ říkal rabín, „jsi poprvé ve svém životě vyvolán, abys před obcí recitoval odstavce z Tóry. Pro každého Žida je to čest smět hlásat Svaté písmo. Ten den, kdy se toto událo, je zvláštní den. S tímto dnem začíná nová kapitola tvého života. Do budoucna jsi sám před Pánem zodpovědný za své činy. Doteď za tebe zodpovědnost nesl tvůj otec, ale ode dneška stojíš mezi námi jako rovnocenný člen naší obce. Ber to v úvahu!

Cti přikázání Pána! - Nikdo nemůže odstranit pocit viny, pokud je sám porušuje.

Bereš si na sebe těžký úděl v těžké době. Od Boha máme předurčeno, že nás v budoucnu přivede Mesiáš zpět do vlasti a ustanovíme Mesiáše králem, který nám pomůže. Ale Bůh nám nadělil i těžký osud - být každý den pronásledován a mučen.

Musíme na to neustále myslet, že Bůh si je našimi osudy jistý. Nesmíme a nemůžeme se jim vyhnout, stejně tak věřit, že nás tento osud zlomí. Pamatujte, že svatá Tóra vyžaduje...“ a rabín zakončil kázání nějakou větou v hebrejštině.

Brzy na to se uzavřela bohoslužba společnou písní.

Čekal jsem s Friedrichem a jeho otcem před synagogou. Jak rád bych se chtěl ptát! Ale nenaskýtala se mi žádná vhodná příležitost. Všichni muži ze synagogy chodili k nám a blahopřáli Friedrichovi. Z obličeje mu vyzařovala hrdost.

Když synagogu opustily i ženy, prodrali jsme se davem a známými domů.

Paní Schneiderová nám běžela naproti. Stihla nás přede dveřmi a pozvala všechny do obývacího pokoje. Tam vytvořila šábesovou tabuli. Skládala se ze všeho možného.

Ještě než mohla začít hostina, uvedl ji Friedrich svou řečí, jako ji uvádí dospělí. „Milý otče, milá matko, drazí příbuzní,“ začal. „Pán nám nakázal, abychom ctili otce i matku, s nimiž žijeme v Jeho zemi, kterou nám daroval. Může mi odpustit, že jsem doteď dostatečně nenásledoval Jeho nařízení.“

Třináct let, přes dobré i zlé časy, milí rodiče, jste mě vychovávali a vedli podle příkázání Pána. Vám a těm, kteří vás podporovali, jsem zavázán za to, že jsem dnes byl přijat do obce. Dostát této cti a povinnosti chci svým myšlením a svým jednáním.

Kéž by vám, drazí rodiče a příbuzní, daroval Pán sto dvacet let zdravého a šťastného života, díky kterým bych našel čas projevit své díky, která vám dlužím...“

Paní Schneiderová plakala.

Pan Schneider koukal před sebe do země. Roztržitě hledal něco v bundě.

Když Friedrich skončil, všichni mu zatleskali.

Pan Schneider mu předal náramkové hodinky. I ostatní hosté nosili dárky.

„Hele, odkud umíš to všechno, mluvit hebrejsky, a vůbec, tak mluvit?“ zeptal jsem se potichu Friedricha.

Friedrich se pyšně zasmál: „Učil jsem se to! Odstavec z Tóry a svoji řeč jsem se musel učit skoro tři měsíce.“

Žasl jsem.

Friedrich si všiml mého podivení. „Chceš říct, co znamená Friedrich v hebrejštině?“ zeptal se mě.

Kývl jsem.

„Šalamoun!“ prozradil s úsměvem.

Usedli jsme ke stolu. Zazvonil zvonek.

„Kdopak by teď ještě mohl přijít?“ ptala se paní Schneiderová polekaně. Šla ke dveřím a otevřela.

Pan učitel Neudorf vstoupil. Popřál Friedrichovi k jeho významnému dni vše nejlepší. Pak mu daroval plnicí pero. Na víčku bylo zlatým písmem vyraženo Friedrichovo jméno.

Setkání

Náš tělocvikář se jmenuje Schuster. Byl také SA-führer - vůdce útočných oddílů a ve válce od roku 1914 do roku 1918 se stal hlavním pohlavárem. Všichni, kdo ho znali, se báli jeho přísnosti. Když ho někdo neposlouchal nebo se pomalu převlékal, nechal ho dělat dřepy, dokud se nesvalil vyčerpáním. My žáci jsme se mu vyhýbali, pokud jsme ho spatřili včas. Tělesná výchova, na kterou nám byl právě přidělen pan Schuster, se skládala z pochodování, z rychlého pochodování, z pochodování se zátěží a vůbec ze všeho, co se týkalo pochodování.

Jednoho dne přišel před hodinou, byla to dvojitá hodina, do naší třídy. „Přestávka dnes odpadá!“ sdělil nám. „Čerstvého vzduchu si ještě užijete! Dnes budeme trénovat silový pochod!“

Protáhli jsme naše obličejce. Ovšem nikdo mu neodporoval, ani Karl Meisen, který si při skoku odvahy na minulém tělocviku zlomil nohu.

„Všichni vyprázdní svoje tašky a ranečky!“ nařídil učitel Schuster. „Sešity a učebnice si dáte pod lavici!“

Poslušně jsme začali sklízet a rovnat učebnice tak, jak nám bylo nařízeno.

„Na školní dvůr nastoupíte v řadě za sebou do zástupu. První v zástupu bude stát tři kroky od kaštanu. Tašky a batohy s sebou! Pochodem v chod!“ znělo celou třídou.

Popadli jsme naše aktovky. Jako blázní jsme letěli dolů po schodech na dvůr, abychom náhodou nepřišli pozdě. Pan učitel už tam čekal.

Hledali jsme si svá místa.

„Nástup, řekl jsem!“ křičel na nás. „To znamená stát v klidu!“ popadal těžce dech. „Všechno na zeď, pohyb, pohyb!“

Hrnuli jsme se ke zdi. Ale ještě než jsme k ní doběhli, zavelel nám „Pozor!“ a my museli zastavit, znovu se seřadit a běžet znovu ke zdi a znovu se zastavit. Takto jsme se přiblížili ke vchodu do tělocvičny.

Vedle ní se uskladňovaly cihly, které se nevyužily při stavbě školy. A tyto cihly nám pan učitel Schuster naložil právě do tašek a batohů.

„Moje taška je větší než ostatních!“ brblal Franz Schulten, „ostatní maj jenom dvě cihly!“ stěžoval si poté, co mu pan učitel naložil cihly tři.

Pan Schuster mu ještě jednu přidal.

Zatímco jindy se držitelé tašek s opovržením dívali na ty s batůžky, záviděli jim tentokrát, že své ranečky mohou připnout na záda. Postavili jsme se do útvaru a odmaširovali pryč.

Na školním dvoře, kam se na nás mohli chodit dívat rodiče, nás nechal pan Schuster zpívat jednu písničku. Která to měla být, určoval vždy on: „Vidíš tam na východě... druhá sloka!“

Jakmile poslední z pochodu zakřičel „Připravit!“, první zahulákali: „Tři - čtyři!“

„Mnoho let již uběhlo,
zotročilo lidstvo a podvedlo.

Zrádci a Židi zvítězili,
žádali o obětní legii.

V našem lidu zrodil se
a vyvstal jeden Vůdce,
pro Německo naděje
a naší víry strůjce.

Lid, do zbraně! Lid, do zbraně!“

S těžkými cihlami v zavazadlech jsme zpěvem spotřebovali veškerý náš dech. Sotva jsme opustili školní dvůr, pokračovali jsme rychlým pochodem dále.

Křížovali jsme půlku města.

Po hodině a čtvrt, zadýchání, zničení, se supěním jsme se vrátili na školní dvůr. Ucho tašky Franze Schultena se přetrhlo; Franz ji nesl na rameni, které se pod tíhou cihel topilo v potu.

Karl Meisen se svou podvrtnutou nohou zůstal stát na školní pěšině a brečel. My, zbytek, jsme sotva mohli chodit.

Jediný, kdo šel zpřímá a nezatížen, byl pan učitel Schuster. Jízlivě se smál, když viděl každého z nás sotva se belhat.

Najednou nás mýjela nějaká jiná třída.

Nejprve jsme je nemohli rozeznat, ale pak jsem si všimnul Friedricha. Byla to třída z židovské školy.

Také pan učitel Schuster zmerčil Friedricha. „Chlapci!“ zařval zostra, „nyní chceme ukázat těm naproti, co jsou zač němečtí hoši a co dokážeme! Nechcete přeci těmto méně hodnotným Židům ukázat svá slabá místa! Očekávám, že budete stát zpřímá! Rozumíte?“

Obešel naši skupinu dokola a srovnával odpadlíky do pozoru.

Sebrali jsme veškeré své poslední síly a narovnali se.
Pan Schuster nakázal píseň.
S kamenným pohledem jsme maširovali obtěžkáni cihlami proti židovské třídě
a buráceli:
„Ať odtažne podlý Žid,
ať táhne přes Rudé moře,
vlny by se uzavřely
a svět by měl klid.“

Pogrom

Kolem jedné hodiny jsem přišel ze školy.

Přede dveřmi pana doktora Askenase ležel zpřehýbaný štítek s jeho jménem
a ordinačními hodinami. Rolety z oken v ordinaci visely zvenčí až k oknu do sklepa.
Všechno doktorské náčiní někdo rozházel po ulici.

Zápach rozbitých zkumavek a ampulí zamořil celé okolí. Z kanálu trčel zlomený
rozhlas.

Už z dálky jsem mohl vidět, že u krámků pana Abrahama Rosenthala, malého
Žida s koží bradkou, jsou až do poloviny silnice rozházené střepy. Na chodníku naproti
krámu se tyčily pulty a rozmlácené regály, stejně jako další hromada haraburdí.

Vítr přinesl až k našim dveřím hromadu špinavých papírových archů.

Několik dospělých šmejdilo mezi těmi všemi věcmi. Někdy se pro něco rychle
sehli a vzápětí to zmizelo pod jejich kabáty.

Díval jsem se do malého sklepního obchůdku. Na zdech poletovaly roztrhané
tapety. Do výšky po kolena se na podlaze válely pomačkané barevné papíry, zničené
sešity, vytahané pásky do psacích strojů, rozházené účetní knihy, prasklé skleněné
obrázky, ušpiněné vystřihovánky, barevné cukrové tyčinky a zčernalé černošské
penízky.

Na dalším rohu jsem potkal hlouček pěti kluků a tří holek. Ozbrojení byli
sochorem, měli dřevařské čepice nebo uvázaný kapesník kolem hlavy. Mlčky se blížili
k židovské učňovské ubytovně.

Následovala je spousta zvědavců.

„Už bylo načase, aby jim někdo jednou už dal co proto,“ říkal malý muž
s brýlemi. „Už dlouho si to zasloužej. A přeju jim to. Snad na nikoho nezapomenou!“
Tak jsem se také přidal k davu.

„Dneska něco zažiješ, mladej,“ řekl mi ten muž, „o tom budeš vyprávět i svým
vnoučatům.“ Před ubytovnou se dav zastavil. Nejprve stáli všichni rozeseti před ní. Pak
začal někdo rozmlouvat a rokovat. Konečně jeden muž vystoupil před zbytek o krok
vpřed.

„Otevřete!“ zakřičel na vyšší patra ubytovny.

Nic se nepohnulo, žádná okenice se neotevřela, žádná záclona se nezavlnila.
Dům byl mrtvý.

Ještě dvakrát zahulákal muž do zavřených oken.

My ostatní jsme zírali na budovu plni napětí.

Byl jsem vzrušený. Co se stane?

Nic?

Jedna z žen začala nadávat na ten židovský dům.

Nerozuměl jsem, co říkala, protože strašně ječela.

Malý muž se o dění už nestaral. Těžkými kroky vystoupal ke dveřím. Zatáhl za kliku, ale mohutné dveře byly zamčené.

Tři čtyři kroky poodstoupil - krátký rozběh - zády vrazil do dveří. Pokus opakoval s větším rozběhem.

- A nic!

Až teď se k němu přidali i další muži ze skupiny. Nejdřív se rozbíhali každý zvlášť, pak se rozeběhli proti dveřím všichni dohromady.

Také dámy přiskočily.

Nadávající žena zůstala stát na protějším chodníku a povzbuzovala ostatní. Nejdříve mluvila normálně, pak zase začala ječet přes celou ulici: „Hej - rup - Hej - rup!“.

A v rytmu jejího burácení se vrhali ostatní proti dveřím.

Do našeho hloučku se přidávalo více a více lidí. Povzbuzeni hulákající paní přidávali se někteří k jejímu hej-rup hej-rup.

Najednou jsem sám sebe načapal, jak s ostatními křičím „Hej-rup Hej-rup!“ A každým zvoláním jsem se přibližoval k ostatním, kteří běhali proti dveřím. Běžím. Nevěděl jsem, jak jsem se dostal až k nim, ale nikdo už nepřihlížel, všichni spolupracovali.

Dveře se pomaličku otevíraly. Když už se konečně pořádně rozletěly, nikdo s tím nepočítal.

První v řadě vpadli dovnitř. Druzí klopytali přes sutiny přes ně. Zbytek se tlačil mezi futry.

Mě strhli s sebou. Když jsem už zůstal stát vevnitř a rozhlédl se, všude kolem to řinčelo a bouchalo. Vystoupal jsem se svou školní taškou nahoru po schodech, když najednou kolem mě proletěl noční stolek a roztránil se pod schody o podlahu.

To všechno bylo tak zvláště vzrušující...

Ničení nikdo nebránil. Z obyvatel domu nebyl žádný k vidění; chodby i byty zely prázdnotou.

V jedné z ložnic dřepěla ta křičící žena. Nožem na brambory prořezávala matrace. Z oblaku peří se na mě usmívala. „Copak mě nepoznáváš?“ ptala se vřeštivě.

Přemýšlel jsem, ale zavrtěl jsem hlavou, že ne.

Nahlas se rozesmála: „Každý ráno vám nosim noviny!“ Rukou si při tom otřela pot z čela. Pak vysypávala matrace ven z okna. „Pojd' a pomoz mi!“ pobídla mě.

Jeden starší muž se motal okolo skříně s náradím. Tím si napěchoval všechny kapsy. Mně vrazil do ruky kladivo, úplně nové kladivo.

Nejdřív jsem si s kladivem jen tak hrál. Aniž bych dával nějak pozor, mával jsem jím nahoru dolů, nahoru dolů. Najednou jsem se rozpřáhl a - okenní tabulka zařinčela pod mým úderem. Patřila poničené knihovničce.

Lekl jsem se. Vzápětí se ve mně probudila zvědavost; lehce jsem poklepal na právě puklou tabulku; s třeskem vypadla z rámu. Najednou mě to začalo bavit. U třetí tabulky jsem se tak rozpřáhl, že střepy jen létaly.

Kladivem jsem si razil cestu chodbou. Co mi zkrížilo cestu, rozflákal jsem: nohy od židlí, převrácené skříně, sklo. Cítil jsem se tak silný! Byl bych zpíval. Takové potěšení jsem měl z používání kladiva.

Našel jsem dveře do malé vyučovací místnosti, kterou - jak se zdá - zatím nikdo neponičil. Zvědavě jsem se rozhlížel. Nejradši bych si býval v ní zahulákal.

Při otáčení jsem zavadil školní brašnou o rýsovací pravítko. Spadlo. Nedával jsem pozor a stoupl na ně. Hlasitým třeskem se rozlámalo. Rána jak z pistole.

Zarazil jsem se.

Na stěně jich viselo ještě několik, malá i velká.

Vzal jsem tedy další a opakoval třesk.

Tentokrát to znělo temněji.

Jedno pravítko za druhým jsem ohýbal, dokud se nezlomilo. Užíval jsem si, jak každé vydávalo jiný zvuk.

Když už jsem neměl žádná pravítka, chopil jsem se znovu svého kladiva. Bubnoval jsem jím na všechny police a skrz naskrz prohledal všechny skříně, zásuvky a přihrádky v místnosti. Ale neobjevil jsem už nic, co by mohlo ukojit mé ničitelské choutky. Zklamaně jsem chtěl místnost opustit. U dveří jsem se znovu rozhlédl. Na protilehlé zdi visela velká tabule. Napřáhl jsem kladivo a vrhl se proti tabuli.

Udeřil jsem doprostředka. Hlava kladiva zůstala zabodnutá v tabuli. Jako věšák čněla světlá násada z velké černé plochy. Cítil jsem se zmateně a dostal jsem strach. Běžel jsem domů.

Maminka už mě čekala. Podívala se na mě, ale nic neříkala.

Neprozdil jsem, kde jsem se poflakoval.

Maminka prostřela a nesla polévku.

Začal jsem jíst.

V tom okamžiku před naším domem někdo zakřičel.

S duněním se zabouchly dveře.

Pan Resch supěl a nadával.

Spousta lidí hlučně vystoupala po schodech, okolo našeho bytu, o patro výš.

Schneiderových dveře se boucháním rozletěly.

„Co to je?“ ptala se maminka bledá a vyděšená. „Musíme zavolat policii!“

„Policajti nic neudělaj, jenom přihlížej.“ odvětil jsem.

Uslyšeli jsme křik - paní Schneiderová!

S duněním spadlo něco na zem.

Mužský hlas nadával.

Friedrich řval, pak se zoufalstvím rozplakal.

Zahodil jsem lžici a běžel ke dveřím.

„Zůstaneš tady!“ křikla na mě matka.

Hnal jsem se po schodech k Schneiderovým nahoru.

Jejich dveře pendlovaly mezi futry a ozdobná výplň byla vymlácená.

V kuchyni na podlaze ležela paní Schneiderová s modrými rty a těžce oddechovala.

Friedrich měl bouli na čele. Skláněl se nad svou matkou. Šeptal jí něco do ucha. Mě si vůbec nevšiml.

Nějaký muž přešel přes nohy paní Schneiderové, aniž by se jí zaobíral. Z okna vyhodil obrovský příborník.

V obýváku rozbíjela nějaká paní porcelánové talíře.

„Á, Míšeň!“ pokývala uznale hlavou, když mě uviděla.

Jiná nožem na obálky pana Schneidera rozdrásala všechny obrazy v bytě.

Vedle knihovny stál tmavovlasý obr. Jeden za druhým bral z police svazky knih, z každé strhl obal a přetrhl v půli. „To se pozná úroveň!“ šklebil se chlubitě.

Ve Friedrichově pokoji zkoušel nějaký muž prohodit oknem postel a všechno na ní. „Pojď,“ pobídl mě, „a pomoz mi!“

Odplížil jsem se zpátky domů.

Maminka pozorovala škvírou ve dveřích, co se děje, a strašně se klepala. Vyděšeně mě vtáhla do bytu a postrčila mlčky do obýváku.

Postavili jsme se k oknu a dívali se na ulici. Všude kolem to burácelo a dupalo.

„Chcípni Žide!“ řvala nějaká žena zvenčí; byla to naše listonoška.

Před oknem nám proletělo křeslo a dopadlo přesně do záhonu růží na dvorku.

Maminka začala plakat.
Já plakal s ní.

Smrt

Maminka byla celá vyděšená a i já byl vzhůru. „Ty, poslouchej!“ vzbudila tátu.

Ten rozespale zívá. „Copak se stalo?“ ptal se. „Někdo nám klepal na dveře,“ řekla maminka bojácně.

„To se ti asi jen něco zdálo,“ uklidňoval ji a otočil se na druhý bok.

„Ne ne, určitě ne,“ naléhala, „určitě jsem to slyšela!“

Ještě než na to stačil zase odpovědět, někdo opravdu zaklepal na naše dveře.

Táta okamžitě vyskočil z postele: „No no! Kolik je hodin?“ Maminka se podívala na budík. Ukazoval půl druhé v noci.

Pak vklouzl do pantoflů, oblékl si župan a šel ke dveřím. Nerozsvěcel a na šterbinu pootevřel.

Ve tmě stál pan Schneider. Byl kompletně oblečený. „Odpusťte mi, že ruším. Mé paní je velice zle. Nemáme žádné světlo; svíčky, které pálíme, svítí strašně slabě. Mohli byste nám půjčit stolní lampičku, prosím?“

Tatínek otevřel dveře úplně. „Ale samozřejmě, pane Schneider!“ ujistil ho. Z obývacího pokoje pak donesl lampu a podal ji panu Schneiderovi.

Poděkoval. „Moc mě mrzí, že jsem vás musel rušit uprostřed noci.“

Tatínek zavrtěl hlavou. „V pořádku.“ Pomalu zavřel za panem Schneiderem dveře a vrátil se do postele.

„To se mi nějak nezdá,“ slyšel jsem maminku přemýšlet, „neměla bych se jít o paní Schneiderovou raději postarat?“ Ale pak si lehla zpátky do postele.

Už jsem skoro usnul, když zas někdo zaklepal.

Tentokrát se tatínek hned zvedl, aby zase otevřel panu Schneiderovi.

Pan Schneider s sebou přivedl nějakého muže. „To je doktor Levy,“ představil ho, „máme na vás prosbu.“

Doktor mluvil: „Musím dát paní Schneiderové injekci. Našel jsem jen jednu použitelnou dnes odpoledne ve špině a ještě jsem ji nemohl ani vyvařit. U Schneiderů už nemají ani plotnu.“

Maminka se rychle převlékla. Já se také oblékl.

V kuchyni pak vyvařila v hrnci starou skleněnou stříkačku.

Doktor se rozpačitě pousmál. Ukázal na injekci. „Ta je jediná, která mi zůstala.“ Když viděl, že se voda ještě nevaří, omluvil se: „Dovolte, abych mezitím šel ještě za pacientkou.“

Maminka přikývla. Když voda začala vřít, odstavila hrnec z plotny. „Přines ještě elektrická kamínka!“ přikázala mi. Hrnec vzala do chňapek a nesla jej nahoru k Schneiderovým.

Následoval jsem ji s topením.

Poničené dveře se opíraly o zeď, takže kdokoliv mohl do bytu vstoupit. Uvnitř bylo pošmurno. Člověk musel našlapovat malými krůčky. Akorát z ložnice vycházel tenký paprsek světla.

Protože chyběly všechny dveře, odkašlala si maminka nahlas, aby na sebe upozornila.

Pan Schneider jí přišel naproti a vedl ji do ložnice.

Vypadalo to tam pustě. Roztřískané části postelí byly nahromaděné na šatní skříni. Ta sama neměla žádná dvířka. Byla zbytečná, neboť v šatníku již žádné oblečení nebylo. V místnosti byla jen suť. Nahrnutá ke stěnám. Podlahu Schneiderovi vyklidili. Uprostřed, na lůžku vytvořeném z rozdrásaných záclon a cárů závěsů a kusů dek bez povlečení, ležela paní Schneiderová. Stolní lampička stála na zemi. Házela trošku hřejivé světlo na její zkrěčovatelý obličej.

„Ale takhle to přeci nejde!“ vykřikla hned maminka. „Pojďte, pane Schneider, vezmeme vaši paní k nám dolů!“

„Na to je už pozdě!“ zamumlal doktor Levy, když připravoval injekci.

Pan Schneider stál ve stínu. Nešlo mu vidět do obličej. Friedrich klečel vedle své matky a potíral ji vodou z rozbité konvičky.

Vítr, vanoucí vyvráceným oknem, nadnášel rozpárané cáry pláten obrazů.

Maminka na mě mávla, abych zapojil elektrická kamna. Ale jediná elektrická zásuvka byla použita na lampičku. Zatímco dostávala paní Schneiderová injekci, šel jsem do našeho bytu pro rozdvojkou.

Když jsem se vrátil, ležela paní Schneiderová v bezvědomí.

„Přiznejte své hříchy svému muži!“ říkal jí pan Levy.

„Poslechni ho, uleví se ti!“ prosil ji pan Schneider.

Paní Schneiderová nepatrně přikývla.

Doktor vyvedl mě a Friedricha z pokoje.

Maminka šla s námi.

Ještě jsem viděl, jak se pan Schneider sklonil ke své paní.

„Pane doktore! Friedrichu!“ volal hned potom úpěnlivě z ložnice.

Pan doktor s Friedrichem ihned přispěchali.

S maminkou jsme zůstávali pozadu.

Od dveří jsem se koukl do ložnice. Doktor Levy ležel na břiše vedle paní Schneiderové. Opatrně se zvedl a hledal svůj klobouk. Když klobouk našel, nasadil si ho na hlavu.

Pohled paní Schneiderové byl matný. Lapala po dechu. Vzpínala se na svém lůžku. Hlavou házela zleva doprava. Sténala. Křečovitě se držela na prsou.

Zvláštním zpěvným tónem se začal doktor Levy najednou modlit:

„Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh,

Hospodin je Jediný!“

Maminka složila ruce.

Také pan Schneider a Friedrich sklopili hlavu. Pak společně zpívali:

„Požehnáno budiž jméno Jeho vznešeného království na věky věků.

Požehnáno budiž jméno Jeho vznešeného království na věky věků.

Požehnáno budiž jméno Jeho vznešeného království na věky věků!“

Nakonec se modlil pan Schneider zoufale sám dál:

„Jen Bůh je Pánem vesmíru!

Jen Bůh je Pánem vesmíru!“

A stále dokola, tišeji, šeptal: „Jen Bůh je Pánem vesmíru...“

Paní Schneiderová ležela zase klidně.

Doktor Levy se k ní sklonil. Když se pak narovnal, pokrčil rameny. S panem Schneiderem a Friedrichem zase zpívali: „Požehnán buď, Soudce pravdy!“

V tomto okamžiku se pan Schneider zhroutil před lůžkem své paní a padl na kolena. Oběma rukama se chytil za límec a roztrhl svou košili. Zajímavě sebou trhal.

Také Friedrich roztrhl svou košili. S pláčem ji hodil přes svou matku.

Doktor Levy vytáhl svíčku ze své brašny a zapálil ji vedle mrtvé.

Lampy

Pan Schneider nechal znovu opravit poničené dveře. Všechno musel zaplatit sám, dokonce i uschlý šípkový keř na dvorku pana Resche. Ushl, protože na něj spadly všechny vyhozené šuplíky i s obsahem.

Zazvonil jsem.

Šoupání nohou se přibližovalo. Nedůvěřivým pohledem se podíval pan Schneider ven. Když mě poznal, rozhlédl se po chodbě, bleskem otevřel a vzal mě do bytu. Teprve pak, když zabouchl dveře, mě pozdravil.

„Chtěl jsem vám dát jenom nějaký dopis, který nejspíš omylem přišel s naší poštou,“ řekl jsem.

Pan Schneider mlčky přikývl. Když přebíral obálku, třásl se mu ruce. Byly špinavé. Otřel si je do květované zástěry, kterou měl ovázanou okolo pasu. Jeho „Děkuji“ bylo sotva slyšitelné.

Váhavě jsme stáli v předsíni. Pan Schneider si prohlížel dopis, ale stále ho neotvíral. Nejradši bych býval odešel.

„Je Friedrich doma?“ zeptal jsem se.

„Pracuje,“ odpověděl a ukázal do kuchyně. Sklesle mě tam dovedl a nechal stát; dopis držel stále v ruce.

Kuchyně vypadala spíše jako obchod s lampami. Všude stály, ležely, visely, na jedné straně špinavé, ohnuté a poničené, na druhé čisté, skoro nově koupené.

Uprostřed toho všeho seděl za kuchyňským stolem Friedrich. Před ním byla pečlivě srovnaná a vyskládaná drátěná klubka, nádobka s lepidlem, barvy, čistítka a žárovky různých velikostí. Ostatní nářadí, šroubováky, kleště a nožiky, leželo před Friedrichem na stole ukryté v zástěře; právě takové, jako měl pan Schneider.

„Co to děláš?“ ptal jsem se hloupě.

„Vidíš, ne? Spravuju lampy.“ smál se Friedrich.

Také pan Schneider se posadil za stůl. Hadříkem začal čistit jednu ze zrezivělých lampiček. Já se mezitím bavil s Friedrichem, který si dřepel na stoličku a nespouštěl oči ze své práce.

„Když nebude můj táta moct dál pracovat, budu se o nás muset postarat já,“ vysvětlil mi Friedrich, „táta přinesl od všech známých tyhle lampy, my je tady dáváme zas do kupy.“ Užasle jsem se na ně podíval.

Několika málo triky rozšrouboval Friedrich stojací lampu. Znalecky přezkoušel kabel, našel zástrčku na objímku, utáhl malý šroubek, sestavil všechno znovu dohromady, zašrouboval novou žárovku, cvakl, lampa blikla, pokýval spokojeně hlavou a lampu postavil stranou. Nástěnné svítidlo přenechal tatínkovi. „Tohle bysme měli vydrhnout líp!“ řekl přátelsky.

„Naši zákazníci chtějí poctivou práci!“ objasnil mi. „Když s námi budou spokojení, doporučí nás i dalším. Čím víc lamp dostaneme, tím lepší to pro nás bude.“ Po chvíli se mě zeptal: „Neznáš někoho, pro koho bysme mohli pracovat? Jsme levní.“

„Ale jo, zeptám se.“ ujistil jsem ho.

Ve studené kuchyni se mi moc nelíbilo. Byla tak prázdná. Pan Schneider a Friedrich byli jako vyměnění. Tohohle Friedricha jsem neznal. Chtěl jsem jít pryč, když jsem narazil opět na ten dopis. Byl stále zavřený.

„Pane Schneider, váš dopis!“ připomněl jsem mu a dopis přinesl.

„Dej mi ho!“ nakázal mi Friedrich.

A protože pan Schneider si pro dopis nepřišel, předal jsem ho Friedrichovi.

Roztrhl obálku. Špinavýma rukama vyndal dopis a četl. Najednou se jeho obličej změnil. Velkýma bezradnýma očima zůstal zírat na svého otce. Znělo to hrozně, když říkal: „Pan Resch nás vystěhoval.“

Pan Schneider se postavil. Vzal Friedrichovu hlavu do rukou a pročísl mu vlasy. „To je špatné, synu. Ale nedělej si starosti. Dokud pro nás nenajde jiné bydlení, nemůže se nám nic stát,“ ujišťoval pan Schneider Friedricha.

Jako malé dítě seděl Friedrich schoulený na židli vedle stolu a plakal.

Pan Schneider mě vzal za rameno a vedl ke dveřím. Než mě vyprovodil, rozhlédl se znovu po patře. Stiskl mi ruku a já mohl jít. Už jsem scházel dolů, když na mě ještě pan Schneider tiše zavolal: „Přijď nás, prosím, zase brzy navštívit!“ Pak ještě tišeji dodal: „A snažně prosím, neprozrad' nás. Sebrali by nám všechno.“

Film

„Žid Süß“ čnělo obřími písmeny nad vchodem do kina. K oběma stranám nápisu byly přimalované vousaté židovské hlavy s dlouhými pejzy. Film tu už běžel osmý týden. Spořádaně na něj chodily jak školní třídy, tak policejní příslušníci. Každý je tam mohl vidět. A protože válka zničila většinu místních zábavních zařízení, zůstalo kino jediným rozptýlením. Film, o kterém se bude tak hodně mluvit a psát, zajímal každého.

Friedrich na mě čekal před výlohou jednoho malého krámků s mýdly. Už jednou mě v Hitler-Jugend napomenuli, že se kamarádím s Židem. Od té doby se s Friedrichem stýkáme jen na místech, kde se nemusíme bát, že potkáme někoho známého.

„Prohlíd jsem si ty obrázky,“ řekl Friedrich. „Jsem fakt rád, že jsi mě vzal s sebou. Sám bych se k tomu nikdy nerozhoupal.“

Zatímco si Friedrich četl recenze, které byly vyvěšené ve vitrínách, šel jsem k pokladně. Pod tabulí s cenou visel štítek: „Vstup mladším čtrnácti let zakázán“. Koupil jsem dva lístky. Někdy se už u pokladny musel předkládat průkaz. Teprve pak nebyli mladší čtrnácti let vpuštěni do sálu. Tentokrát po mně ale nikdo průkaz nechtěl. A to bylo to, čeho se Friedrich tak bál. Oběma nám bylo sice už patnáct let, ale Friedrich měl jen ten svůj židovský průkaz.

„Koupils je?“ ptal se potichu a rozhlížel se opatrně kolem.

Přikývl jsem. S oběma lístky v rukou jsem se pomalu šoural ke vchodu.

Friedrich šel za mnou. Ale plížil se tak, že jsem ho kryl před paní, co kontrolovala lístky. Ale i tato kontrola prošla. O průkazy si neřekla. Ani se na nás nepodívala. Monotónně zabrblala své „Vlevo prosím“ a nechala nás vejít.

V předsáli musel Friedrich nahlas oddechnout. „Necejtim se zrovna nejlíp při týchle fušovině. Ale takovej film je pro mě přece důležitěj.“

Vstoupili jsme do potemnělého sálu. Jiná uvaděčka nás zavedla na správná místa.

Friedrich jí obzvlášť slušně poděkoval.

Usmála se.

Bylo ještě brzo. Našli jsme svá místa, skutečně dobrá, přímo uprostřed řady, před plátnem. Ve zbylých řadách sedělo zatím jen málo diváků.

Friedrich se rozhlédl do všech stran, než si sedl. Pak si zkřížil nohy a užíval si pohodlné sedadlo. „Hm, polstrování,“ řekl uznale a sedadlo pohladil. Vtom přišla do sálu nová, starší uvaděčka. Převzala vchod, kterým jsme přišli. Jiná, mladší uvaděčka obsadila místo na druhém konci naší řady a chtěla projít. Friedrich ihned vyskočil, aby ji mohl pustit.

Ta se usmála a pokývala děkovně hlavou.

„Od doby, co mi umřela máma, budu poprvé zase koukat na nějaký film,“ šeptl mi Friedrich, „a ne ledajaký film! Ale jsem šťastný, že se mamka nedožila toho, co se v posledních dvou letech děje. Nedaří se doma, a to nejen proto, že je válka.“

Sál se pomalu zaplňoval. Napravo i nalevo od nás byla místa obsazená. V tuhle brzkou odpolední dobu navštívilo film hodně mladých lidí. Uvaděčky zavřely dveře. Všichni čekali na zhasnutí světel.

Najednou se rozsvítil velký lustr. Přes rozhlas k nám mluvil nějaký hlas: „Prosíme všechny mladistvé, aby si připravili své průkazy.“

Obě uvaděčky, jedna zepředu, druhá zezadu, začaly procházet řady sedadel. Průkazy kontrolovaly jen zběžně. Dva nebo tři výrostky poslaly ven ze sálu. Všechno proběhlo rychle a v klidu.

Friedrich zbledl. Neklidně se vrtěl na svém sedadle. Pozoroval uvaděčky; pak zase očima měřil naši řadu.

„Nebud' tak nervní!“ chlácholil jsem ho. „Kontrolují jenom, jestli nám je už čtrnáct. Nech to na mně; svůj průkaz ukazovat nemusíš.“

Ale Friedrich se začal chovat nápadněji.

Kolemsedící se na nás otáčeli.

Bylo mi trapně.

Najednou se ke mně Friedrich naklonil jako nějaká holka a šeptal mi do ucha: „Já jsem ti něco zatajil. My, Židi, nesmíme vlastně koukat na žádný filmy. Máme to zakázaný. Jestli mě tady objevěj, vyrazí mě. Musím zmizet! Pomož mi!“

Starší uvaděčka se prodírala řadou před námi.

Friedrich zatím otálel.

Uvaděčka se blížila.

Friedrich vyskočil.

„Stát!“ křikla na něho.

Friedrich se chtěl protlačit ven.

Bránila mu ale noha jednoho diváka.

Uvaděčka čapla Friedricha. „To známe,“ křičela na celý sál, „dokud se kontrolují průkazy, tak oblíknout, a jakmile světla zhasnou, proplížít se zpátky!“

Postavil jsem se vedle Friedricha.

„No, ukaž nám svůj průkaz!“ naléhala uvaděčka na Friedricha. „Pak můžeš jít, odkud jsi přišel!“

„Tady ho má!“ hlásil jsem a ukázal jim svůj.

„S tebou se nikdo nebaví,“ odvětila uvaděčka, „myslím tady toho.“

„My ale patříme k sobě!“ vyjel jsem, ale vzápětí jsem toho litoval.

Uvaděčka mě stejně neposlouchala.

Friedrich se třásl. Celý rudý koktal: „Já... já ho zap... já ho zapomněl...“

Mezitím k nám přišla i ta mladší uvaděčka zezadu. „Nechte toho kluka přece!“ prosila ostatní. „Za takový rozruch to nestojí a hlavně - už je čas!“

Friedrich prosil: „Prosím vás, já klidně půjdu. Půjdu dobrovolně.“

„Ale ale, snad se ti něco nestalo?“ šklebila se na něho zamračeně starší uvaděčka, ruce v bok.

„Jo, stalo!“ tvrdil jí Friedrich.

Bleskurychle chňapla uvaděčka Friedricha za límec. Sáhla mu do kapsy. „Ale ale, copak to tu máme?“ smála se a vytáhla pouzdro s průkazy.

„Dejte mi můj průkaz!“ křičel Friedrich. „Já chci svůj průkaz!“ Snažil se jí pouzdro z ruky vyškubnout.

Uvaděčka se od Friedricha odvrátila a smála se, že na ni nemůže.

Friedrich vypadal vztekle.

Mladší uvaděčka se je snažila uklidnit.
Do toho našla ta stará Friedrichův průkaz. Najednou její obličej ztuhl.
Bez vytáček vrátila průkaz majiteli. „Pojď!“ křikla na něj.
Friedrich se prodral řadou do postranní uličky.
Zůstával jsem za ním.
Všichni na nás koukali.
V boční uličce vzala stará uvaděčka Friedricha za ramena a táhla ho ze sálu.
Káravě mu říkala: „Tebe snad omrzel život! Chceš se snad dostat do koncentráku?“
Světla za námi zhasla a slavnostní fanfáry oznámily začátek představení.

Lavičky

Uprostřed města mě Friedrich najednou o něco poprosil: „Neměl bys na mě chvíli čas? Potřebuju ti něco říct. Táta by to asi nepochopil; stejně by mě neposlouchal. Ale já to musím někomu říct, nebo to už nevydržím. Neboj, nebude to na dlouho.“ - Aniž by čekal na mou odpověď, stoupl si přede mě. „Začalo to asi před čtyřmi týdny. Chtěl jsem si na předměstí vyzvednout půl kila nudlí; slíbil nám je jeden známý.

Šel jsem okolo toho starýho kostela a pak podél ulice s alejí, tam, kde odbočuje tramvaj doleva. Ty stromy, jsou to všechno lípy, strašně voněly, protože zrovna kvetly.

Došel jsem až k té červené cihlové budově. Nedával jsem nějak zvlášť pozor na cestu - vždycky jsem se jenom na chvíli podíval před sebe. Najednou sem před sebou uviděl nějakou holku.

Měla strašně malý nožičky. Šel jsem za ní docela dlouho. Pozoroval jsem, jak našlapuje a jak nese nějakou těžkou síťku.

V ní byly žíhaný jabka. Jedno jsem strašně chtěl. Přál sem si, aby se aspoň jedno vykutálelo a já bych s ním utekl. Když jsem si to takhle představoval, udělala ta síťka najednou „křup“ a všechny jabka se rozkutálely po ulici.

Holka se otočila, spráskla ruce a nadávala: „Zpropadená síťka!“

Tak jsem jí pak pomohl ty jabka sesbírat. Pokládali sme je zpátky do síťky, ale ta už se nedala dost dobře spravit. Donesli jsme ty jabka společně až k ní domů.

Jmenuje se Helga. Její táta je voják. Ona pracuje v mateřsky školce. Ve volný dny jezdí na venkov a vlastnoručně vyšívaný utěrky směňuje za jabka.

Když mě vyprovázela ze dveří, hrozně mile se na mě podívala a řekla: „Děkuju pěkně a nashledanou!“. Z těch jablek mi jedno věnovala. Ale nesněd jsem ho. Mám ho pořád - jako památku.

Běžel jsem rychle k těm známým pro nudle. Cestou domů jsem šel okolo školky. Tam jsem se zeptal, kdy vlastně zavírají.

Od té doby jsem tam každý odpoledne čekal. Když se tam blížila Helga, šel jsem tak, aby si mě všimla. Jakmile mě poznala, pozdravil jsem ji.

Nejprve byla dost překvapená. Ale vypadala ještě hezčí než prvně! V noci se mi nezdá o nikom jiným než o Helze.

Po týdnů jsem jí směl doprovodit zas až domů. Ani nevíš, jak jsem byl šťastnej! Po cestě jsme si vůbec nepovídali. Bylo to strašně pěkný, jít jen tak vedle sebe. Občas se na mě Helga podívala, ale pak se koukla zase stranou. -

Věděla jenom, že se jmenuju Friedrich Schneider, jinak o mně nevěděla nic. Víc jsem jí ani říct nemoh, jinak bych jí už nikdy nesměl doprovázet domů.

Předminulou neděli jsme si poprvé povídali; chtěli sme se sejít ve městských zahradách. Můj táta se celou tu dobu divil, co budu celej večer dělat venku. Když viděl, jak se pořád upravuju, zavrtěl hlavou a řekl: „Rozmysli si, co děláš, Friedrichu!“ Jinak nic neříkal; byl zticha a otočil se ke mně zády. Já jsem ale šel.

Bylo nádherný počasí. Kvetly i růže. V zahradách bylo docela prázdné. Možná tam bylo jen pár maminek s kočárky.

Helga na sobě měla tmavě červené šaty - k tomu ty její černý vlasy a hnědý oči. Když jsem ji viděl, cejtíl jsem v sobě něco příjemného.

Vzal jsem Helge na ukázkou několik malých sešitů s básničkami. Byla z nich tak nadšená, až jsem se začínal trochu stydět.

Chodili jsme zahradou a Helga recitovala. Uměla spoustu básniček z paměti.

Hledal jsem vždycky co možná nejodlehlejší cesty, abychom na nich nikoho nepotkávali. Po chvíli chození si chtěla Helga už někde sednout.

Nevěděl jsem, co mám dělat. Nemohl jsem jí to zakázat. Než mě něco rozumného napadlo, šli jsme zrovna kolem zelený lavičky a Helga si na ni jednoduše sedla.

Já jsem zůstal stát před lavičkou a přešlapoval jsem z jedné nohy na druhou. Přisednout jsem si ještě netroufal. A pořád jsem se díval, jestli někdo nejde.

„Proč se taky neposadíš?“ zeptala se najednou. Ale ze mě nevypadla žádná odpověď. Když pak křikla: „Sednout!“, tak jsem si fakt přisedl.

Byl jsem strašně nervózní. Co kdyby šel někdo známy kolem? Ohlížel jsem se sem a tam.

Všimla si toho i Helga. Z tašky vyndala tabulku čokolády a nabídla mi.

Jak dlouho už jsem nejed čokoládu! Ale vůbec mi nechutnala, byl jsem totiž strašně nervní. Zapomněl jsem jí taky poděkovat.

Helga si položila knížky s básničkami na klín. Nečetla, koukala na mě. Občas se na něco zeptala.

Už si nepamatuju, co jsem jí odpovídal, protože sem měl hroznej strach.

Najednou se Helga postavila. Vzala mě za ruku a vedla někam dál.

Nemuseli jsme jít daleko, abychom došli k žlutý lavičce, kde stálo „Jen pro Židy“.

„Budeš klidnější, když si sednem tady?“ zeptala se mě.

Dostal jsem ještě větší strach. „Odkud to víš?“

Helga si sedla na žlutou lavičku a říkala: „Myslela sem si to.“ řekla to tak jednoduše a tak samozřejmě!

Ale nemohl jsem přece zůstat s holkou sedět na žlutý lavičce. Zvedl jsem Helgu a chtěl jsem ji vzít domů. Z toho zklamání bych byl nejradší brečel. Taková pěkná neděle to byla! Ale byl jsem strašně vzrušený z toho jít s ní jen tak ruku v ruce a povídat si.

Helga se chovala celou cestu tak, jako by to byla samozřejmost vyjít si s Židem. Vyprávěla mi, co doma, co děti ve školce a o prázdninách. Měla moji ruku a pevně ji držela.

Před jejich dveřmi zůstala Helga ještě stát. Dlouze se na mě zadívala. Pak řekla: „Příští neděli se zase uvidíme. Ale už nepujdem do zahrad. Pojedem ven z města, do lesa. Tam nejsou žádný žlutý lavičky!“

Než jsem jí stačil něco říct, zmizela v domě.

Celej večer až do noci jsem brouzдал městem. Až po zavíračkách jsem přišel domů. Naštěstí mě nikdo nechtyl. Akorát táta dost nadával.

Celej tejden jsem přemejšlel, jestli mám nebo nemám jít. Nakonec jsem v tu neděli nikam nešel. Nemohl jsem přece. Kdyby ji se mnou někdo viděl, pošlou ji hned do koncentráku!“

Rabín

Jedna teta nám darovala pytel brambor.

Večer jsem pomáhal mamince třídit brambory a rovnat je do bedýnek. Jednu jsme nechali pro Schneiderovi.

Maminka poslouchala. Když zaslechla nahoře kroky, vyslala mě s bedýnkou ze dveří.

Vyběhl jsem schody, zaklepal a čekal. Nikdo se neukázal, tak jsem zaklepal znovu. Ale vevnitř u Schneiderů se nepohnula ani myš.

„Přísahala bych, že tam nahoře někdo je!“ řekla maminka. „Až zase uslyšíme někoho jít nahoru, zkusíš k nim zajít znovu. Třeba jen nechtějí být rušeni.“

Nato krátce vyběhl schody Friedrich. Poznal jsem jeho krok. Popadl jsem bednu a vyběhl na chodbu. Ale než jsem ho stihl, zaklaply se za ním dveře. Takže jsem znova musel nahoru, znova zazvonit, znova čekat. Po třetím zvonění jsem položil bednu před dveře a zaklepal; veděl jsem, že v bytě někdo musí být. „Friedrichu! Friedrichu!“

Dveře se konečně otevřely. Ale ne Friedrich, to pan Schneider stál přede mnou. Nakvašeně se na mě podíval; pak mě poslal rychle pryč a v tom zmatku jsem převrhl bednu s těmi bramborami.

Znova jsem musel ke dveřím, abych sesbíral brambory. Z chodby jsem křikl: „Přišel jsem kvůli těm bramborám! Musím vám je předat.“

Pan Schneider vykoukl ze dveří s nepřátelským pohledem: „A to kvůli tomu musíš dělat takový rámus?“

„Nejmíň desetkrát jsem zvonil a nikdo ke dveřím nepřišel, ačkoli jsme všichni slyšeli, že u vás doma někdo je,“ hájil jsem se, „no a pak jsem zabouchal.“

Pak se objevil na chodbě i Friedrich. Zamával mi a odnesl si bednu s brambory. „Proč mu nadáváš?“ ptal se svého otce. „Můžeš bejt rád, že nám přinesl brambory, měl bys mu poděkovat. Víš moc dobře, jak je potřebujem.“ odsekl mu Friedrich.

Pan Schneider se otočil na Friedricha: „Co si to o sobě myslíš? Jakým právem se opovážíš se mnou takhle mluvit?“

Friedrich nezůstal zticha: „Můžu snad já za to, že ztrácíš hned hlavu, když tě někdo o něco poprosí?“

Pan Schneider začal rvát: „Ne, já nejsem ten, kdo tady ztratil rozum! To ty! Jak se opovážuješ takhle mluvit se svým otcem?“ Těžce oddechoval a zuřil. „Kdybys měl rozum, tak tady takhle nerveš!“ odvětil Friedrich. „No, tak si stoupni k oknu a řvi přes celou ulici, že tě to už štve!“

Celý bez sebe, skoro v slzách, řekl pan Schneider: „To je to, nevím co mě štve. Mám strach. Zemřu strachem!“

Friedrich sykl: „Chceš ho snad vyhnat na ulici? Obětovat jeho, abys ty byl klidný? No fuj!“ Pan Schneider se rozplakal.

Rozzuřeně a zároveň smutně civěl Friedrich na svého otce.

Na mě nejspíš zapomněli.

Pak jsem potichu otevřel dveře do bytu. Vyšel z něho starší vousatý pán. Když mě uviděl stát na chodbě, vylekal se. Hned se ale uklidnil. Klidně řekl: „Kéž by se nikdo nehádal, kéž by nikdo neměl strach. Odcházím.“

„Ne!“ křikli nastejno Friedrich s otcem. Pan Schneider se postavil s roztaženýma rukama mezi dveře. „Ne, Vy musíte zůstat.“

Sotva znatelně pokýval stařík hlavou: „Stejně je už pozdě. On mě viděl!“ ukázal na mě. Friedrich přiskočil ke mně. „Za něho ručím! Ten nic neprozradí!“ říkal.

Ale ten voustatý nebyl nadšený. „Máme příliš mnoho důvěrníků, to není dobré. Proč bych měl přivést všechny do neštěstí? Jsem starý; věděl bych, jak to snášet. A Věčný, pochválen buď, mi bude pomáhat.“

Pan Schneider se opět vzpamatoval. Z chodby odtáhl starého pána, mě i Friedricha do obýváku. Tam konečně řekl: „Tento pán je známý rabín.“

Rabín mávl rukou a hovořil dál: „Hledají mě. Tady u Schneiderů jsem se schoval. Ne na pořad! Pomáhají mi ještě další přátelé.“ - postavil se přímo proti mně a prohlížel si mě od hlavy k patě. - „Víš, co mě čeká, když mě najdou? Ty, Jediný, buď milostiv - čeká mě smrt - stejně tak nevýslovná muka! Ale nejen mě, jakož i ty, kteří mě ubytují a ukryjí.“

Pak ještě dodal: „Vím také, co se může stát tobě, když nás neudáš. Bude to strašné pro tebe, nebudeš nám moct nijak pomoci. Ty, jenom ty, teď můžeš rozhodnout o mém osudu. Pokud to pro tebe bude příliš těžké břemeno, tak mi to řekni. Tím zachráníme aspoň Friedricha a jeho otce. Nebudu tě proklínat, když to odmítneš.“

Rabín, pan Schneider i Friedrich se na mě podívali. Očekávali můj rozsudek.

Nevěděl jsem, co mám dělat. Ten rabín byl pro mě úplně cizí člověk. A co moje mamka, co táta? Nebyli by mi být bližší oni, než ten Žid? Smím přivést sebe a mé rodiče do nebezpečí kvůli nějakému cizímu Židovi? Neprořekl bych se? Mohl bych uchovávat to tajemství, nebo bych trpěl stejně jako pan Schneider?

O co déle jsem otálel s odpovědí, o to byly obličejové těch tří naléhavější.

„Nevím, co mám dělat.“ řekl jsem potichu. „Nevím.“

Hvězdy

V činžáku byla tma. Potichu jsem vyťukal domluvené heslo: jednou - dlouhá pauza - dvakrát - krátká pauza - třikrát. Zevnitř jsem slyšel opatrné našlapování. Někdo otevřel dveře. Byla stále tma. Nějaká ruka se sunula po dveřích; zámek cvakl; mezi futry a dveřmi se udělala tenká černá škvíra.

Až když jsem zašeptal svoje jméno, otevřely se dveře víc. Vklouzl jsem dovnitř a čekal v potměšilé předsíni, dokud se dveře zase nezavřely.

Nějaká ruka nahmatala moje rameno, chytla ho a někam mě vedla.

Podle hmatu jsem poznal rabína.

Došli jsme až ke dveřím obýváku.

Rabín zaškrabal na výplň dveří a až pak je otevřel.

Ani v obýváku nebylo světlo. Teprve když jsme stáli s rabínem v pokoji, rozsvítil se zapalovač a jedna svíčka.

Obývák působil žalostně. Okna byla tlustě zakrytá. Na zdech byly vidět jen světlé fleky tam, kde stával kdysi nábytek. Na podlaze bylo něco jako ložnice, z kusů dek, zbytků matrací a cárů sesbíraných všude možně. Stůl uprostřed pokoje vypadal ještě jako jediné použitelné vybavení domu. A na tom stole zářila ve stříbrném Šabatovém svícnu jediná svíčka.

„Kde je Friedrich?“ zeptal jsem se.

Pan Schneider sedící za stolem jen pokrčil rameny. „Šel ke známým. Ale bylo pak už pozdě, tak tam zůstane do rána.“

Rabín se posadil. Ze země sebral starý kabát. „Ty máš lepší oči. Můžeš mi navléct tady tu jehlu?“ poprosil mě a podával mi jehlu s černou nití.

Zatímco jsem se snažil prostrčit nit očkem, řekl rabín: „Není tomu zas tak dlouho. Opět musíme nosit žlutou hvězdu.“ Při tom mi ukázal štos žlutých hvězd, co ležely na stole.

Hvězdy velikosti dlaně s černým lemováním musely být přišité na levém prsu. Byly to Davidovy hvězdy. Uprostřed bylo písmeny podobným hebrejštině natištěno slovo „Jude“.

Pan Schneider se zvedl. Jako na jevišti se přede mnou poklonil. Potom si rozvázal šálu a pověsil přes židli. Pravou rukou ukázal na svoje levé prso. Na kabátu - žlutá hvězda!

Rozepnul si kabát. Na bundě - žlutá hvězda! Sundal si i bundu. A pod bundou na vestě - zase žlutá hvězda!

„Tenkrát si museli Židé nasazovat špičatý klobouk!“ smál se. „Dnes stačí jen žlutá hvězda. - Vracíme se do středověku!“

„A zakrátko,“ doplnil ho rabín, „zakrátko nás taky upálí, jako ve středověku.“

„A proč?“ ptal jsem se.

„Proč?“ opakoval rabín. „Proč? - V nebi je rozhodnuto, kdo bude silný a kdo bude ponížen. Náš Pán, buď svaté Jeho jméno, si zvolil nás. Protože jsme jiní, jen proto, že jsme jiní. Proto nás pronásledují a zabíjejí.“

Pan Schneider se zase posadil. Jedním pohybem ukázal na přepravku, na které jinak sedával Friedrich.

Rabín přešel prstem žlutou hvězdu, kterou právě přišel. Odložil jehlu stranou a nasadil si brýle. Přes mihotavý plamínek svíčky se rozhlédl po tmavém pokoji. Pomalu začal vyprávět.

Šalomoun

Udalo se to již dávno, rádci předstoupili před svého krále. „Pane,“ pravili, „už dlouho je ve tvé službě mnoho vojáků, kteří jsou plni očekávání. Ale jejich mzdy jsou chabé, protože jste nepřivedl žádnou kořist ani z války, ani z povstání. Nečinně přihlížejí a pomýšlejí na zradu! Neudělejte si z nich, ó pane, nepřítel, kteří zničí svůj vlastní národ.“

Král zvážil starostlivě ta slova a řekl jim: „Když tedy potřebujete páchat nějaké zločiny, povolují vám pronásledování Židů; k tomu vám poslouží jedno z měst v zemi, které je třeba od Židů vyčistit. Třetina kořisti připadne králi, zbytek si smíte rozdělit mezi sebe.“

V tom městě, které si pro pronásledování vybrali, žili i tři věřící: otec, který se jmenoval Šloime a Gittel, jeho žena; svého syna pojmenovali Šalomoun. Ti tři uctívali Boha a následovali jeho přikázání. Z drbů, kolujících po městě, se dozvěděli, co na ně chystá král.

Šloime, otec, vzal Gittel, matku, stranou a povídal: „Už jsme oba staří, co potřebujeme je utéct; nedojdeme daleko, pak nás objeví a zabijí. Stejně tak, kdyby se nám útěk podařil, pronásledovala by nás bída s nouzí. Proto prodáme všechno, co jsme kdy získali. S penězi si bude moct Šalomoun získat ochranu; najde útočiště v jiné zemi; Pán mu pak dopřeje mír a klid.“

A Gittel, matka, oddaně kývla hlavou na Šloimovo rozhodnutí; řka: „Jednej, jak uznáš za nejvhodnější: Pán je nekonečný a ještě nikdo neprobádal jeho cesty.“

Šloime a Gittel rozprodali svůj veškerý majetek, truhlu s prádlem, jakož i postele. Vypravili Šalomouna na cestu.

Ještě než se s ním rozloučili, dorazili královi vojáci na místo; přišly s nimi strach a hrůza.

Městem se rozléhal křik.

Kolena na zemi, tak prosili Židé o milost.

Touha po kořisti vyvolala v Pánu slitování. Vojáci zaútočili na domy a pobíjeli všechno, co žilo, co bylo mrtvé zneuctivali; loupili stříbrné poháry, krávy ze stájí; co pro ně bylo neužitečné a bezcenné, zničili nebo nechali shořet.

Když Šloime a Gittel slyšeli procházet vojáky, ukryli nic netušícího Šalomouna daleko před nebezpečím a pak, odhodláni chránit ho za každou cenu, vystoupili oba před vojáky.

Vojáci vtrhli k nim do domu, lačni po pokladu. Ale když zjistili, že v domě nic není, výhruzně nařídili Šloimemu, aby ukázal i komory.

Ochotně je vedl od sklepa ke spíži; ukázal jim všechno, až na malý úkryt. „My, staří, jsme chudí,“ řekl, „a nemáme nic kromě tohoto domu.“

Vojáci mu nevěřili; přesto marně něco hledali a nakonec si mysleli, že si z nich Šloime tropí blázný. - To je rozhněvalo a srazili Šloimeho k zemi. Gittel, ženu, zle znesvětili. Pak odtáhli dál, žádné stavení neopomenuli.

Krvácející Šloime táhl od dveří křičící Gittel: „Jen zde nám je dovoleno zemřít, jen zde! Během umírání můžeme Šalomouna ještě zachránit!“

Sténající Gittel pokývala hlavou. Zkrvavenýma rukama si zakrývala tvář a začala se modlit: „Pán je všemohoucí a jeho trpělivost trvá navěky!“ A zemřela. Šloime také cítil svůj život odcházet. Položil se vedle své ženy před práh a zatarasil tak plundrujícím vojákům vstup. A protože se mu z ran řinula krev, modlil se Šloime k Bohu se slzami v očích:

„Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?

Daleko spása má, ač o pomoc volám.

Bože můj, volám ve dne, a neodpovídáš,

nemohu se ztišit ani v noci,

Ty jsi ten Svatý, jenž trůní,

obklopen chválami Izraele.

Otcové naši doufali v Tebe, doufali,

Tys jim dal vyváznout.

Úpěli k Tobě a unikli zmaru, doufali v Tebe a nebyli zahanbení.

Já však jsem červ a ne člověk,

potupa lidství, povrhel lidu.“

Uprostřed této modlitby zemřel; jeho krev vtekla do kaluže krve jeho ženy.

Vojáci, honící se za kořistí, poplivali mrtvé, ale žádný se neodvážil překročit překážku z krvácejících mrtvol, kterou Šloime s Gittel vytvořili.

Šalomoun se stále držel ve svém úkrytu, schovaný před zraky válečníků; tak i po smrti ochránili rodiče svého syna.

Děs a zabíjení trvaly ve městě celé dva dny. Jen kouřící trosky a hromady mrtvol lemovaly cestu, kterou se probíjeli vojáci.

Až teď objevil syn své rodiče; pochopil oběť, čin spravedlivých, kteří položili svůj život výměnou za jeho. Bolavýma rukama vykopal svým rodičům hrob. Podle biblického zvyku si na důkaz úcty a smutku dřep s holýma nohama vedle hrobu a sedm dní tam seděl, než konečně opustil domov, aby hledal mír ve vzdálených krajích.

V táboře mezitím vojáci toužebně očekávali nová přikázání jejich krále, která jim dovoľovala vyplenit co nejdříve další město.

Návštěva

Všichni už jsme leželi v postelích, když jsme zaslechli dole v domě nějaký rámus.

Spousta mužů vybíhala schody do druhého patra. Zvonili. Nikdo jim neotvíral, tak začali bubnovat pěstmi na dveře a křičeli: „Ihned otevřete, policie!“

U Schneiderů se nic nepohnulo.

Maminka s tatínkem popadli kabáty a vyběhli na chodbu. Já jsem je následoval.

Třesouc se, poslouchali jsme, co se děje za dveřmi.

„Momentíček, prosím!“ slyšeli jsme pana Resche zezdola. „Neotvírejte ty dveře násilím, já mám záložní klíč! Otevřu vám!“ Pan Resch se táhl nahoru po zábradlí.

„To prase!“ řekl můj táta.

Dveře se rozletěly a s bouchnutím se zase zavřely. „Ruce vzhůru!“ zakřičel nějaký hlas.

Nastalo ticho. Nad hlavami jsme slyšeli jen pomalé těžké šoupání.

„Jdeme tam!“ rozkázal táta. Ve třech jsme se postavili na schody.

Krátce na to vyšel první. Nesl lesnickou čepici a lodenový kabát. „Pryč, vypadněte!“ nadával nám. Táta vzal mamku a mě kolem ramen. Zůstali jsme.

Jako další vyšel rabín. Táhl ho v poutech. Jeden chlápek ho vlekl a usmál se na nás.

Rabín se podíval na tatínka, na mě, a pak sklopil hlavu.

Jako poslední vyšel na schody pan Schneider.

Menší muž v rajtkách ho držel pevně v poutech a vlekl dolů.

Když pan Schneider spatřil mého otce, řekl nahlas: „Měl jste pravdu, pane...“

Nedořekl, protože ho ten malý muž udeřil pěstí do zubů, až pan Schneider zavrával.

Pan Schneider zmlkl. Ze rtu mu tekla krev. Ještě jednou se na všechny podíval. Poraženě svěsil ramena a tím malým policajtem se nechal odvést pryč. Dveře zamkli.

„Jeden chybí!“ zařval najednou pan Resch. „Na jednoho zapomněli!“

„Toho ještě najdeme!“ křikl mladý hlas. Pak vyběhl na schody nějaký mladý muž. V ruce držel červenou aktovku. Když nás viděl stát na schodech, vztyčil palec k našim dveřím. „Zmizněte!“ rozkázal nám.

Když bylo po všem, rozduňel se ze schodů pan Resch. Byl jen v pyžamu. S úsměvem si mnul ruce a řekl tátovi: „Tak, nepříjemného nájemníka jsme se zbavili! - Teď už zbejvá najít jen toho pěknýho mladýho ptáčka!“

Táta se otočil; poslal nás domů a zabouchl dveře tak, až se v nich sklo zachvělo.

Zloděj

Tuhle noc nespál nikdo. Táta se neklidně převaloval sem a tam; mamka brečela a já jsem myslel na pana Schneidera. A ačkoli ráno nikdo nepotřeboval opustit dům, vstávali jsme dost brzo.

„Musíme chytit Friedricha, hned jak přijde domů!“ řekla maminka. „Nesmí do toho bytu vstoupit jako první.“

Táta souhlasil: „Musíme ho na to připravit.“

Mamka nemohla ani snít.

Táta se napil jenom trochu kafe.

Já jsem se musel posadit před dveře a dávat pozor. Snídani jsem měl připravenou a byla mi donesena až tam. Zatímco jsem přezvykoval, ozvaly se na schodech podivné zvuky.

Vycházelo to zvenčí. Dveře bouchly; slyšel jsem kroky.
Ale nebyly to Friedrichovy kroky.
Potom, co jsem všechno dojedl, srovnal jsem nádobí a odnesl ho do kuchyně.
A přesně v ten moment vyběhl po schodech Friedrich!
„Friedrich!“ sykla na mě maminka zděšenýma očima. Byla celá vystrašená.
Netrpělivě jsem hledal místo na to nádobí. Nakonec jsem ho vrazil mamince do rukou.

„Běž!“ křikla na mě.

Letěl jsem po schodech nahoru, abych ho ještě stihl.

Už musel být v bytě.

Schneiderových byt byl otevřený.

Vstoupil jsem a hledal Friedricha.

Byl v obýváku. Rozkročenýma nohama zatarasil dveře. Nehybně zíral na pana Resche. Pan Resch klečel na podlaze. Obličejem bílým strachy byl otočený k Friedrichovi. Pravačkou se opíral o matračku; levačku měl napřaženou proti Friedrichovi. Trčel tam jako nějaký kamenný pomník. Trásl se mu akorát prsty.

Na podlaze ležela nákupní taška paní Reschové. Naplnila ji knihami pana Schneidera. Ještě z ní vykukovaly dvě lampy. Jedna ze Schneiderových dek zaplňovala zbytek místa. Venku stála akorát stříbrná menora, která se do tašky už nevešla.

Podlahu pokoje pokrývaly ještě papíry, obrazy, dopisy. Někdo je prohledával a rozházel.

Jedna z krabic na sezení, naplněna všelijakými kuchyňskými potřebami, byla připravená venku u dveří. Bedna s náradím pana Schneidera ležela na ní.

V místnosti nebylo nic slyšet, ani dech.

Jen sem doléhaly zvuky z ulice.

Klid v pokoji byl děsivý.

Venku projelo auto.

Moje srdce tlouklo šíleně nahlas. Neodvážil jsem se ani pohnout.

Trvalo to snad věčnost.

Pak plivnul Friedrich panu Reschovi doprostřed obličeje: „Zloději! Zloději!“ řval na něho.

Plivanec tekl panu Reschovi pomalu z tváře přes pusu.

Hned si ho utřel rukávem. Začal prudce oddechovat. Krev se mu nahrnula do obličeje, až celý zrudl. Po celém těle se třásl. Ruka minula svícen. Napodruhé ho už popadla a uchopila.

Friedrich stál pořád rozkročen mezi dveřmi bez jediného pohybu.

S obtížemi se pan Resch snažil vstát. Sípavým dechem vrávorál k Friedrichovi, svícen držíc v ruce.

Friedrich neustoupil.

„Pomoc!“ ječel pan Resch na celý dům. „Přepadení!“

Friedrich se otočil, klidně, beze spěchu. Pak mě uviděl. Chtěl jsem mu podat pravítko.

„Žid! - Chyťte ho! - Policie!“ řval Resch.

Friedrich na mě kývnul. Přeskočil mě, seběhl schody a - zmizel.

Obrázek

Tatínek otevřel noviny; podíval se na hodiny a řekl: „Za hodinu by tu měli být!“

Tři nacpané kufříky s našimi nejdůležitějšími věcmi stačilo jen popadnout a opustit byt. Kabáty nám visely přes židle.

„Nechceš se ještě na chvilku natáhnout?“ ptala se maminka táty.

„Ne,“ odpověděl, „zdřímnu si až pak.“

Nastalo zase ticho; ozývalo se jen tikání hodin.

Začel jsem se tedy znovu do knížky.

Najednou se zvenčí ozval šramot, docela potichu.

Naslouchal jsem. Ale kromě mě si podezřelého zvuku nikdo nevšímal.

Najednou znovu: jemné klepání.

To už tatínek zvedl hlavu od novin.

„Neklepal u nás někdo náhodou?“ zeptal jsem se.

Zadrželi jsme dech a bedlivě naslouchali.

Znovu : slabé, úzkostlivé bouchání na dveře.

„To je Friedrichovo znamení!“ křikl jsem a vyskočil ze židle.

„Klid! Zůstaneš tady!“ rozhodl tatínek. Posadil mě zpátky do židle. „Maminka se půjde podívat.“

Mamka potichu zmizela. Když se vrátila, vedla s sebou i Friedricha.

Friedrich měl naprosto roztrhaný límec od kabátu. Celkově byl celý ušmudlaný. Loudavě přistoupil ke stolu a podal mně a tatínkovi ruku. Ani tu ruku neměl čistou. Se strachem si prohlížel naše obličejy a pokoj. Potom šeptl: „Já zas hned půjdu.“

„Nejprve si u nás sedneš,“ rozhodl táta.

Friedrich se naježil. Nechtěl si ani odložit svůj kabát. Když už ho konečně vysvlékl, viděli jsme na jeho bundě a kalhotách jen samé špinavé fleky; košili žádnou neměl. Friedrich se vyděsil, protože maminka odešla z pokoje.

Otec se na nic neptal a nic neříkal. Pouhým pohledem vybídl Friedricha, aby mluvil.

Trvalo dlouho, než se Friedrich odhodlal konečně začít: „Bydlím v jednom úkrytu. - Ale neprozradím kde!“ dodal rychle.

„To nemusíš,“ uklidnil ho táta.

„Je to hrozný. - Tak sám. - Pořád myslím na to, co bylo dřív. - Ale tolik jsem toho zapomněl! - Už si nemůžu ani vybavit pořádně matku s otcem. - Nemám nic, co by mi je připomnělo. - Ty hodiny jsem musel prodat. - Mám jenom tohle!“

Z vnitřní kapsy vytáhl víčko od plnicího pera se svým vyrytým jménem; k třináctým narozeninám mu ho dal přeci pan učitel Neudorf.

„Ta druhá část chybí,“ řekl Friedrich, „asi někde vypadla.“ Něžně přejel prsty přes víčko. Když maminka potichu otevřela dveře, strašně se lekl.

Mamka před něho položila velký bochník chleba. Vyčkávajíc stála vedle Friedricha. Když viděla, jak se lačně zakousl do krajíce, šla zase do kuchyně.

Friedrich zhltl celý bochník. Zapomněl dokonce i poděkovat. O nic se nestaral, jen o chleba. Poslední sousto ani nerozžvýkal, ale rovnou spolkl. Z talíře sezobal pak všechny drobečky.

Maminka mu přinesla ještě dva krajíce, které však mžiku zmizely.

Teprve pak začal Friedrich zase mluvit: „Potřebuju jeden obrázek mamky a táty. - Přišel jsem vlastně jen proto, že vim, že jeden takový máte. - Tenkrát, první školní den, na dlouhým koni. - Musíte tu fotku mít, vim to. - Darujte mi ji, prosím.“ Friedrich zmlkl.

Otec se zamyslel.

„Tak ten můžeme mít jedině v té velké krabici!“ řekla mamka. Šla ke skříni a přinesla ohromnou krabici na pralinky, kterou jí daroval táta k desátému výročí svatby, jelikož krátce před tím našel novou práci. Otevřela krabici a vrchní obrázky popadaly na stůl.

„Chci si je pak pořádně probrat.“ Otec probíral fotky a spěšně je skládal do víka od škatule.

„A ty pojď se mnou!“ vybídla mamka Friedricha. V koupelně mu připravila horkou vanu a nějaké mé oblečení.

Friedrich se nejdřív zdráhal, ale pak do vany stejně skočil.

Bonboniéra obsahovala spoustu fotek, pohledů a blahopřání. S tátou jsme tu jedinou hledali společně. Nedošli jsme ani do poloviny, když v tom začaly houkat sirény.

Friedrich vyběhl vyděšeně z koupelny. „Co mám teď dělat?“ ptal se plný strachu.

„Nejdřív se pořádně doobleč!“ řekl mu táta.

Friedrich si zapl čistou košili. Třesouce si ještě upravil vlasy.

„Vezmeme ho do sklepa,“ plánovala maminka.

„To nejde!“ odvětil tatínek, „Resch nás pak pošle do vězení.“

„Ale nemůžeme ho teď vyhnat na ulici!“ přesvědčovala ho mamka. „Podívej se, jak ten kluk vypadá.“

„Nejlepší bude, když zůstane tady v bytě.“ mínil otec. „Nic se nestane. Tady může zůstat, dokud neohlásej konec. Pak budem znova hledat tu fotku.“

Friedrich proti tomu návrhu nic nenamítal.

„Ale nesmíš rozsvěcet žádný světlo, Friedrichu!“ prosil ho ještě táta.

Chopili jsme se svých kufrů a připravili se na cestu do ztemnělého sklepa.

Friedrich se na nás vyděšeně podíval.

Zvenčí se ozval výstřel z děla. Světlomety se obrátily proti obloze. Letadla nám buzučela nad hlavou. Dolů svištěly úlomky střech.

Najednou se nad námi rozpleskla dvě světelná znamení. Na obloze připomínala vánoční stromeček.

V krytu

Dveře k veřejnému protiletectkému krytu byly už zavřené. Táta položil svůj kufr a zkusil pohnout železným zvedákem. To se mu nepodařilo, tak začal do ocelových dveří kopat.

Otevřel nám pan Resch. Měl na sobě ocelovou helmu a přes paži pásku, která všem oznamovala, že je dozorcem v krytu. „Už bylo na čase!“ zabrblal.

Táta neodvětil nic.

Šli jsme skrz šachtu. Při vstupu do samotného krytu jsme pozdravili „Heil Hitler!“.

Nikdo neodpověděl.

V rozdělené místnosti seděli se zavřenýma očima starší muži a ženy. Mnoho z nich se položilo na lavičky. Každý měl své vlastní zavazadlo, stojící hned vedle nich. Dvě matky s dětmi dřepěly v tmavém rohu. Děti fňukaly. V jiném rohu seděl zamilovaný párek, tulili se těsně k sobě; on byl šikovatel.

Posadili jsme se vedle pumpy na čerstvý vzduch. To bylo naše místo. Protiletectká zavazadla jsme si dali pod nohy.

Táta se opřel o zvlhlou bílou stěnu a zavřel oči.

„Takhle se toho svýho kašle nikdy nezbavíš!“ řekla mu maminka. Otec se tedy narovnal. „Stejně nemůžu spát!“ bědoval.

„To ti věřím,“ přikývla mamka.

Pan Resch, jako dozorce, chodil sem a tam po místnosti. „No, kamaráde, na dovolenou?“ ptal se mladého šikovatele.

Šikovatel se vylekal a vyskočil: „Ano, pane!“

„Tamtěm nahoře dneska zase ukážeme!“ napařoval se Resch. „Četl jste to? Včera bylo shozeno zase pětatřicet nepřátelských bomb.“

Šikovatel se pousmál: „Na to padne dalších tři sta padesát nových - a ještě tisíc k tomu.“

Pan Resch se zakuckal. Beze slova se otočil a pochodoval zpátky.

Šikovatel se vrátil ke své slečně a objali se.

Venku to střílelo stále víc a víc. Výstřely z obranných tanků zněly podivně dutě. Bylo slyšet jen střílení a rachot, který se rozprostíral nad našimi hlavami. Mezi výstřely se mísily rány bomb, jednotlivě, potom v těsném sledu. Z nebe padaly celé koberce bomb. Celý kryt duněl.

„Chudák kluk!“ vzlykala mamka potichu.

Táta udělal jen „Hm“.

Pan Resch se vrátil z prohlídky chodby do krytu. Zamkl i druhé dveře.

Venku to znovu prásklo. Tentokrát o něco blíže, tak blízko, že se stěny krytu ještě dlouho třásly.

V tom něco zabubnovalo na dveře krytu.

„Kdo ještě může jít tak pozdě?“ ptal se pan Resch a rozhlížel se po místnosti.

„Tak přece otevřete!“ křikl šikovatel ze svého rohu. Pan Resch tedy odemkl druhé dveře.

Před krytem někdo kňučel: „Prosim, prosim, pusťte mě dovnitř! Prosim, prosiiiiim!“

„Friedrich!“ vyhrkla maminka. S pusou otevřenou a vyděšenýma očima zírala ke dveřím.

„Otevřete! Otevřete!“ hlaholil zděšeně zvenčí. „Prosim vás, otevřete!“

Pan Resch ocelové dveře otevřel.

Před nimi klečel Friedrich, ruce sepnuté: „Mám strach! Strach! Strach!“ Po všech čtyřech se doplazil do chodby.

Otevřenými dveřmi bylo slyšet, jaké peklo běsnilo venku. Tlaková vlna jednoho z výbuchu zabouchla za Friedrichem dveře.

„Vypadni! Zmiz!“ řval na Friedricha pan Resch. „Nemysli si, že tě necháme v našem krytu!“ Zprudka oddychoval a rudnul. „Vypadni! Klid' se odtud!“

Šikovatel se zvedl a šel k chodbě. „Zbláznil jste se? Nemůžete přece toho kluka vyhnat ven v takový situaci!“

„A víte vy, co je zač?“ přisadil si pan Resch. „Je to Žid!“

„No a?“ ptal se udiveně šikovatel. „I kdyby to byl prašivej pes, tak ho necháte v krytu, dokud to venku nepřestane!“ I ostatní obyvatelé krytu se přidali k šikovateli. „Musí ho nechat vevnitř!“ ozývalo se ze všech stran.

„Co vás to napadá?“ řval pan Resch na mladíka. „Co se pletete do mých povinností?! Kdo je tady hlídač? Vy nebo já? Vy se mým nařízením máte podrobovat! Rozumíte? Jinak vás udám!“

Nerozhodný stál šikovatel před Friedrichem a dlouho ho pozoroval. Všichni mlčeli. Jen rámus zvenčí duněl kolem.

Friedrich se celý bledý svalil na zem na chodbě; pomalu se uklidňoval.

„Běž, kluku! Běž dobrovolně!“ řekl mu šikovatel potichu. „Jinak to bude ještě horší!“

Beze slova opustil Friedrich kryptu.

Střely a údery hřměly venku bez přestání. Bylo slyšet dokonce i hvízdání padajících bomb a šumění palivových souprav.

Maminka se opřela s brekem o otcovo rameno.

„Seber se přece,“ prosil ji, „jinak nás všechny přivedeš do neštěstí.“

Konec

Venku nás přivítal prach a horko. Obloha byla krvavě rudá. Plameny šlehalý ze střech a z oken. Z hromad trosk se kouřilo. Skleněné střepy a kusy keramiky ze střešních tašek se válely po celé ulici. Mezi tím ležely podstavce bomb, které minuly svůj cíl.

Zoufalé ženy brečely před ruinami, před kterými se rozprostírala mohutná oblaka prachu a práškové malty. Vedle zahradní zdi ležel nějaký člověk. Přes obličej měl přehozenou roztrhanou spodničku.

Podpírajíc maminku, hledali jsme příjezdovou cestu k našemu domu.

Pan a paní Reschovi se k nám připojili.

U našeho domu zničila trhavá puma celou ulici. Ale dům ještě stál. Střecha byla zčásti stržená; ve všech oknech chybělo sklo.

Vstoupili jsme na dvorek.

Pan Resch okamžitě vběhl na malý trávníček. Vzal Polykarpa, zahradního trpaslíka. Nějaká střepina urazila trpaslíkovu špičku čepice. Pan Resch tu špičku začal hledat. Když ji v rudě tmavé hořící noci našel, řekl otcí: „Taková škoda! Musím zkusit, jestli se dá ještě přilepit.“

Strachem bez sebe se maminka rozhlížela po Friedrichovi.

Seděl shrbený ve stínu u vchodu do domu. Oči měl zavřené; obličej bledý.

„Zbláznil ses?“ vyjel na něho otec.

Pan Resch si jeho postavy také všiml.

Otec ještě chvíli nerozhodně čekal na panelové cestě. Bylo na něm vidět, že vůbec neví, co má udělat.

Pan Resch odtáhl svou paní stranou a přistoupil blíž; pod paží držel Polykarpa, svého trpaslíka.

„Klid' se odtud, ale dělej!“ zasyčel na Friedricha. „Myslíš si snad, že po tomhle útoku horem dolem, si všemu utekl?“

Maminka na něho zaječela: „Copak ho nevidíte? Vždyť je v bezvědomí!“

Resch se s posměchem podíval na mou matku: „Bezvědomí mu rychle vyženu. - Ovšem velice mě udivuje váš soucit s Židy! - Vás, jako ženy člena strany!“

Otec vzal matku za rukáv.

Maminka si zakryla obličej rukama.

Pan Resch zvedl nohu a kopnul do Friedricha.

Friedrich se skulil z vchodu na panelovou cestu. Z pravého spánku se mu řinul pramínek krve až na hrud'.

Křečovitě jsem v ruce svíral trnitou větvíčku šípkového keře.

„Tvoje štěstí, že *takhle* umřel,“ řekl mi pan Resch.

5. Závěr

Kniha, jako malý exkurs do historie, vtáhne čtenáře účinně do atmosféry 2. světové války a vynutí si zamyšlení, jak by se asi zachovali, kdyby byli členy Schneiderovy rodiny. Alespoň já jsem tak po každé kapitole přemýšlela. Člověk ani nemusí číst mezi řádky, aby pochopil těžkou situaci Friedricha i samotného vypravěče. Díky přímosti, stručnosti a nejjednodušších popisů vnímáme, jak graduje násilnost páchaná na Židech.

Nejdříve jsem nevěřila, že se taková zvěrstva dělá. Věděla jsem o holocaustech, o pogromech i o pronásledování Židů, ale důvěryhodné svědectví a pravda - obojí se velmi těžce popisuje, natož vypráví. Do ověřování pravdivosti „Friedricha“ jsem zapojila kromě odborných publikací, televizních dokumentů a internetových stránek i mého dědu, kterého se události let 1940-1942 nepřímo dotkly. Pro některé pasáže knihy jsem jeho vyprávění potřebovala, abych situaci více porozuměla.

Pan Resch, jako dozorce, chodil sem a tam po místnosti. „No, kamaráde, na dovolenou?“ ptal se mladého šikovatele.

Šikovatel se vylekal a vyskočil: „Ano, pane!“

„Tamtěm nahoře dneska zase ukážeme!“ naparoval se Resch. „Četl jste to? Včera bylo shozeno zase pětatřicet nepřátelských bomb.“

Dále jsem díky němu pochopila (ne)smysl přidělového systému, nadšení pro obchodní domy, atd.

Kvůli kapitole Slavnost, která se mi překládala asi nejhůř, jsem se vypravila do Židovského muzea v Praze (po neúspěšné domluvě s Libereckou židovskou obcí), kde mi Bar mizwah byl vysvětlen, stejně jako princip oslavy šabatu. Překvapilo mě, jak neochotní zástupci Obce židovské mohou být. Vnutila jsem jim ještě neopravený překlad „Friedricha“ a ten je nakonec přesvědčil. Je dost možné, že muka, kterými si Židé od starověku procházeli, se dotýkají i Židů dnešních. Po setkání s nimi se mi kniha překládala úplně jinak, najednou jsem na ni nahlížela „židovským“ pohledem, což mě v kapitole Smrt dovedlo až k slzám, a to nemluvím o konci knížky...

Nevím, jestli by si Hans Peter Richter přál, aby se původní vyprávění nežidovského chlapce změnilo ve vyprávění židovské dívky, ale to bych jí nejprve musela být.

Do překladu jsem ze sebe nic osobního nevnášela, snažila jsem se jen o co nejuvěrnější překlad původního díla, které mě bavilo, stejně jako práce na něm vynaložená. Ačkoli se mi nepodařilo spojit se s nakladatelstvím DTV-Junior, zůstávají další příležitosti vylepšit a rozšířit tuto práci na pozdější léta. Díly H.P. Richtera se chci zabývat i nadále.

6. Poděkování

Velký dík patří panu Egonu Wienerovi, který mě odkázal na svého přítele Pavla Vrátného, který korigoval úpravy v překladu knihy *Damals war es Friedrich*, vysvětlil mi důležité mezníky historie Židovského národa, ukázal pravé židovské artefakty objevující se i v knize (Talmud, talit, menorah, jarmulka, mezuzah) a poctivě vyhledával v knihách detaily, které mi pomohly naplno se vžít do děje.

Dále děkuji Liberecké židovské obci a Pražské židovské obci za přednášky o židovských zvycích a tradicích.

A v neposlední řadě děkuji paní profesorce Málkové za opravy textu a usměrňování mé práce.

7. Zdroje

RICHTER, Hans Peter. *Damals war es Friedrich*. München : DTV-Junior, 2009. 172 s. ISBN 978-3-423-07800-9.

Ilustrovaná Bible. 93/82. Zagreb : Imprimatur!, 1982. 520 s.

Bible : podle ekumenického vydání z roku 1985. Praha : [s.n.], 1991. 598 s.

Všeobecná encyklopedie. 1. Praha 3-Královské Vinohrady : Svojtka & Co., 1999. 792 s. ISBN 80-7237-256-4.

Německo-český slovník. 3. Praha : FIN Publishing, 2006. 860 s. ISBN 80-86002-78-0

Anglicko-český slovník. 8.doplňené vydání. Praha : FIN Publishing, 2006. 1311 s. ISBN 80-86002-79-9

Deutsches Universal Wörterbuch. 2. Berlin : Duden, 2006. 1892 s. ISBN 9783411714230.

Www.hanisauland.de [online]. 2. November 2010. 2010 [cit. 2010-11-02]. Buchtipps.

Dostupné z WWW:

<<http://www.hanisauland.de/buchtipps/biografie/damalswaresfriedrich.html>>.

MARSHALL, Jill. *Www.readingmatters.co.uk* [online]. 2000-2010. 2010 [cit. 2010-11-02]. Friedrich by Hans Peter Richter. Dostupné z WWW:

<<http://www.readingmatters.co.uk/book.php?id=82>>.

Www.bookrags.com [online]. 2001. 2001 [cit. 2010-11-02]. Studyguide-friedrich.

Dostupné z WWW: <<http://www.bookrags.com/studyguide-friedrich/overview.html>>.

Www.clas.ufl.edu [online]. 2006. 2006 [cit. 2010-11-02]. Damals war es Friedrich.

Dostupné z WWW: <<http://www.clas.ufl.edu/lc/Sommerschule/German2.htm>>.

The Jewish Federation of North America. *Www.jewishfederations.org* [online]. 2010. 2010 [cit. 2010-11-02]. Israel&Overseas. Dostupné z WWW: <<http://www.jewishfederations.org/section.aspx?id=59>>.

Židovská obec v Praze. *Www.kehilaprag.cz* [online]. 2010. 2010 [cit. 2010-11-02]. Kontakt. Dostupné z WWW: <http://www.kehilaprag.cz/index.php?option=com_contact&view=contact&id=1&Itemid=28> =cs>.

Židovská obec v Liberci. *Www.kehila-liberec.cz* [online]. 2010. 2010 [cit. 2010-11-02]. Kontakt. Dostupné z WWW: <<http://www.kehila-liberec.cz/Kontakty.aspx>>.

VÍT, Martin. *Www.slovník.cz* [online]. 2010. 2010 [cit. 2010-11-02]. Vícejazyčný slovník. Dostupné z WWW: <<http://slovník.cz/>>.

Www.de.wikipedia.org [online]. 2010. 20.10.2010 [cit. 2010-11-02]. Damals war es Friedrich. Dostupné z WWW: <http://de.wikipedia.org/wiki/Damals_war_es_Friedrich#Kritik>.